

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

OSMANLI DENİZ GÜCÜ VE FAALİYETLERİ (1888-1914)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAMİL AKAR
1741060003**

PROF. DR. MEHMET TEMEL

**AĞUSTOS, 2020
MUĞLA**

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

OSMANLI DENİZ GÜCÜ VE FAALİYETLERİ (1888-1914)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAMİL AKAR
1741060003**

PROF. DR. MEHMET TEMEL

**AĞUSTOS, 2020
MUĞLA**

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

OSMANLI DENİZ GÜCÜ VE FAALİYETLERİ (1888-1914)

**KAMİL AKAR
1741060003**

**Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 11/08/2020**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TEMEL

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Burcu KURT

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Serdal SOYLUER

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Bayram COŞKUN

**AĞUSTOS, 2020
MUĞLA**

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 10/07/2020 tarih ve 94/3 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **24.** maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Kamil AKAR'ın "Osmanlı Deniz Gücü ve Faaliyetleri (1888-1914)" adlı tezini incelemiş ve aday 11/08/2020 tarihinde saat 11:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 120 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet TEMEL

Üye

Doç. Dr. Burcu KURT

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Serdal SOYLUER

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Osmanlı Deniz Gücü ve Faaliyetleri (1888-1914)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/08/2020

Kamil AKAR

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

Soyadı : Akar

Adı : Kamil

Referans No: 10352421

TEZİN ADI

Türkçe: Osmanlı Deniz Gücü ve Faaliyetleri (1888-1914)

Y. Dil: Ottoman Naval Forces and Activities (1888-1914)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat fakültesi Tarih Anabilim Dalı

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 11/08/2020

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : TEMEL, Mehmet

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 110

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Osmanlı Deniz Gücü, Sanayi Devrimi ve Sonrasında Ortaya Çıkan Teknolojinin Transferi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER (En az üç en fazla beş adet):

1. Donanma
2. Sanayi Devrimi
3. Teknoloji
4. Gemi
5. Bahriye

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Navy
2. Industrial Revelation
3. Technology
4. Ship
5. Warship

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	X
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	X

Yazarın İmzası :

Tarih : 11/08/2020

OSMANLI DENIZ GÜCÜ VE FAALİYETLERİ (1888-1914)

ÖZET

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin etkisiyle XIX. yüzyıl, dünya tarihi açısından çok büyük gelişmelerin yaşandığı ve güçler dengesinin tamamen değiştiği bir yüzyıl olmuştur. Ardı arkası kesilmeyen teknolojik gelişmeler bu tarihe kadar teknolojik yatırımlar yapmakta zorlanmış devletler için yeni bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Hemen hemen her gün yeni bir teknolojik gelişmenin yaşandığı bu süreçten, bütün devletler gibi Osmanlı Devleti'ni de derinden etkilemiştir. Tüm dünya devletleri gibi Osmanlı Devleti de bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve kullanım alanlarına ve önceliklerine göre kendi bünyesinde uygulamaya çalışmıştır.

Bu çalışma, böylesine büyük teknolojik gelişmelerin yaşandığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeleri donanma üzerinde nasıl uyguladığını, bu uygulamalarda nasıl eksiklikler olduğunu, bireyler üzerinden yapılan tartışmaların ne kadar sağlıklı olduğunun ve sonucunda elde edilen verilerin uygulamada nasıl sonuçlar doğurduğunu anlama çabasıdır. Süreç boyunca yaşanan siyasi gelişmelerin donanma üzerine etkisinin nasıl olduğu, ülkenin ekonomik durumunun satın alımlar veya üretim bazında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu ve istihdam edilen uzmanların teknoloji transferindeki etkilerinin nasıl olduğunu inceleyip, bu gelişmelerin donanmanın faaliyet alanlarına nasıl etki ettiğine cevaplar aranmıştır.

Osmanlı Devleti 1888-1914 yılları arasında sadece siyasi sorunlar yaşamamış, aynı zamanda yönetsel olarak da çok büyük değişiklikler yaşamıştır. Siyasi olarak devletin hem iç hem de dış sorunlarla mücadele ettiği, ardı ardına hasımlarıyla savaşa girmek ve donanmayı aktif bir şekilde kullanmak zorunda kaldığı bir dönemdir. Bunun yanında klasik yönetim anlayışı terk edilip, meşruti bir yönetime geçilmiştir. Böylesine önemli bir gelişme de ister istemez yukarıda bahsi geçen modernleşme sürecini etkilemiştir.

Bu bağlamda, Avrupa'daki teknolojik gelişmelerin Avrupalı devletler ve Osmanlı Devleti tarafından nasıl takip edildiği ve donanmalarına nasıl uyarladıklarını anlamak için çapraz okumalar yapılmıştır. Böylece iki tarafın süreçteki benzerlikleri, farklılıkları ve birbirinden nasıl faydalandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

OTTOMAN NAVAL FORCES AND ACTIVITIES (1888-1914)

ABSTRACT

The 19th century was a great century in terms of world history with the effect of the French Revolution and the Industrial Revolution, and the balance of powers changed completely. Technological developments that have not been never stop have emerged as a new opportunity for states that have had difficulties making technological investments until this date. This process, where a new technological development is experienced almost every day, not only affected European states but also deeply affected the Ottoman Empire. Like all the world states, The Ottoman Empire closely followed these developments and tried to implement it within its own structure, considering its usage areas and priorities.

This study is an effort to understand how the Ottoman Empire implemented these developments on the navy in a period of such great technological developments, how there were deficiencies in these practices, how healthy the discussions on individuals and how the obtained in practice have consequences in practice. It was study how the political developments experienced during the process had an impact on the navy, how the country's economic situation caused changes on the basis of purchases or production, and the effects of employed experts on technology transfer. After that, answers were sought for how these developments affected the navy's field of activity. The Ottoman Empire did not only experience political problems, but also experienced major changes in administrative terms between 1888 and 1914. It is a period when the state political struggles with both internal and external problems, The empire has to enter the war with its enemies one after the other and use the navy actively. In addition, the classical management approach was abandoned and a constitutional administration was initiated. Such an important development necessarily affected the modernization process mentioned above.

In this context, cross readings were made to understand both the technological developments in Europe and how these developments adapted them to the navies of European states, and how the Ottoman State followed these developments and applied them to their navy. As a result, the similarities, differences and how each side benefited from each other were tried to be determined.

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışmasında, Osmanlı donanmasının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimlerden sonuncusu olan, buhar gücü ile çalışan zırhlı modern donanmaya sahip olma çabası irdelenmiş ve genel olarak Avrupa’da yaşananlar ile kıyaslanarak nasıl sonuçlar elde edildiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Objektif bir bakış açısı ile dönemin siyasi olayları ve bu olayların donanmadaki modernizasyon çabasına olan etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda tezin giriş bölümünde Avrupa’da yaşanan teknolojik değişim ve bu değişimin dünya siyaseti üzerine etkisi anlatılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin donanma modernizasyonuna nasıl karar verdiği ve bu kararı uygulamaya başladığı dönemler, kritik dönüm noktaları ile anlatılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, Sultan II. Abdülhamid’in tahta çıkışı ile birlikte değişen donanmaya algısı, modernizasyona yapılan yatırımlar, Sultan’ın donanmaya önem verip vermediği tartışmalarına değinilmiştir. Aynı bölümde var olan donanma gücü izah edilip, yeni girişimler, satın alımlar ve uzman istihdamı üzerinden anlatılmıştır. Bölümün sonunda ise var olan donanmanın savaşlardaki faaliyetlerine değinilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, monarşi yönetim anlayışından meşruti yönetim anlayışına geçiş ve bu geçişin donanma modernizasyonu üzerindeki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde İttihat ve Terakki’nin yönetimi devralması, gemi satın alımları, uzman istihdamı ve ilk defa ortaya çıkan bir kurum olan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti konularına değinilmiştir. Son olarak ise sonuçta elde edilen donanmanın savaştaki kullanım alanlarını anlatmak için Trablusgarp ve Balkan Savaşları izah edilmeye çalışılmıştır.

Tezin sonuç kısmında, XVIII. yüzyıldan itibaren süregelen donanma modernizasyonun geçirdiği değişiklikler ve ortaya çıkan başarısız tablonun sebepleri tartışılmıştır.

Bunlar gerçekleşirken bir dönem boyunca Budapeşte başta olmak üzere bazı Avrupa şehirlerinde bulunmuş, Osmanlı Devleti’ne gelmiş uzman ve seyyahların kitapları doğrudan ve dolaylı olarak tezde kullanılmaya çalışılmıştır. Her dönem hakkında yazılmış araştırma eserler inceleyip, içlerinde eksik kalan noktaların tamamlanması

için gayret gösterilmiştir. Özellikle bu dönemler hakkında mufassal bilgi aktaran çalışmaların detaylarına bu tezde yer verilmeyip sadece icmal olarak aktarılmıştır.

Yüksek Lisans tez çalışmamın yürütülmesi esnasında pek çok kişiden yardım ve destek alınmıştır. Tüm isimlerin tek tek anılması imkânsız olsa da bazı isimlerin zikredilmeden geçilmesi mümkün değildir. Öncelikle hayatımın her alanında arkamda olan, bana sevgi ve cesaret verip, çalışma etiğini öğreten her şeyden değerli annem Serya KAPLAN'a, üç yıl boyunca rahat bir ortamda çalışma yapmam için elinden geleni yapan sevgili dayım Ferda KAPLAN ve değerli eşi, manevi ablam Arzu ZOR KAPLAN'a, teknik her konuda yardımına koşan kuzenim Umut Can TURAN'a teşekkürlerimi iletiyorum.

Bütün çalışmalarına yön veren, bilgi ve yardımlarını esirgemeyen ve bana her türlü desteği sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet TEMEL'e, ne zaman ihtiyaç duysam, bıkmadan usanmadan yardımına koşan ve yaptığı yönlendirmeler ile çalışmaya anlam katan diğer danışman hocam Doktor Öğretim Üyesi Serdal SOYLUER'e, verdiği kıymetli tavsiyeler ve açtığı önemli kapılar ile çalışmamı kolaylaştıran Prof. Dr. Melek ÇOLAK'a, sağladığı kolaylıklarla çalışmamı uluslararası boyuta taşımamı sağlayan Öğr. Gör. Demet KUTUCUOĞLU'na, Avrupa'da bulunduğum sürede arşivlere ulaşmamı kolaylaştıran Prof. Dr. Péter ERDŐSI'ye, önerileri ve redaksiyon desteği ile sürekli yanımda olan Araş. Gör. Dr. Tevfik Orkun DEVELİ ve Araş. Gör. Mehmet Sait SÜTCÜ'ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1
1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI DENİZCİLİĞİ VE OSMANLI DONANMASININ FAALİYETLERİ.....	9
1.1. II. Abdülhamid Tahta Çıktığında Siyasi Vaziyet ve Dönemin Önemli Gelişmelerine Kısa Bir Bakış	9
1.2. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Denizciliği ve Osmanlı Donanmasının Durumu	14
1.3. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanlar.....	21
1.3.1. Hobart Paşa Dönemi.....	22
1.3.2. Woods Paşa Dönemi.....	29
1.3.3. Starke Paşa Dönemi.....	35
1.3.4. Kalau vom Hofe Dönemi	37
1.4. II. Abdülhamid Döneminde Donanmanın Faaliyetleri	42
1.4.1. Girit Olayları ve 1897 Osmanlı Yunan Savaşında Donanma	42
2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE OSMANLI DENİZ KUVVETLERİNİN DURUMU VE FAALİYETLERİ	50
2.1. II. Meşrutiyetin İlanı ve Dönemin Önemli Gelişmelerine Kısa Bir Bakış	50
2.2. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Deniz Gücünün Durumu.....	56
2.3. Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti veya Donanma Cemiyeti	60
2.4. II. Meşrutiyet Dönemindeki Yabancı Uzmanlar	63
2.4.1. Amiral Gamble Dönemi.....	64
2.4.2. Amiral Williams Dönemi.....	67
2.4.3. Amiral Limpus Dönemi.....	69
2.5. II. Meşrutiyet Döneminde Donanmanın Faaliyetleri.....	71
2.5.1. Trablusgarp Savaşı	71
2.5.2. Balkan Savaşı.....	77
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	91
EKLER.....	98

KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklama
BOA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi
TDV	Türk Diyanet Vakfı
İDT	İrade Dâhiliye Tasnifi
DMA	Deniz Müzesi Arşivi

GİRİŞ

Deniz yüzyıllar boyunca medeniyetlerin kaderinin tayininde belirleyici bir unsur olmuştur. Denizin verimli bir şekilde kullanımı ve bu bağlamda sağlayacağı faydalar sadece modern devletlerce değil, ilkel topluluklarca da fark edilmiştir. Çağlar boyunca denizi hem ticaret hem de askerî açıdan başarı ile kullanabilen topluluklar diğerlerine karşı üstünlük kurmayı başarmıştır. Her ne kadar ilk çağlardan XVI. yüzyıla kadar bu kullanım genellikle ticari açıdan önemli olsa da bu tarihten sonra özellikle Coğrafi Keşifler ile birlikte denizin tarihi, askerî açıdan ele alınması gereken bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.¹

Deniz gücünün önemli bir siyasi faktör olmaya başladığı XVI. yüzyıldan itibaren dönemin güçlü devletleri gemi yapımı ve kıtalararası sularda üstünlük mücadelesine girişmiştir. Dünya ticaretinin büyük kısmı Akdeniz'den çıkıp Atlantik Okyanusu üzerinden gelişmeye başlayınca, bu bölgedeki hakimiyet mücadelesi hem dünya halklarının hem de donanmaların kaderini belirlemiştir. Yeni dönemde, bir devlet dünya hakimiyeti ideolojisine sahipse, ona sadece güçlü kara ordusu yetmez, bunun yanında çok güçlü bir donanmaya da sahip olması gerekirdi.

XV. yüzyıla kadar Doğu'nun karşısında daha dirençsiz ve dünya hakimiyeti için iddiasız bir konumda olan Avrupa'nın, bu yüzyıldan sonra birden yükselişe geçeceği, sanat, teknoloji ve askeri konularda belirleyici bir güç olacağı, kıta sakinlerinin dahi aklına gelmiyordu. XVI. yüzyıl ve onu takip eden üç veya dört yüzyıl boyunca, Avrupa sömürgeciliği yeni dünyayı keşfetmiş ve buralarda dev sömürge kolonileri kurmuştu. Buralardan elde edilen maddi güç ile Avrupa ana karasında bilim, sanat ve teknoloji alanında büyük değişimler yaşanmıştı. Bu büyük değişimler sonucunda da Avrupa belirleyici güç olmayı başarmıştı.² XIX. yüzyıla kadar yaşanan siyasi ve teknolojik gelişmeler, bu yüzyıl için çok önemli ve birbirinden ayrılmaz parçalar olsa da mufassal olarak bunlardan bahsetmek bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Osmanlı donanması ve onun faaliyetlerini inceleyeceğimiz bu çalışma açısından kilit rol oynayan dönem XIX. yüzyıldır. Zira bu yüzyıl çok büyük teknolojik gelişmelerin

¹ Alfred Thayer Mahan, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*, İstanbul 2003, s. 22.

² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara 2013, s. 52-54.

yaşandığı ve donanmaların baştan yaratıldığı kapsamlı ve mufassal olarak incelenmesi gereken bir yüzyıldır.

Avrupa'da XVIII. yüzyılda başlayan ve tamamlanması yaklaşık iki yüzyıl süren Sanayi Devrimi o zamana kadar bilinen tüm dünyevi düzeni değiştirmiştir. Geleneksel üretime dayalı iş gücü yerine makinelere dayalı bir iş gücü oluşmuş; bu durum toplumsal statüleri, geleneksel üretim tarzını tamamen değiştirmiş ve sonunda dünya savaşları ile bitecek sömürgecilik ve Kapitalizm çağını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişim ve değişim öyle büyüktür ki, insanlık tarihinde şimdiye kadar bu denli büyük bir değişim yaşanmamıştır. Bunu örneklendirmek gerekirse; binlerce yıldır insan ve yük taşımacılığında kullanılan basit tekerlekli araç yerine XIX. yüzyılda tren yolu ortaya çıkmış, binlerce yıldır kullanılan yelkenli gemi yerine aynı yüzyılda buhar gücü ile hareket edebilen gemiler ortaya çıkmıştır. Kısacası birkaç bin yılda yaşanmayan gelişmeler bir yüzyıl gibi kısa bir sürede yaşanmıştır. Bunların hepsinin temelinde ise Sanayi Devrimi'nin yarattığı uyanış vardır.³

Sanayi Devrimi'nin başlangıcı pek çok tartışmayı beraberinde getirmişti. Genel geçer kabul edilen sav, dokuma tezgâhları ile sanayileşmenin başladığıdır. Ancak buhar makinesinin bulunuşunun en önemli dönüm noktası olduğunu kimse reddedemez. Buhar makinesini bulmasa bile, onu geliştiren ve genel kullanıma uygun hale getiren James Watt bu anlamda en önemli isimdir. James Watt'ın geliştirdiği makine önce madenlerde kullanılmaya başlanmış, daha sonra taşımacılık alanına da yayılmıştır.⁴ Buhar makinesinin denizcilik alanında kullanılmaya başlanması ise XIX. yüzyılın başına denk gelir. Buharlı gemiler başlangıçta ulaşım ve ticaret amaçlarıyla geliştirilmiş ve bu amaca hizmet etmiştir. Hatta hizmet etmesinin yanında gündelik hayatı doğrudan etkilemiştir. Yelkenli gemilere oranla ulaşım sürelerini neredeyse yarı yarıya kısaltmıştır. Ayrıca yeni gemiler Hristiyanlığın diğer uluslara yayılması için bir araç olarak düşünülmüştür. Bu sebeplerden dolayı gemi üretimi çok ciddiye alınmış ve nasıl daha iyi hale getirilebileceği hakkında uzun uzun çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.⁵

³ Hans Freyer, *Sanayi Çağı*, çev. Bedia Akarsu-Hüseyin Batuhan, haz. M. Rami Ayas, İstanbul 2014, s. 26-28.

⁴ Levent Düzcü, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği(1827-1853)*, İstanbul 2017, s. 28.

⁵ Avrupa'daki gemi yapımı teknolojileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Andrew Murray, *Ship-Building in Iron and Wood*, Neill Company, Edinburg 1863.

XVI. yüzyılda başlayan coğrafi keşiflerden sonra hızlı bir şekilde denizlerdeki gücü tek başına eline alan İngiltere, teknolojik değişimlerin de odağında olduğu için bu değişim sürecine çok hızlı ayak uydurmuştur. İngiltere'yi ilk etapta sadece Fransa takip edebilmişti. Bu iki devlet, rüzgârın tek katalizör olduğu donanmalardan, buhar gücü ile hareket eden ve çok daha güçlü silahlarla donatılmış gemilere geçişte birbiri ile büyük bir mücadeleye girişmişti. Bu mücadelenin belirleyici noktası 1805 yılındaki Trafalgar Deniz Savaşı'ydı. Bu savaşta İngiltere donanması Fransız donanmasına ağır bir mağlubiyet tattırılmış ve bu tarihten sonra XIX. yüzyıl boyunca güçler dengesi İngiltere lehine bozulmuştu. İngiltere ayrıca devasa boyuttaki teknolojik gelişmeleri denizcilik alanına yönlendirmeyi başarmış ve bu durum onu hem en güçlü donanmaya sahip hem de teknolojik değişimlerde belirleyici devlet haline getirmiştir.⁶

XIX. yüzyıl donanma tarihi açısından en kritik yüzyıldır. 1803'de İngiliz Robert Fulton ile başlayan buhar makinesinin gemiye monte edilme çalışması sonuç vermiş ve takip eden yıllarda ulaşım ve ticarete buharlı gemiler kullanılmaya başlanmıştır. Robert Fulton İngiltere ve Fransa'da yaptığı buharlı gemi çalışmalarında başarısızlığa uğrayınca Amerika'nın Fransa büyükelçisi ile tanışmış ve tasarımlarını Amerika'da geliştirmeye başlamıştı. Robert Fulton'un 1807'de yaptığı *Clermont* isimli gemi Hudson Nehri'nde küreksiz ve yelkensiz olarak rüzgâra karşı yol almayı başarmıştı. Bu tarihten sonra bu teknolojinin mucidi olarak Fulton Amerika için gemi üretimine başlamıştı. Buharlı savaş gemileri bundan sonra Amerikan iç savaşında çok etkin kullanılmış ve yeni bir devrin başladığına işaret etmiştir. Bu gelişmelere rağmen dünyanın geneline baktığımızda 1815-1830 yılları arasında yelkenli gemiler hâlâ donanmalarda esas kuvvet olarak kullanılmaktaydı. 1830 sonrasında ise tüm ülkeler İngiltere'den satın alma yöntemi ile buharlı gemiyi donanmada ana etken unsur olarak kullanmaya başlamıştır. Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı isyanda kullandığı buharlı savaş gemisi *Karteria*, savaş alanında kullanılan ilk buharlı gemi olma unvanını elde etmiştir. Yine 1827'de Rus donanmasının Navarin'de Osmanlı donanmasını yakması

⁶ Evren Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, İstanbul 2018, s. 22-23.

ile yelkenli gemilerin dönemi adeta son bulmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu kritik iki olaydan sonra ani bir buharlı gemiye geçiş dönemi başlamıştır.⁷

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için gemilerde yaşanan teknolojik değişimlere daha yakından bakmakta fayda vardır.

XIX. yüzyıl gemilerindeki dönüşüm kronolojik olmaksızın dört aşamalıdır. Zira her bir teknolojik gelişme birbiri ile paralel olarak gelişmiştir.

Gemilerde yaşanan dönüşümün ilk aşaması buhar makinesinin gemilere monte edilmesiydi. Bu, asırlardır kullanılan rüzgâr gücünün hakimiyetinin kırılması anlamına geliyordu ve çok büyük bir değişimin başlangıcıydı. Buharın gemilerde kullanılma fikri ilk olarak 1790'da faaliyete başlayan *Forth and Clyde Canal* şirketi adına inşa işini yapan William Symington'a aitti. İlk buharlı gemi *Charlotte Dundas* adı ile inşa edilmiş olsa da başarısız bir denemeydi.⁸ Buhar makinesinin gemilere monte edilmesi o zamana kadar bilinen tüm donanma teknik bilgisinin, savaş stratejilerinin ve güçler dengesinin yeniden düzenleneceği anlamına geliyordu.⁹ İkinci aşama ise donanmada kullanılan silahların değişimidir. Roketin askeri alanda kullanımının öncüsü olarak kabul edilen Sir William Congreve 1805 yılında İngiliz Kraliyet Donanması için havan topları ile donatılan bataryalar inşası fikrini ortaya atmıştı. Bu donanmada kullanılan silahların dönüşümünün ilk fikriydi. Böylece yine bilinen deniz savaşları ile ilgili askeri tüm stratejiler yeniden yazılmak zorunda, bilinen savunma ve saldırı taktikleri değişmek zorundaydı.¹⁰ Diğer aşama ise uskurun icadı. Bir itici güç olarak kullanılan uskur, gemilere büyük bir hareket kabiliyeti getirmişti. Böylece kusursuz bir savaş makinesi elde edilmeye çalışılmıştı.¹¹ Son aşama ise artık tüm düzeni baştan değiştirecek bir gelişme olan gemilerin zırhla kaplanmasıydı. Güçlü, modern silahlarla donatılmış, buhar gücü ve uskur ile hareket kabiliyeti artmış gemilerin artık daha güçlü

⁷ Nurcan Bal, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Bahriyesi'nde Gemi İnşa Teknolojisinde Değişim: Buharlı Gemiler Dönemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 3-4.

⁸ John Kennedy, *The History of Steam Navigation*, Liverpool 1903, s. 5-7. ; Düzcü, *a.g.e.*, s. 16.

⁹ Mercan, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁰ H. W. Wilson, *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri Cilt 1: 1850-1914*, çev. Lütfü Çekiç, İstanbul 2007, s. 21-22.

¹¹ Düzcü, *a.g.e.*, s. 18.

ve sarsılmaz olması gerekiyordu. Bunun için de ahşap gemiler zırhla kaplanmaya başlanmıştı.¹²

Yukarıda bahsi geçen aşamaların her biri birbiri ile paralel gelişim gösterse de birbiri ile en bağlantılı ikili zırh ve top kullanımınıdır. Birisi savunmanın en önemli unsuruyken, diğeri de saldırının temeliydi. Özellikle bu iki alanda yaşanan teknolojik değişim birbirini tetikleyici türden olmuştur. Daha kalın ve delinmesi zor zırhın kullanımı, onu delmek için daha güçlü topların keşfini tetiklemiştir. Daha güçlü topların keşfi ise daha sağlam ve toplara karşı dayanıklı zırhın yapımını tetiklemiştir. Bu yüzyıl içerisinde gülle atan toplar yerini yıkıcı bir güce sahip olan *obüs* toplarına bıraktı. Özellikle obüsün kullanımı ile ona dayanıklı zırhın geliştirilmesinin öncülüğünü Fransa yaptı. Bu iki gücün aynı zeminde birleştirilmesi ise modern savaş gemisinin taslağını oluşturmuştu.¹³ Bu teknolojik gelişmelerin sonucunda ise donanma, devletler için birinci öncelik haline gelmişti. Donanmalar artık kara ordusuna yan bir unsur değil, başlı başına çok büyük bir güç haline gelmişti.

Modernleşen donanmaların klasik yelkenli donanmalara karşı kesin olarak üstünlüğünü 1853 yılındaki Sinop Baskını ile tüm dünya görmüş oldu. Osmanlı donanması yıkıcı Rus borda ateşi karşısında hiçbir varlık gösterememiş ve birkaç saat içerisinde tamamen yok olmuştur. Bu olay kamuoyunda buharlı ve zırhlı yeni nesil gemilerin önemini ve klasik gemilerin artık devrinin bittiği izlenimini vermişti.¹⁴ Bu olaydan sonra gelişimini tamamlamış ve güçlenmiş olan Avrupalı devletler yeni donanmalarını ilk fırsatta denemek istiyordu. Tam bu dönemde Osmanlı ile Rusya arasında ortaya çıkan kutsal yerler sorunu Avrupa devletleri açısından bulunmaz bir fırsat olarak ortaya çıktı ve İngiltere, Fransa ve Sardinya Osmanlı devleti yanında Rusya'ya karşı savaşa girmeyi kabul etmişti.¹⁵ Tarihte Kırım Savaşı olarak bilinen bu savaş sonucunda Rusya'nın kesin olarak mağlup edilmesi, zırhlı ve buharlı yeni nesil gemilerin de artık kesin olarak zaferi anlamına geliyordu. Bu savaş cihan harbi öncesi adeta büyük bir denemeydi ve çok başarılı olmuştu. Artık devletler çok daha büyük planlama ile bu büyük teknolojilere yatırım yapabilir duruma gelmişti.

¹² Wilson, *a.g.e.*, s. 24.

¹³ Michael A. Palmer, *Command at Sea: naval Command and Control Since Sixteenth Century*, Boston 2007, s. 89-91.

¹⁴ H. W. Wilson, *a.g.e.*, s. 21-22. ; Mercan, *a.g.e.*, s. 25-26.

¹⁵ Erdoğan Keleş, *Kırım Harbi'ne Dair Notlar*, Ankara 2013, s. xi-xii.

Bugüne kadarki genel anlatıların aksine, Avrupa’da yaşanan bu teknolojik gelişmeleri Osmanlı Devleti de diğer dünya devletleri gibi ilgi ile takip etmiş ve bu yarışta yer almaya çalışmıştır. Hatta donanmanın Avrupa devletlerinin donanmalarına göre ıslah edilmesi fikri XVIII. yüzyılda vücut bulmuş ve XIX. yüzyılda da devam etmiştir. XVIII. yüzyılın başı ile Avrupa’nın teknik üstünlüğü kabul edilmiş ve III. Selim ile birlikte seri ıslahat hareketleri başlamıştı.¹⁶

Bu ıslahat hareketlerini III. Selim’in halefi II. Mahmud çok daha kararlı bir şekilde devam ettirdi. Navarin’de yaşanan felaketten hemen sonra Osmanlı Devleti de diğer devletler gibi buharlı geminin önemini anlamışsa da bunu tatbik edecek bir teknolojiye sahip olmadığı için İngiltere’den buharlı gemi satın alma fikrine kapılmış ve ilk alımını böyle gerçekleştirmiştir. *Sür’at* veya *Swift* adı ile bilinen gemi 1827 yılında satın alınmış ve Osmanlı Devleti’nin ilk buharlı gemisi olmuştur. Bu gemiyi kullanabilecek personel Osmanlı’da bulunmadığı için İngiliz personel ile beraber satın alınmış, personel maaşları Osmanlı tarafından ödenmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti *Sür’at* gemisinden memnun kalmış olacak ki, 1829’da İngiltere’den bir gemi daha satın almıştır.¹⁷ Daha sonra Sultan II. Mahmud’un Amerika ile yaptığı anlaşma sonucunda Amerikalı ustalar Osmanlı Devleti’nde görev almış ve devletin ilk buharlı gemilerini yapmışlardır. Amerikan Forster Rhodes’un becerileri sayesinde devletin ilk buharlı gemileri 1835 ve 1843 yıllarında suya indirilmiştir.¹⁸ Osmanlı Devleti olanakları dâhilinde gemi yapımına ve var olan donanmayı geliştirmeye ehemmiyet vermeyi sürdürmüştür. Bunu sadece gemi satın alarak değil, gemilerde kullanılacak personelin yetiştirilmesi konusunda da göstermiştir. Bu bağlamda 1838’de Bahriye Mektebini Mekteb-i Fünûn-ı Bahriye olarak düzenlemiş ve kanunname ile Avrupa’daki modern deniz derslerini öğrencilere vermeye başlamıştır.¹⁹

XIX. yüzyıl ortalarına geldiğimizde ise ıslahat bayrağını Sultan Abdülmecid devraldı. Onun döneminde var olan gemilerin tamirata ve gemilere buhar makinesi eklenmesi gibi girişimlerde bulunuldu. Bunun yanında selefi II. Mahmud gibi donanma için

¹⁶ III. Selim dönemi donanma ıslahat çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme: III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2014.

¹⁷ Ali İhsan Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2001, s. 116.

¹⁸ Gencer, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁹ Mücteba İlgürel, “Buharlı Gemi Teknolojisini Osmanlı Devletinde Kurma Teşebbüsleri”, *Çağın Yakalayan Osmanlı*, İstanbul 1995, s 146.

personel yetiştirmenin önemini çok iyi bildiği için Sakız Adası'nda yeni bir Bahriye Mektebi açtırdı. Tabii ki bu dönemin en önemli olayı yukarıda da bahsedildiği üzere Sinop Limanı'nda Osmanlı donanmasının Rus donanması tarafından yakılması ve bunu takip eden süreçte İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya karşı Osmanlı yanında Kırım Savaşı'na girmesiydi. Kırım Savaşı nasıl Avrupalı devletler için bir dönüm noktasıysa, Osmanlı Devleti için de aynı durum söz konusudur. Bu dönemden sonra zırhın önemi bir kat daha artmış ve Osmanlı Devleti de zırhlı donanma kurma girişimlerine başlamıştır.²⁰

Sultan Abdülaziz döneminde hem Kırım Savaşı sonrası elde edilen zırhlı gemi bilgileri hem de padişahın şahsiyetiyle alakalı olarak donanmada modernleşme çabaları satın alma yolu ile büyük bir ordu kurma yönüne evrilmiştir. Sultan Abdülaziz güçlü bir devletin yolunun güçlü bir donanmadan geçtiğinin farkındaydı. Bunun için de Bahriye teşkilatının ıslahının elzem olduğunu düşünüyordu. Bu konuda örnek alınacak devlet ise kesinlikle İngiltere olmalıydı. Zira hem buhar makinesinin gemilere tatbiki hem de zırh dönemindeki üstünlüğü nedeniyle İngiltere bu konuda hala en önde gelen devlet durumdaydı. Sultan zırhın tedariki başta olmak üzere, bahriye neferlerinin İngiliz usulü ıslahını da içeren bir irade yayınladı.²¹ Sultanın icraatları bununla da sınırlı kalmamıştı. Kırım Savaşı sonrası zırhlıların önemini çok iyi kavranması sonucunda Sultan da bu doğrultuda girişimlerde bulunmuş ve toplu bir gemi satın alım dönemi başlatmıştı. Saltanatının sonuna kadar Sultan Abdülaziz; *Osmaniye*, *Mahmudiye*, *Aziziye Orhaniye*, *Avnillah*, *Muin-i Zafer*, *Feth-i Büleld*, *Mesudiye* gibi pek çok gemi satın almıştı. Aynı dönemde sadece satın alınan yetmediği ve Tersane-i Amire'de gemi üretmenin daha önemli olduğu düşünüldüğü için çok zor şartlar altında ilk zırhlı gemi olan *Mukaddime-i Hayr* inşa edilmişti.²² Bu dönemdeki yoğun satın alımların etkisi bu çalışmanın asıl dönemi olan Abdülhamid döneminde çok yoğun bir şekilde görülecektir. 25'e yakın zırhlı gemi satın alınması sonucu, Osmanlı Devleti birden dünyanın en büyük donanmalarından biri konumuna gelmişti.²³ Bu durum siyasi arenada karşılık bulmamıştı. Bunun sebebi ise geminin sayısından daha önemli olan

²⁰ Levent Düzcü, *Osmanlı Deniz Kuvvetleri (1890-1918)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 9-10.

²¹ BOA, İDT, İ.DH. 595/41406.

²² Dönemin gemi alımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi ve arşiv belgeleri için bkz: Mercan, *a.g.e.*, s. 63-66.

²³ Düzcü, "*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*", s. 12.

konu, onların verimli bir şekilde kullanımınıdır. Osmanlı Devleti'nin elinde o dönem gemilerin sürekliliğini sağlayacak ne yedek parça ne de personel mevcuttu. Hatta satın alımlardan doğan borçlanma ve devletin genel ekonomik problemleri II. Abdülhamid döneminde iyice gün yüzüne çıkacaktır.

Osmanlı donanmasının Avrupa tarzında ıslahı açısından en önemli gelişmelerden biri de Bahriye Nezareti'nin kuruluşudur. 1867 yılında 500 yıllık Kaptan Paşalık yerine modern bir nezaret kurulmuştu. Kaptan Paşa bu nezarete idari, mali ve askeri yükümlülükleri tek başına sorumluluğuna almış ve yönetmeye başlamıştı. 11 Mart 1867 tarihli takrirden hemen bir gün sonra Hakkı Paşa, Umûr-ı Bahriye Nazırı sıfatı ile göreve başlamıştır. Yaklaşık bir ay sonra tamamen kaldırılacak olan Kaptan Paşa unvanı ise Bahriye Nezareti'ne bağlı hale getirilmiştir. Bahriye Nazırı'nın aldığı kararlar ise dönemin yürütme makamı olan Vükela heyetine iletilecek ve kararlar bu şekilde alınacaktı. Bunun dışında nezarete bağlı pek çok meclis mevcuttu. Bunlardan en önemlisi ve bahriye ıslahat çalışmalarını yürüten meclis ise Şurâ-yı Bahriye isimli meclisti. III. Selim döneminde Umur-ı Bahriye Nezareti ismi ile denenen bu kurum, pek çok alt meclisi ile birlikte Avrupa'daki kurumların Osmanlı'ya uyarlanmış hali gibiydi ve devletin sonuna kadar varlığını sürdürmüştü.²⁴

²⁴ Gencer, *a.g.e.*, s. 316-320.

1. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI DENİZCİLİĞİ VE OSMANLI DONANMASININ FAALİYETLERİ

1.1. II. Abdülhamid Tahta Çıktığında Siyasi Vaziyet ve Dönemin Önemli Gelişmelerine Kısa Bir Bakış

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığı esnada Osmanlı Devleti o zamana dek hiç olmadığı kadar zor bir durumdaydı. Ekonomik olarak çökmüş, isyanlar sebebiyle parçalanmanın eşiğine gelmiş ve hemen hemen siyasi olarak tüm dostlarını kaybetmişti.

V. Murad'ın hal edilmesinden hemen sonra tahta çıkan padişah hakkında halkın yeterince bilgisi yoktu. Osmanlı padişahları veliahtlık döneminde halk tarafından tanınır ve hakkında iyi veya kötü izlenimler oluşurdu. II. Abdülhamid'in veliahtlık süresi çok kısa olduğu için halk nezdinde iyi veya kötü bir tepki yoktu. Sadece bu kadar kısa süre içerisinde padişah değişikliği yaşanmış olması herkesi şaşırtmıştı.²⁵

Sultan tahta oturur oturmaz Balkan topraklarında baş gösteren isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında başlayan Balkanlardaki hareketlilik 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile doruk noktaya ulaşmıştı. Rusya'nın da Balkan devletleri üzerindeki hamilik iddiası bölgeyi sürekli hareketli kılıyordu. Sırbistan'da başlayan isyan yeni başlamış bir isyan değil, bir süredir yerel liderler tarafından şekillendirilen bir isyandı.²⁶ Sırp lar özgürlük veya en azından muhtariyet beklentisi ile 1 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve müttefiki Karadağ da bu savaşa katılmıştı. Bölgede hak iddia eden Avusturya ve Rusya devletleri ise savaş sonucuna göre statükoyu koruma veya Osmanlı topraklarını paylaşma anlaşmasını gizlice imzalamıştı.²⁷ Her ne kadar Osmanlı Devleti başarılı bir savaş çıkarmış ve Sırp kuvvetlerini yenmiş olsa da Sırp lar mütareke için yabancı devletlerden aracılık talep etmişti. İngiltere Osmanlı'ya tavsiye niteliğinde bir metin ile savaşı acilen durdurmasının gerekliliğini anlatmıştı. Bunu kabul eden Osmanlı ile İngiltere savaşın bitmesi için çeşitli anlaşma teklifleri sunsa da taraflar bunları

²⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt*, Ankara 2011, s. 2.

²⁶ Sırbistan'ın isyan safhaları için bkz: Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s. 271-274.

²⁷ Bu anlaşma Reichstad Andlaşması olarak geçer ve Osmanlı'nın kazanması durumunda Balkanlar'daki statükonun aynen korunmasını, Sırp-Karadağ ordusunun galibiyetinde ise kazanan devletler ve Avusturya Osmanlı Bosna Hersek'ini paylaşılmasını öngörüyordu. Rusya ise Besarabya ve Doğu Anadolu'yu işgal edecekti. Osmanlı'nın bu durumu kabul etmemesi halinde ise gerekirse yeni bir savaş ilan edilecekti. Detaylı bilgi için bkz: Karal, *a.g.e.*, s. 18.

karşılıklı olarak reddetmişti. Büyük devletlerin Sırbistan yanında olmasından cesaretle Sırp orduları tekrar toplanmış ve savaşa devam kararı almıştı. İkinci savaş döneminde de Osmanlı Devleti başarılı olmuş ve Alesinat'ı ele geçirip Belgrad yolunu açmıştı. Bu durum Sırbistan'da büyük paniğe sebep olmuş ve Prens Milan Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştı. Rusya da daha önce İngiltere'nin yaptığının daha sertini yaparak Osmanlı Devleti'ne savaşı acil bitirmesi yönünde bir ultiatom vermişti. Osmanlı Devleti ise Rusya ile savaşı göze alamadığı için Rusya'nın teklifini kabul etmiş ve mütareke dönemine geçilmişti.²⁸

Osmanlı Devleti'nin galip gelmesi Rusya'yı savaş öncesinde tasarladığı plandan farklı bir yola itmişti. Rusya şimdi bütün doğu sorununu bir konferansta görüşmek ve en azından Bosna-Hersek ve Bulgaristan'daki muhtar yönetimi garanti altına almak istiyordu. Bu teklifi İngiltere'ye iletmış ve İngiltere de büyük devletler ve Osmanlı Devleti'ni İstanbul'da bir konferans düzenlemeye davet etmişti. Osmanlı cephesinde ise azınlık meselesine yabancı devletlerin müdahalesinden bıkkınlık mevcuttu. Konferans öncesinde buna istinaden meşrutiyet ilanına karar verilmiş ve hummalı bir hazırlık başlamıştı. 28 kişilik komisyon 140 maddelik bir tasarı hazırladı ve sadrazam onayından sonra 119 madde olarak padişaha sunuldu. Sultan II. Abdülhamid de kendi haklarına dair düzenlemeleri yaptıktan sonra meşruti yönetimi onayladı. Bu Osmanlı Devleti için çok büyük bir atılımdı. 23 Aralık 1876 günü geldiğinde ise Paris Antlaşmasını imza eden tüm büyük devletler İstanbul'da konferans için hazır bulunuyordu. Osmanlı ise meşrutiyetin ilanını, konferans görüşmelerini etkilemek ve görüşmelerde kazanç elde etmek için bugüne planlamıştı. Konferansın açılış konuşmasının yapıldığı esnada top sesleri tüm payitahtı inletmeye başlamıştı. Safvet Paşa açılış konuşması esnasında duyulan top seslerini delegelere açıklamıştı. Bundan sonra Osmanlı Devleti'nin de meşruti yönetime sahip bir devlet olduğunu gururla dile getirmişti.²⁹ Midhat Paşa'nın yoğun uğraşları sonucunda ilan edilen Meşruti yönetim, devletin içerisine düştüğü müşkül durumdan kurtulmanın yegâne yolu olarak görülüyordu. Onun fikri, Osmanlı hanedanının artık eskisi gibi marifetli yöneticiler çıkarmadığı ve buna gerek de olmadığı yönündedir. Var olan bütün tebaanın haklarını korumak için modern çözüm meşruti yönetimdir ve bunun uygulanması

²⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 20-26.

²⁹ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt VI*, Ankara 2011, s. 3289-3290.

gerekmektedir.³⁰ Konferans günü acele ile ilan edilen Kanun-ı Esasi, modern bir anayasanın gereksinimlerini karşılamıyordu. Öncelikle Şura-yı Devlet varlığını sürdürdüğü gibi Millet Meclisi yanında bir de Ayan Meclisi eklenmişti. Bu çok yapılı yasama yanında yürütme yetkisi hala tek başına sadrazamdaydı.³¹ Bununla birlikte padişaha modern anayasalarda olmayan çok kritik bir yetki verilmişti. Bu, padişahın istediği kişiyi yargılamaksızın sürgüne gönderebilme yetkisidir.³² Özellikle Namık Kemal bu yetkiyi tenkit ederek Mithat Paşa'ya sitemlerini iletmiştir. Paşa ise uzun süren uğraşlarının bir sonuca ermesi sebebi ile bunu zamanla düzelecek bir sorun olarak görmüştür.³³ Muhakkak ki, bu öngörünün ne kadar yanlış olduğunu bu maddeye istinaden sürgüne gönderilince anlayacaktır.

Her ne kadar Osmanlı Devleti başarılı olabilecek stratejik bir hamle yapmış olsa da İstanbul Konferans'ı esnasında Kanun-ı Esasi'nin ilanı beklendiği gibi karşılık bulamamıştır. Bunun en önemli sebebi de uzun süredir Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunan İngiltere'nin artık bu stratejiden vazgeçmiş olmasıdır.³⁴ Konferans'ta Osmanlı Devleti'ne sunulan teklifler bir devletin iç işlerine doğrudan müdahale eden, kabul edilemez tekliflerdi. Bu ağır şartlara rağmen Salisbury açık olarak tekliflerin reddi durumunda Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açacağını İngiltere'nin yardım etmeyeceğini belirtiyordu. Ağır şartlar 15 Ocak günü Osmanlı yönetimine iletildi ve reddi durumunda tüm temsilcilerin İstanbul'u terk edeceği bildirildi. Bu teknik olarak büyük bir diplomatik kriz anlamına geliyordu. Yaşanan gelişmeler ise bunu doğruladı. Öncelikle Abdülhamid bir vükela meclisi topladı ve görüşleri istedi. Daha sonra ise 180 kişilik büyük bir umumi meclis toplandı ve büyük bir çoğunlukla kendilerine teklif edilen bu ağır şartların reddine karar verildi. Bu karar, gerekçeleri ile konferansa katılan temsilcilere iletildi. Avrupalı temsilciler ise

³⁰ Yavuz Özgüldür-Serdar Özgüldür, "1876 Anayasasının Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 5, (1994), s. 325.

³¹ Ahmet Oğuz, *Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan*, Ankara 2010, s. 72.

³² Bu yetkileri Sultan II. Abdülhamid kendisi eklemiştir.

³³ Oğuz, *a.g.e.*, s. 82.

³⁴ Konferansta İngiltere adına bulunan *Salisbury* ve *Elliot* özelinde İngiltere'nin Osmanlı Politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mithat Aydın, "Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 17, (2005), s. 105-106. ; Ferhat Durmaz, "93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devletine Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 2, (2015), s. 109.

gerekçeleri önemsemeden İstanbul'u terk etti.³⁵ Rusya'nın bu aceleci tavrına zıt olarak hemen bir savaş ilan edilmedi. Osmanlı Devleti'nde ilan edilen meşrutiyet, Rusya'da da Çar karşıtı hareketin artmasına sebebiyet vermişti. Bunun yanında *Prens Gortchakoff/Gorçakov* önce diğer büyük devletlerden izin almadan savaşa girmenin başarısızlık getireceğini düşünüyordu. Bu bağlamda Ignatieff Avrupa başkentlerine telgraflar yollayarak Osmanlı'ya karşı İstanbul Konferansı kararlarının uygulanması amacıyla yaptırım uygulanmasını talep ediyordu.³⁶ Talepleri ve aldığı cevaplar Rusya'yı tatmin etmeyince de bizzat Rusya Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmeye karar vermişti. Tarihte 93 Harbi olarak andığımız ve Osmanlı'nın kesin mağlubiyeti ile biten savaş sonucunda Rusya hiçbir zaman elde edemediği büyük hakları Ayastefanos Antlaşması ile elde etmeyi başarmıştı.³⁷

Ayastefanos Antlaşması Rusya hariç hiç kimseyi memnun etmemişti. İngiltere Doğu Sorunu olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin paylaşılması meselesinde Rusya'nın bu antlaşma ile ön plana çıkmasından rahatsız, Avusturya bu antlaşma ile kurulan Bulgar krallığından rahatsız, Balkanlardaki devletler ise kendilerine tevdi edilen toprakların niceliğinden rahatsızdı. Bu kadar farklı görüşün olduğu ortamda Rusya'nın Osmanlı'yı zorlayarak imzalattığı anlaşma kabul edilemezdi. Bunun için uluslararası bir kongre toplama fikri ortaya çıktı. Osmanlı bu kongre ile ağır şartlardan kurtulacağını umuyordu. Rusya ise başlangıçta buna karşı çıkmış, sonunda ise baskılara dayanamayıp kabul etmişti. Böylece uluslararası kongrenin 13 Haziran 1878 tarihinde toplanmasına karar verilmişti. Tam bu dönemde İngiltere de Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden savaşmadan almaya çalışıyordu. Osmanlı yetkilileri Berlin Kongresi'nde İngiltere desteğini almak için Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmeyi kabul etti.³⁸

Kongrede Osmanlı'ya karşı en keskin tavrı Rusya'nın sergilemesi beklenirken Almanya başbakanı Bismarck tamamen Osmanlı düşmanı bir tavır sergilemiş ve kongrenin ele aldığı asıl meselelerin Osmanlı Devleti'nin meselesi olmadığını ve bir

³⁵ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3294.

³⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 35-36.

³⁷ 93 Harbi olarak bilinen bu savaş hakkında bu çalışmanın Hobart Paşa kısmında detaylı bir anlatım yapılacağı için bu fasılda özet olarak geçilmiştir. 93 Harbi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, (1994), s. 498-499. ; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, (1991), s. 225.

³⁸ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, (1992), s. 516.

Avrupa meselesi olduğunu dile getirerek Osmanlı temsilcilerini dışarıda bırakmaya çalışmıştı. Konferans boyunca da Osmanlı temsilcileri katılımcıdan ziyade seyirci olarak süreci geçirmişti.³⁹ 13 Temmuz'da ise konferans sona erdiğinde alınan kararlar Avrupalı devletlerin lehine esnetilmiş veya detaylandırılmış bir Ayastefanos Antlaşması'ndan başka bir şey değildi.⁴⁰

Berlin Kongresi hiçbir sorunu çözmediği gibi, sonucunda varılan tek taraflı anlaşma sebebiyle pek çok yeni sorunu ortaya çıkaran bir anlaşma mahiyetine büründü. Osmanlı Devleti için bu kongrede alınan kararlardan ziyade, kongre sonrasında ortaya çıkan sorunlar daha can sıkıcı bir hale geldi. Berlin Kongresi pek çok Avrupalı devletin siyasetinin değişiminin dönüm noktasıdır. Onlara göre, Osmanlı Devleti artık siyasi olarak sona ermiş ve pay edilmesi gerekmektedir. Her devlet de bu paydan en büyüğünü almanın derdine düşmüştür.

Fransa'nın Tunus'u işgali kendi başına buyruk olarak aldığı bir karar değildir. Aksine Fransa bu konuma adeta ısrarlara maruz kalmıştır. Almanya hem bağımsızlık savaşında mağlup ettiği Fransa'nın intikam savaşına girişmesini istemiyor, hem de Alsace-Lorraine bölgesindeki kaybı unutup yeni toprak kazanımları ile meşgul olmasını istiyordu. Bu sebeple Tunus'u işgal etmesi Almanya'nın işine gelecekti. İngiltere ise 1878'de "geçici" bahanesi ile Kıbrıs'a yerleşmiş ve Akdeniz'de bir jandarma görevini üstlenmişti. Bu işgalin meşruluğunun devamı için de Fransa'nın Tunus'u işgaline sıcak bakılmıştır. İtalya da Tunus'ta benzer işgal planları yapsa da hem kendisine destekçi bulamıyor hem de bu harekât için gücünü yeterli görmüyordu. Rusya ise Kuzey Avrupa işleri ile hiç ilgilenmiyordu. Bu şartlar altında Fransa'nın Tunus'u işgali için tüm şartlar oluştu. 1880 yılında Fransız sömürcülüğünün katalizör görevini üstlenen Jules Ferry de başbakan olunca tüm şartlar tek tek yerine getirilmiş gibiydi. Bu doğrultuda Fransa, 1881 yılında Tunus'ta artan İtalyan egemenliğinden rahatsız olarak işgal fikrini faaliyete döktü. Artık Tunus resmen Fransa sömürge bölgesi haline gelmişti.⁴¹

³⁹ Vahid Çabuk, *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 9*, İstanbul 1999, s.279-281.

⁴⁰ Kongrede alınan kararların ayrıntılı analizi için bkz: Eylem Tekemen, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 68-82.

⁴¹ Mustapha Stiti, *Tunus'un Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1878-1888)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 27-33. ; Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3344.

Mısır'da II. Mahmud döneminde ortaya çıkan Kavalalı krizinden sonra Hidivlik sistemi mevcut olup buradaki despot yönetici Hidiv İsmail halk tarafından sevilmeyen bir liderdi. Bunlara ilave olarak 1878-1879 Osmanlı-Rus savaşının yarattığı olumsuz etki ile Mısır buhranı artmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti Mısır'ın durumunu kontrol etmek için bir heyet göndermeye karar vermişti. Bu karar ise büyük bir diplomatik soruna yol açtı. İngiltere ve Fransa kendilerinden bağımsız alınan bu karara tepki olarak donanmalarını Mısır'a yollamaya karar verdi. Bunun üzerine Ekim 1881'de Osmanlı Devleti heyeti geri çağırdı ve adeta Mısır'da söz hakkı olmadığını kabul etti.⁴² Bir nevi iç karışıklık olan Maltız olayından sonra ise Avrupa'da Mısır'a karşı doğrudan bir müdahale sesli bir şekilde konuşulmaya başlandı. İngiltere bunu fırsat bilerek 11 Temmuz 1882'de donanması ile İskenderiye'den Mısır'a saldırdı ve 14 Eylül 1882'de tüm ülkeyi ele geçirdi. Bunun güvenlik için geçici bir durum olduğunu söylemesi ise Osmanlı Devleti için yeterli olmuştu.⁴³

Osmanlı Devleti Sultan Abdülhamid'in tahta geçişinden sonra içinde bulunduğu ekonomik buhrana ek olarak siyasi bir buhranla karşılaşmış, önce 93 Harbi ile Rusya'ya mağlup olarak Berlin Kongresinin ağır şartlarını kabul etmek zorunda kalmış, daha sonra ise Fransa'nın Tunus'u işgaline ve İngiltere'nin Kıbrıs ve Mısır'ı işgaline karşı sesini çıkartamamıştı.

1.2. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Denizciliği ve Osmanlı Donanmasının Durumu

Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiğinde hem kara ordusunun hem de donanmanın büyük bir ıslahata ihtiyacı vardı. Bu iki gücün ıslahında gereksinimler birbirinden farklıydı. Donanmada Sultan Abdülaziz'den kalan miras çok büyük olmasına rağmen sadece nicelik olarak bir önem teşkil ediyordu. Sultan Abdülaziz kendi inisiyatifi ile devleti büyük borçlara sokarak Fransa ve İngiltere firmalarından çok sayıda son teknoloji gemi satın almıştı. İleride daha net görüleceği üzere, bu satın alımlar Sultan Abdülhamid için ve dolayısıyla Osmanlı Devleti için bir kazanım değil, aksine bir sorun teşkil edecekti.

⁴² Ali Bilgenoğlu, *İngiliz Sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2013, s. 112-117. ; Ahmet Hikmet Kıvrak, *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.136-152.

⁴³ Bilgenoğlu, *a.g.e.*, s.123-141.

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında Osmanlı donanması nicel anlamda İngiltere ve Fransa'dan sonra dünyanın en büyük armadasını teşkil etmekteydi. Osmanlı donanmasındaki gemilerin miktar ve türleri şu şekildeydi;

*“24 Vapur, 6 zirhli fırkateyn, 9 zirhli korvet, 7 zirhli duba, 4 ahşap kalyon,
55 nakliye gemisi ve 10 tarak duba”⁴⁴*

Bu envanterin büyük çoğunluğu yukarıda belirtildiği gibi Sultan Abdülaziz döneminde İngiltere ve Fransa tersanelerinde yaptırılarak satın alım yoluyla oluşturulmuştu.

Nicelik bakımından büyük donanmaya rağmen, Sultan Abdülhamid'in daha çok kara ordusuna önem vermesi ve donanmayı hemen hemen hiç kullanmaması dönem hakkında en çok tartışılan konulardan biridir. Tarihçiler, II. Abdülhamid döneminin genelinde olduğu gibi bu konuda da çok zıt kutuplardadır. Bazı kesimler Sultan'ın donanmayı Haliç'te çürüttüğü görüşünü kaleme alırken, bazıları da kendisinden önceki Sultan Abdülaziz'i suçlayıp II. Abdülhamid'i aklama çalışmasına girişmiştir. Biz bu çalışmada mümkün olduğunca iki görüşün tesirinden uzak kalmaya gayret ederek dönemin Osmanlı denizciliğini objektif olarak değerlendirmeye çalışacağız.

Sultan II. Abdülhamid döneminin başlangıç aşamalarında donanmanın daha az kullanılmasında çok farklı neden aynı anda etkili olmuştur.

Bunların en çok tartışılanı Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişinde donanmanın tesirinin büyük olmasıdır. Amcası Sultan Abdülaziz'in başına gelenlerin kendisinin de başına gelebileceğinden endişelenen Sultan II. Abdülhamid, donanmaya yatırım yapmak yerine onu bir tehlike unsuru olarak görmüştür. Bu aslında sultanın genel bir sorunudur ve hemen hemen her konuda çok şüphelidir. Bu şüpheliği de donanma üzerinde kendisini çok güçlü bir şekilde göstermiştir.⁴⁵ Bu görüşe ek olarak belirtmek gerekiyor ki, padişahın şüpheli tutumunun donanma üzerinde etkisi olmadığını iddia edenler de mevcuttur. Bu sava göre, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde donanmanın payı olsa da asıl itici güç kara ordusudur. Eğer Sultan bu korkuya sahip olsaydı donanmaya uyguladığı yaptırımları kara ordusuna da uygulamasını

⁴⁴ Nedim İpek, “II. Abdülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, S. 2, (2002), s. 173.

⁴⁵ Karal, *a.g.e.*, s. 369.

beklememiz gerekirdi.⁴⁶ Aksine Sultan II. Abdülhamid kara ordusuna büyük yatırım yapmış, donanmayı ise ana unsur olarak kullanmamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra yaşanan gelişmeler ile birlikte, devletin ıslah edilmiş, güçlü ve modern bir orduya ihtiyacı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Bu aşamada devletin iflas eden maddi durumu sebebiyle Sultan II. Abdülhamid bir karar vermek zorundadır. Sultan ya kara ordusuna yatırım yapacaktır ya da donanmaya. Bu ikilemde kalan Sultan, klasik bir anlayıştan geldiğinden dolayı seçimini kara ordusundan yana yapmıştır. Bu kararı alırken donanma üzerinden şahsına gelecek tehlikeden çekinip çekinmediği bilinmemektedir.⁴⁷ Bu bilinmezlerin yanında kesin olarak bilinen bir şey vardır ki, o da özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zorlu ekonomik durum. II. Abdülhamid döneminde, donanma hem bütçesindeki düşüş hem de kredilere getirilen kısıtlamalar nedeniyle ciddi mali sıkıntılar yaşadı. Buna en güzel örneği Kaori Komatsu makalesinde vermiştir. 7 Ekim 1885 tarihinde Maliye Nezaretinden Bab-ı Ali'ye yollanan rapora göre; donanmaya yıllık ayrılan 64.617.326 kuruş tahsisattan sadece 733.672 kuruş kalmıştı. Bu durum ilerleyen yıllarda da daha vahim bir hal alarak donanmaya ayrılan bütçenin tamamen erimesine sebep olmuştur.⁴⁸ II. Abdülhamid dönemi bütçeleri ve harcamalara bakılıp kara ordusu ile bir kıyaslama yapıldığında donanmanın ne kadar geri planda kaldığı gözükmemektedir.⁴⁹

1882 yılında Mısır'ın İngiltere tarafından işgali, Osmanlı Devleti açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra başlayan Osmanlı aleyhtarı süreç 1882'de zirveye ulaşmıştır. Artık Osmanlı Devleti kadim müttefikleri İngiltere dahil kimseye güvenemezdi. Tam bu sebepten kendi ordusunu oluşturmaları ve güçlü bir hale getirmeliydi. Güçlü ordu için gerekli olan en önemli unsurlardan birisi de tabii ki donanmadır. Bunun bilincinde olan Sultan da bahriye teşkilatına kara ordusu kadar olamasa da önem vermişti. Bu karar her ne kadar önemli olsa da aynı

⁴⁶ Mehmet Beşirli, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Donanması", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 25, (2004), s. 257.

⁴⁷ Merwin Albert Griffiths, *The Reorganization of the Ottoman Army under Abdulhamid II 1880–1897*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) California University, 1966, s.65-67.

⁴⁸ Kaori Komatsu, "Financial Problems of The Navy During the Reign of Abdulhamid II", *Oriente Moderno* 20, 81/1, Roma (2001), s. 212.

⁴⁹ Beşirli, *a.g.e.*, s. 257.

zamanda ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik çıkmaz, bahriye teşkilatının ıslahı için alınan kararların uygulanmasını zorlaştırmıştı.

Osmanlı Devleti'nde Rus savaşı ile Yunan savaşı arasındaki dönemde Tersane-i Amire'de gemi aksamının yapımına ve yabancı ülkelere satın alımlara devam edilmiştir. 1882 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne ikişer adet torpido ve istimbot siparişi verilmiş, bunun yanında aynı dönemde Tersane-i Amire'de de Avrupa modelinde gemi yapımı çalışmalarına başlanmıştır. Bu isteğin yerine gelmesinde Amerikan uzmanlar etkin bir rol oynayıp özel bir gemi modeli ortaya koymayı başarmıştı.⁵⁰ 1885-1896 yılları arasında bu modellemenin sonucu olarak Amerikan uzmanların da katkısıyla İstanbul'da yedi adet *istimbot 51*, bir *fırkateyn 52* ve iki *gambot 53* tamamlanıp kullanıma sunuldu. Tersane-i Amire ve İzmit Tersanelerinde zırhlı cinsinden; *Abdülkadir*, *Hüdavendigar*, *Feyz-i Bahri*, ve *Şadiye* inşa edilirken, *Şahin-i Derya* torpidosu, *Lütfi Hümayun* kruvazörü, *Heybetnüma* korveti, *Medine* kruvazörünün de yapım çalışmalarına devam edildi. Yoğun gibi görülen bu çalışma temposuna rağmen 1902 yılına gelindiğinde gemilerden sadece bir tanesinin yapımı tamamlanabilmişti.⁵⁴ Tersanelerde inşasına başlanan gemilerin bir türlü vaktinde tamamlanmamasındaki en büyük sebeplerden birisi de yukarıda da bahsettiğimiz maddi sorunlardır.⁵⁵ Devam eden süreçte Osmanlı Devleti gemi yapımı yanında satın alımları da sürdürmüştür. 1899 yılında Amerika'dan bir zırhlı kruvazör alımına karar verilmiş ve yapımına hemen başlanmıştır. Sultan bu kruvazör inşası hakkında sık sık rapor istemiş ve ilerleyişi takip etmiştir. *Mecidiye* ismi verilen kruvazör⁵⁶ 1904'de Osmanlı donanmasına katılmıştır. Bu dönemde İngiltere firmaları yine öncü tedarikçi konumdaydı. Amerika'dan yapılan alımın yanı sıra İngiltere ile yapılan anlaşmalar sayı olarak daha fazlaydı. 1900'lü yılların hemen başında, *Armstrong* firmasından *Hamidiye* isimli bir kruvazör ile *Ertuğrul* isimli vapur sipariş edilmiştir. Bunlardan

⁵⁰ Beşirli, *a.g.e.*, s. 253.

⁵¹ Buharla çalışan yeni sistem bir deniz teknesi. Küçük vapur olarak da adlandırılır.

⁵² Büyük gemire yardımcı kuvvet niteliğinde olan, daha küçük ama yüksek tonajlı buharla çalışan bir gemi türüdür. Modern destroyer gemilerin ilk örneğidir.

⁵³ XVIII. yüzyılda niteliği tam belirlenmemiş, orta büyüklükte ve birden fazla silah bulunan buharlı gemi tipidir. XIX. yüzyılda devriye görevlerinde kullanılmıştır.

⁵⁴ İpek, *a.g.e.*, s. 174.

⁵⁵ Komatsu, *a.g.e.*, s. 215

⁵⁶ En büyük tipteki buharlı savaş gemileridir. Muhrip gemilerin ilk örneklerindedir. Genelde büyük toplarla donatılmıştır.

ikisi de 1904 yılında Osmanlı donanmasına katılmıştır. Aynı dönemde alımları çeşitlendirmek adına Alman *Krupp* ve Fransız *Schneider* firmalarından gemi aksamı siparişleri verilmiş ve İtalyan *Ansolda* tersanesinden gemi inşası ve modernizasyon konusunda hizmetler satın alınmıştır.⁵⁷

1904 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin buharlı gemi envanteri aşağıdaki gibidir:⁵⁸

Geminin İsmi	Alınan Firma/Tersane	Sipariş Edilen Ülke
Hamidiye	Tersane-i Amire	Osmanlı
Mesudiye	Thames Iron Works	İngiltere
Osmaniye	R. Napier-Son	İngiltere
Aziziye	R. Napier-Son	İngiltere
Orhaniye	R. Napier-Son	İngiltere
Mahmudiye	Thames Iron Works	İngiltere
Asar-ı Tevfik	SA Des Forges	Fransa
Abdulkadir	Tersane-i Amire	Osmanlı
Feth-i Bülend	Thames Iron Works	İngiltere
Mukaddime-i Hayr	Tersane-i Amire	Osmanlı
Muin-i Zafer	Thames Iron Works	İngiltere
Avnillah	Thames Iron Works	İngiltere
Asar-ı Şevket	Thames Iron Works	İngiltere

⁵⁷ Beşirli, *a.g.e.*, s. 253-255.

⁵⁸ Ahmet Güleriyüz-Bernd Langensiepen, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, İstanbul 2007, s. 75-114 ; Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 134-135.

Necm-i Şevket	SA Des Forges	Fransa
İclaliye	SA Stabilimento	Fransa
Hıfzurrahman	SA Des Chantiers	Fransa
Hizber	Tersane-i Amire	Osmanlı
Memduhiye	Bilinmiyor	Bilinmiyor
Feth-ül İslam	SA Des Forges	Fransa
Lütf-ü Hümayun	Tersane-i Amire	Osmanlı
Feyza-i Bahri	Tersane-i Amire	Osmanlı
Hüdavendigâr	Tersane-i Amire	Osmanlı
Selimiye	Tersane-i Amire	Osmanlı
Peyk-i Şevket	Schiffs Maschinenbau	und Almanya
Berk-i Satvet	Schiffs Maschinenbau	und Almanya
Mecidiye	William Camp	Amerika
Hamidiye	Armstrong	İngiltere

Görüldüğü üzere Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı süresinde Osmanlı donanması tamamen çürümeye terk edilmemiş, aksine selefi Sultan Abdülaziz döneminden nitelik olarak daha verimli iyileştirme çabalarına girişilmiştir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid, 1897 Osmanlı-Yunan savaşındaki hayal kırıklığının ardından gemi satın alımına ve donanmanın modernizasyonuna daha çok önem vermiştir. Her ne kadar bahsi geçen savaşta Sultan donanmanın eksikliğini en önemli zafiyet addetmiş ve satın almaya başlamıştır. Hatta sultanın donanmaya verdiği önemi ve modern teknolojiyi

çok yakından takip ettiği reddedilemez bir gerçektir. Bunun en güzel örneği ise denizaltı konusunda yaşanmıştır.

Denizaltı çizimlerinin veya fikirlerinin tarihi XV. yüzyıllara kadar götürülebilir. Modern anlamda bir güç olarak denizaltı kullanımı ise diğer tüm teknolojik gelişimler gibi XIX. yüzyıla rastlar. 1864 yılında Amerikan iç savaşında ilk defa denizaltı kullanılmış ve bir düşman korveti batırılarak başarıya da ulaşılmıştır. Bu tarihten sonra özellikle Simon Lake ve John Holland'ın denizaltı tasarımları bu teknolojinin sürükleyicisi olmuştur.⁵⁹ Büyük denizci ülkeler dahi bu teknolojinin karşısında kararsız kalıp adım atamamışken, Sultan II. Abdülhamid uzun incelemeler sonucunda en yüksek teknolojiyi içerisinde barındıran denizaltılardan almaya karar vermiş ve 1886 yılında İngiliz *Nordenfeld* isimli şirkete iki adet sipariş vermiştir. Bu satın almanın altında yatan sebep ise aslında Yunanistan'ın bu gemilerden bir tane sipariş etmiş olması olarak gösterilebilir. Siparişler üç ay içerisinde teslim edilip, montaj Tersane-i Amire'de gerçekleştirilmiştir. Böylece *Nordenfeld-II* ve *Nordenfeld-III* isimli denizaltılar *Abdülhamid* ve *Abdülmeccid* isimleriyle Osmanlı donanmasına dâhil edilmiştir. Osmanlı Devleti denizaltı satın alımlarını, asla yetişemediği Avrupa'daki silahlanma yarışına karşı yeni bir şans olarak görmüş ve herkesten önce bu yeni silaha sahip olmak istemişti. Düşünülenin aksine denizaltılar özellikle su altında çok dengesiz ve hala gelişime ihtiyacı olan araçlardı. Aynı zamanda satın alımlardan önce denizaltılar pek çok başarılı deneme yapmış ve hatta ilk defa deniz üzerindeki bir tekneyi ateşle batırmayı başarmıştır.⁶⁰ Bu başarılı denemelerin gözlemlenmesi sonucunda satın alınan denizaltılar Osmanlı Devleti tarafından uzun süre aktif bir şekilde kullanılmadı. Bunun sebebi olarak ise kullanım için yetişmiş personelin olmaması, araçların stabilizasyonunun tamamlanmamış olması ve kullanım alanının oluşmamış olmasını gösterebiliriz. Her iki denizaltı da uzun süren bekleyişin ardından 1921 yılında sökülüp hurdaya çıkarılmıştır.⁶¹

Görüldüğü üzere II. Abdülhamid döneminde büyük çaplı bir donanma yenileme politikası güdülmese de dönemin teknolojisine uyum için çaba sarf edilmiştir. Buna

⁵⁹ Evren Mercan, "Osmanlı Bahriyesi'nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmeccid", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. VIII, S. 15, (2012), s. 165-166.

⁶⁰ Mercan, "Osmanlı Bahriyesi'nde İlk...", s. 175-175.

⁶¹ Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi...*, s. 166.

rağmen donanmadan yetersiz maddi kaynaklar ve eğitimsiz personelden dolayı tam anlamıyla verim alınamamıştır. Bununla birlikte çok hızlı değişen teknolojiye karşı, her değişimde dışarıdan alım yapmak faydanın yanında zarar sağladığı Abdülaziz döneminde gözükmiştir. O süreçte alınan gemilerin düzenli bakımları yapılamamış ve teknolojileri çok çabuk eskimiştir. Bundan dersler çıkartan Sultan II. Abdülhamid, satın alım yerine yeni teknolojileri Tersane-i Amire'de uygulamaya çalışmış ve alımları azami seviyede tutmaya gayret etmiştir.

Bu zor durumlar altında dahi, Osmanlı donanması Sultan Abdülhamid saltanatının sonuna gelindiğinde hala etkili bir güç olabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyel İttihat ve Terakki'nin yönetiminde olduğu Meşrutiyet döneminde fark edilmişse de siyasi hırslar sebebiyle II. Abdülhamid döneminde yapılanlar adeta yok sayılmıştır. Tek istisna olarak uzman istihdamı sayılabilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri, İngiliz ve Alman uzmanların da etkisiyle birlikte Osmanlı deniz gücünü tekrar verimli kullanılmaya çalışmışlardır. Bu elverişli ortamın yaratılmasında en büyük pay Sultan II. Abdülhamid'indir. Kısacası Sultan II. Abdülhamid döneminde ekilenlerin Meşrutiyet döneminde biçildiği söylenebilir.

1.3. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanlar

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren bilgi ve teknolojiyi edinme ve onu geliştirme konusunda her zaman başarılı olmuştur. Klasik dönem⁶² olarak adlandırılan dönemde bilginin ve teknolojinin öncüsü olan devlet, özellikle XVIII. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmiş ve devleti Avrupa'ya göre ıslah etme fikirleri ortaya çıkmaya başlamıştır.⁶³ Özellikle Sultan III. Selim⁶⁴ ve II.

⁶² Osmanlı klasik dönemi II. Mehmed ile başlayıp I. Süleyman ile biten döneme verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Halil İnalçık, "Periods of Ottoman History", *Essay in Ottoman History*, İstanbul 1998, s. 15-28.

⁶³ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Bilimine Toplu Bakış", *Yeni Türkiye Dergisi*, C. VIII, (2000), s. 17.

⁶⁴ III. Selim'in Avrupai yapısını iyi anlamak, dönemin modernleşme hareketlerini takip etmek açısından çok önemlidir. Sultanın kişiliği ve ıslahata bakış açısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, "III. Selim Aydınlanmış Hükümdar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, İstanbul 2010, s. 27-58.

Mahmut⁶⁵ dönemlerinde Avrupa'dan uzman getirmek, teknoloji transferi için en gerekli hamlelerden birisi olarak görülmüştür.⁶⁶

Donanma için de durum bundan farklı değildir. 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanmasının tamamen yok edilmesinden sonra, dönemin teknolojisine uygun bir donanma oluşturma fikri canlanmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı fenni işlerinde Baron de Tott ismini çok sık duymaya başlıyoruz. Baron de Tott ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa faaliyetleri ile Haliç'te Tersane Hendesehanesi açılmış ve bu modern Deniz Harp Okulunun temelini oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Fransız, İsveçli ve özellikle İngiliz uzmanlar Osmanlı donanmasında sık sık görev almıştır.⁶⁷

Sultan II. Abdülhamid dönemine geldiğinde Osmanlı donanması içerisinde yüksek rütbeli dört yabancı görevliydi. Bunlar Hobart, Felix Woods, Starke ve Kalau Vom Hofe'dir. Bunların dışında da pek çok usta ve gemici yabancı uyrukluydu.⁶⁸ Biz bu bölümde Osmanlı deniz kuvvetlerinin en önemli kademelerinde görev yapmış dört uzmandan ve Osmanlı denizciliğine katkılarından bahsedeceğiz.

1.3.1. Hobart Paşa Dönemi

Tam ismi Hobart-Hampden Augustus Charles olan, Osmanlı kaynaklarında Hobart Paşa olarak anılan İngiliz Amiral, 1 Nisan 1822 tarihinde⁶⁹ İngiltere'nin Leicestershire bölgesinde Buckinghamshire kontunun oğlu olarak doğmuştur. 1835 yılında henüz 13 yaşındayken İngiliz Bahriyesi'ne dahil olmuş ve bundan sonraki tüm hayatını bir denizci olarak geçirmiştir. İngiliz donanmasında pek çok görev yaptıktan sonra 1861 yılında *Foxhound* isimli geminin komutanı olarak görevlendirilmiş ve burada geçirdiği iki yıldan sonra deniz albayı (*captain*) olup ardından da emekli olmuştur. Buna rağmen kişiliği itibariyle emekli hayatı geçirmeye uygun olmayan Hobart yeni

⁶⁵ II. Mahmud ve dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, (2003), s. 352-357.

⁶⁶ Mustafa Şahin, Osmanlı Devleti'nde "Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 143, (1999), s. 87-90.

⁶⁷ Yaşar Bedirhan-Figen Atabey, "Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)", *Turkish Studies*, C. VIII, S. 6, (Spring 2013), s. 129.

⁶⁸ Levent Düzcü, "*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*", s. 101.

⁶⁹ Hobart Pasha, *Blockade-running, slaver-hunting, and war and sport in Turkey*, New York 1915, s. 19.

bir maceraya atılmak için Amerika'ya gitmiş ve Amerikan İç Savaşı'nda Güneyliler ile hareket ederek büyük başarılar kazanmıştır.⁷⁰

Amerika macerasından sonra yeni maceralara atılmak isteyen Hobart, 1867 yılında rotasını Akdeniz'e çevirmiştir. Bu tarihte Osmanlı Devleti ise Girit'de ortaya çıkan Rum isyanı ile mücadele etmekteydi. Adanın Rum halkı bölgeyi Yunanistan'ın ilhak etmesi için bir mücadeleye girişmişti. Hobart ile aynı dönemde yaşayan ve Osmanlı Devleti içerisinde uzman rolü ile görevli bir diğer İngiliz olan Woods'un aktardığına göre, Hobart'ın bu bölgeye gelişindeki ilk fikri Girit'teki Rumlar ile birlikte bir mücadeleye girişmekti. Bu amaç için ilk olarak Atina'ya gitse de bu tarihte kardeşi Lord Hobart İstanbul'da bir İngiliz bankası olarak hizmet veren Osmanlı Bankası'nın ülke müdürü pozisyonundaydı. Lord Hobart kardeşinin Osmanlı'ya karşı bir isyan mücadelesine katılmasını istemediği için onu Osmanlı donanmasına aldırarak girişimlere başladı. Girit'teki vaziyetin kötüye gitmesi ile paralel olarak Lord Hobart'ın girişimleri başarılı oldu ve kardeşi Hobart'a Osmanlı donanmasına katılması için teklif yapıldı.⁷¹ Görüşmeyi Fuad Paşa gerçekleştirdi (1867)⁷² ve teklifi sunarken özellikle dikkat ettiği bir nokta vardı. Bu da görevi kabul etmesi durumunda kendi halkına karşı sorumluluğundan ve bu durumun doğuracağı risklerden Osmanlı Devleti'nin sorumlu olmayacağıydı.⁷³

Hobart Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin hizmetine giriş hikâyesi normal bir uzmanın istihdamından farklıydı. Normal şartlarda Osmanlı bir Avrupa devletinden resmi yazı ile uzman talep eder ve o devletin seçtiği kişi yine gönderen devletin resmi izni ile Osmanlı'da görev almaya başlardı. Hobart Paşa ise başına buyruk birisi olduğu için böyle bir süreçten geçmeden kendi isteği ile Osmanlı donanmasına katılmıştı. İngiltere bu duruma engel olmak için girişimlerde bulunsa da başarılı olamamıştır.⁷⁴ Görevi ilk kabul ettiği günlerde Hobart Paşa bir İngiliz deniz subayı olarak bu teklifi kabul

⁷⁰ William Stewart, *Admirals of The World, A Biographical Dictionary, 1500 To the Present*, North Caroline 2009, s. 167.

⁷¹ Sir Henry F. Woods, *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey Vol: II*, London 1924, s. 150-151.

⁷² Hobart Paşa kendi kitabında görüşmeyi gerçekleştirdiği Fuad Paşa'nın rütbesini Sadrazam(Grand Vizier) olarak nakletse de, o tarihte Fuad Paşa Hariciye Nazırlığı görevindeydi. Sadrazam ise Âli Paşa'ydı.

⁷³ Hobart Pasha, *Sketches From My Life*, New York 1887, s. 188.

⁷⁴ Selman Soydemir, *Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 72-73.

etmeden üstlerine danışması gerektiğini unutmuştu. Özellikle kendisinden önce Osmanlı donanmasında müşavirlik görevi yapan Sir Adolphus Slade'in emekli olmasından sonra İngiliz denizcilerden bu pozisyona pek çok başvuru yapılmıştı. Bahsi geçen günlerde İngiliz bahriyesi bu mevkiye uygun birisini seçmek için uğraşmaktaydı. Tam bu aşamada Hobart'ın kendi inisiyatifi ile Osmanlı hizmetine girmesi İngiliz lordlarını çok sınırlendirmiş ve hemen onu ülkeye geri çağırılmışlardı. Bu tehditkâr yaklaşıma karşın Hobart onlar gibi düşünmediğini bildirmiş ve Osmanlı hizmetinde kalacağını açıkça belli etmiştir.⁷⁵

Hobart göreve başlar başlamaz çok büyük bir etki yaratmıştı. Sadrazam Âli Paşa göreve başladıktan sonra Hobart'ı yanına alarak Girit açıklarına gitmişti. Bu dönemde Osmanlı kuşatmasını yaran bir Fransız gemisinin komutanına karşı Hobart'ın tavsiyeleri ile başarılı bir diplomatik sınav verilmiş ve Fransız gemi bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı.⁷⁶ Bunun yanında Suda limanında *Enosis* isimli bir Yunan gemisinin Hobart Paşa'nın gemisine ateş açmasının diplomatik sonuçlarını çok iyi kullanmış, *Enosis* gemisini ve onunla birlikte *Suda* limanından Girit'e gelen Yunan yardımını ortadan kaldırmıştı. Böylece Girit'deki isyancılar yardım gelmeden en fazla bir hafta daha isyanı sürdürebilmişler ve daha sonra isyan yavaş yavaş sona ermişti.⁷⁷ Bu olaydan hemen sonra ise bir padişah iradesi ile Hobart'a *Amiral* unvanı verilmişti.⁷⁸

Görüldüğü üzere Hobart'ın Osmanlı donanmasındaki ilk ve en önemli etkisi uluslararası hukuk kuralları ve bu bağlamda devletin haklarının savunulması yönünde oldu. Osmanlı paşaları hukuksal olarak haklı da olsa, kuralları ve diplomatik ilişkileri bilmedikleri için yabancılar karşısında haksız duruma düşüyordu. Hobart engin tecrübesi ile bu durumu değiştirdi ve yabancı komutanlara karşı ardı ardına diplomatik zaferler kazandı.⁷⁹

Girit'teki başarılarının ardından İstanbul'a dönen Hobart Paşa, donanmadaki rolünü her geçen gün daha da arttırmıştı. Sultan'a yapılması gereken yenilikleri aktarmış, ıslah ve satın alımlarla ilgili fikirler vermişti. Kendisi de İstanbul'daki yaşamından çok mutlu olacak ki, iki defa kontratının yenilenmesini talep etmişti. Mart 1871'de 5

⁷⁵ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 189-190.

⁷⁶ Sir Henry F. Woods, *a.g.e.*, s. 151.

⁷⁷ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 191-193.

⁷⁸ BOA, C.BH 227/10558.

⁷⁹ Woods, *a.g.e.*, s. 152.

yıl süreli olan kontratı 10 yıla çıkartılmıştı. Kasım 1876'da ise görev süresinin bitmesine az kaldığını bildirip 10 yıllık daha kontrat talep etti ve bu isteği hemen kabul edilmişti.⁸⁰

Hobart Paşa, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında donanmanın başında önemli görevleri yerine getirmiş ve kahramanca savaşmıştı. Savaş başlar başlamaz İngiltere tarafsızlığını ilan ettiği için Hobart Paşa'nın görevinden istifa etmesini istemesine rağmen paşa bu isteği vicdani olarak doğru bulmadığı için reddetmiştir.⁸¹ Bu hareketi Osmanlı siyaset adamlarını dahi çok etkilemiş bir hamledir. Böylece Hobart Paşa Osmanlı'ya olan bağlılığının maddi bir bağlılık olmadığını ve gönüllülük esasıyla hareket ettiğini bir kez daha göstermiştir.

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ilan edilmeden hemen önce Hobart Paşa aldığı bir emre istinaden Tuna'nın kontrolü için nehrin Osmanlı Devleti sınırı içerisinde bulunan bölgelerine gitmiştir. Savaş ilan edildiği gün ise Osmanlı Devleti'nin karargâhının bulunduğu Rusçuk bölgesindeydi ancak kendisine sert bir dille Tuna'nın Sünne bölgesindeki gemilere komuta etmesi emredilmişti. Hobart Paşa Rus saldırısı altında çok zorlu bir yolculuktan sonra bölgeye ulaşmış, buna rağmen kendisine Tuna'yı terk etme emri verilmişti. Bu dengesiz emirler ile birlikte Hobart Paşa'nın savaşın sonucunda oluşacak tabloya ait kaygılarının arttığı gözlemlenebilir.⁸²

Hobart Paşa'nın Karadeniz'deki ilk faaliyetleri, Rus posta gemilerinin engellenmesiydi. Rus posta gemileri sıradan haberleşme faaliyetleri yerine bir savaş gemisi gibi hareket ediyordu ve Osmanlı kuvvetleri için büyük tehlike arz ediyordu. Bunun önüne geçmek Hobart Paşa'nın görevidi. Paşa bu görevi layığı ile yerine getirmiş, Karadeniz'i Ruslara karşı korumuş ve bölgeyi temizlemiştir.⁸³ Bunun yanında Paşa iki önemli olayı aktarır. İlk olarak İstanbul'dan Sünne'ye gelen bir Osmanlı korveti kaptanı, Paşa'ya yolda *Vesta* isimli bir Rus posta gemisini kovaladığını bildirmiş ve konu kapanmıştır. Konu üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra Times gazetesinde Rus gemisi *Vesta*'nın Osmanlı gemisini tahrip ettiği yazısı çıkmıştı. Paşa bu duruma çok sinirlenmiş ve tamamen saçmalık olduğunu bildirmiştir.

⁸⁰ Soydemir, *a.g.t.*, s. 78-81.

⁸¹ Soydemir, *a.g.t.*, s. 82-83.

⁸² Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 204-208.

⁸³ Woods, *a.g.e.*, s. 154.

İkinci olarak ise çok yankı bulan bir hadise gerçekleşmiştir. Hobart Paşa *Asar-ı Tevfik* gemisi ile bölgedeyken Rus Çarı'nın şahsi yatı *Livadia* ile karşılaşmıştır. Bu durum onu çok şaşırtmış ve yatı ele geçirmenin çok büyük ses getireceğini bildiği için hemen onu kovalamaya başlamıştır. Sonunda yat Sivastopol'a sığınmayı başarmış ve Hobart Paşa çok istediği yatı ele geçirememiştir.⁸⁴ Buna rağmen bu olay onun ismine büyük sükse getirmiştir.

Ruslar için deniz savaşında en önemli nokta Sünne limanı bölgesiydi. Burası stratejik açıdan çok önemliydi. Bölgeye yapılan torpido taarruzları Hobart Paşa'nın üstün öngörüsü ile başarıyla püskürtülmüştü. Daha sonra bölgeye plansız saldırılar yapan Ruslar yine bir başarı elde edememişti.⁸⁵

Sünne limanından sonraki en stratejik nokta Batum'du. Ruslar için savaşın en önemli gayesi, konumu itibariyle çok önemli olan Batum'u ele geçirmektir. Hatta Hobart Paşa Rusların savaşa girmesinin asıl gayesinin Batum olduğunu düşünüyordu.⁸⁶ Bu bölgenin savunmasını Derviş Paşa üstlenmişti. Sünne'deki başarılarından sonra Hobart Paşa da Batum'a geldi. Burada da Hobart Paşa'nın stratejik zekâsı ve tecrübesi Osmanlı savunmasının en önemli silahıydı. Dünyada henüz az bilinen Whitehead⁸⁷ torpidolarına karşı Paşa çok zekice savunma yöntemleri bulmuş ve Rusları çaresiz bırakmıştır. Batum'un coğrafyasını iyi analiz eden Hobart Paşa, eğer ışıksız olursa Rusların şehri asla bulamayacağını çok iyi tespit etmiş, tüm şehirdeki ışıkların söndürülmesini emretmiş ve geceleri şehri adeta hayalet şehre dönüştürmüştür. Bunun sonucunda da Ruslar bölgeye saldırılarında başarılı olamamıştır.⁸⁸

Hobart Paşa'nın savaştaki son başarısı kuşkusuz *Oçamçire/Ocamçıra* felaketini önlemesidir. Savaş esnasında bahsi geçen bölgedeki Çerkezler Rusya'ya karşı isyana girişmiş, Osmanlı kuvvetleri de isyanı desteklemek için bölgeye asker çıkartmıştır. Ancak askerler çok zor duruma düşmüş ve neredeyse Ruslar tarafından denize dökülme tehlikesiyle karşılaşmışlardır. Derviş Paşa bu haberi alır almaz Hobart Paşa'ya bölgeye gitme emri vermiştir. Bu görevde diğer İngiliz Uzman Sir Henry F.

⁸⁴ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 211-214.

⁸⁵ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 217-223.

⁸⁶ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 217.

⁸⁷ 1866 yılında R.Whitehead'in geliştirdiği kıyıyla bağlantısı olmadan basınçlı hava motoru ile su altında hareket edebilen dönemin en yenilikçi torpidosu. Ürün özellikle 1875'den sonra çok hızlı bir şekilde geliştirildi ve pek çok ülkeye satıldı.

⁸⁸ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 223-227.

Woods da Hobart ile birlikteydi.⁸⁹ Hobart ve beraberindeki kuvvetler Oçamçire kıyılarına geldiğinde, Rus topları ile Osmanlı zırhlısı savaş halindeydi. Hobart Paşa ve kuvvetlerini gören Rus kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁹⁰ Bölgeye geldikten sonra Woods ve gemideki yetkililer bir plan yapıp Hobart Paşa'ya sunmuştur. Buna göre, ertesi sabah gemiler sahile yanaşmış ve askerlerin nakli 24 saat boyunca devam etmiştir. Bu nakil esnasında Ruslar saldırıda bulunamamış, tekrar bir zırhlı ordusunun saldırısı ile karşılaşmak yerine Osmanlı askerinin bölgeden kaçmasını kabul etmişlerdir. Başarılı geçen 24 saatin ardından birlikler güvenli bir şekilde Batum'a ulaşmış ve Hobart Paşa sayesinde büyük bir kaybın önüne geçilmiştir.⁹¹ Bunun devamında Sohumkale'deki halk Osmanlı topraklarına geçmek için can atıyordu. Osmanlı Devleti de bölgenin boşaltılmasına karar vermiştir. Bu görevi de Hobart Paşa üstlenmiş ve yaklaşık 50.000 kişiyi Sohumkale'den Batum, Trabzon ve bunun gibi çeşitli Osmanlı limanlarına 15 gün gibi bir sürede taşımayı başarmıştır.⁹²

1877-78 Osmanlı-Rus savaşını Rusya kazanmış, Osmanlı ağır şartlar altında antlaşmalar imzalamak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra Hobart Paşa Osmanlı-Yunan sınırı ile ilgili konularda çalışmalar yapmıştır.⁹³

Osmanlı-Rus savaşındaki üstün başarılarından sonra Hobart Paşa'ya çeşitli rütbe yükseltmeleri verildi. Kendisine 1881 yılında müşirlik unvanı verilirken, aynı gün Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Riyaseti de uygun görüldü.⁹⁴

Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı ile İstanbul'da mutlu bir hayat süren Hobart Paşa'nın en büyük hobisi avcılıktı. *Sketches from My Life* isimli anılarını yazdığı kitabında bu büyük hobisine bir bölüm ayırmış ve İstanbul'daki avcılık faaliyetlerini uzun uzadıya anlatmıştır.⁹⁵ Bu büyük hobisinin kendisinin ölüm sebeplerinden birisi olacağını ise muhtemelen hiç düşünmemiştir.

⁸⁹ Woods, *a.g.e.*, s. 155.

⁹⁰ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 231.

⁹¹ Woods, *a.g.e.*, s. 156-157.

⁹² Hobart Pasha, *a.g.e.*, 234.

⁹³ Soydemir, *a.g.t.*, 86.

⁹⁴ Soydemir, *a.g.t.*, s. 87.

⁹⁵ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 235-252.

1886 yılına gelindiğinde geçirdiği çeşitli hastalıklar sebebiyle ava çıkması yasaklanmıştı. Bu yasağa rağmen yatı ile avlanmayacağını sözünü vererek bir Marmara turuna çıkmıştır. Burada alışkanlığına yenilerek İzmit'te dağlara tırmanmaya başlamıştır. Burada soğğun da etkisiyle Cardiac Asthma hastalığına yakalanmıştır. Sultan II. Abdülhamid bu hastalığı duyar duymaz kendisine maaşı ödenmeye devam edilmesi şartıyla izin vermiştir. Hobart Paşa her ne kadar iyileşse de İtalya'da bulunduğu bir sırada trene yetişmeye çalışırken aniden kalbi durmuş⁹⁶ ve 18 Haziran 1866 günü hayata gözlerini yummuştur.⁹⁷

Hobart Paşa vasiyetinde de hayatında olduğu gibi Osmanlı'ya bağlılığını açıkça göstermiş ve cenazesinin İstanbul'daki Protestan mezarlığına gömülmesini istemiştir. Bu haberi alan Sultan II. Abdülhamid hemen *Necid* vapurunu İtalya'ya göndermiş ve Hobart'ın cenazesi İstanbul'a getirilmiştir. Temmuz 1866'da yüksek rütbeli bir Osmanlı komutanına yakışır bir cenaze töreni düzenlenmiş ve Hobart Paşa toprağa verilmiştir.⁹⁸

Hobart Paşa hayatı boyunca macerayı seven, doğrulardan asla vazgeçmeyen ve kimseye boyun eğmeyen bir kişiliktir. Osmanlılar ile karşılaşana kadar hiçbir millet mensubuna sevgi beslememiş gözüküyordu. Hatta aksine bulunduğu tüm görevleri sadece kendi menfaati ve isteği doğrultusunda kabul etmişti. Sadece Osmanlı Devleti hizmetinde çalışırken farklı düşünmüş ve işini gönül bağı ile yapmıştır. Türklerle karşılaştıktan sonra fikirleri tamamen değişmiş ve Osmanlı Devleti'ne yıllarca bağlılık ile hizmet etmiş, yeri geldiğinde ülkesini bile karşısına almıştır. Osmanlı Donanmasının en zor dönemlerinde çok büyük sorumluluk almış, sadece fiziksel olarak savaşlarda bulunmamış, donanmanın ıslahı için sorumluluk alıp layihalar hazırlamıştır. Tek amacı güçlü bir Osmanlı donanması kurmaktır. Teknolojinin en hızlı olduğu dönemde yaşamasına rağmen, dünyadaki bütün teknolojileri takip etmiş ve her birine hemen ayak uydurmuştur. Tüm tecrübesini ve gelecek öngörülerini Osmanlı Devleti'ne aktarmış, yabancı uzmanlara olan bakış açısını kendisinden önceki birkaç kişi ile birlikte tamamen değiştirmeyi başarmıştır.

⁹⁶ Woods, *a.g.e.*, s. 158-159.

⁹⁷ *South Australian Register*, (28 Haziran 1886 Pazartesi), s. 6.

⁹⁸ Woods, *a.g.e.*, s. 159-160.

1.3.2. Woods Paşa Dönemi

Sir Henry Felix Wood, İngiltere'ya bağlı adalardan bir tanesi olan Jersey'in Gorey şehrinde doğmuştur. Kendisi aile geçmişi ile ilgili çok ilgi çekici bir şey olmadığını ifade eder ve hayatının bu kısımlarını hızlıca atlar.⁹⁹ Aslında bunu yapmasının sebebi olarak annesini erken yaşta kaybetmesi olarak düşünebiliriz. Woods henüz 10 yaşındayken denizci yetiştirme konusunda çok başarılı olan *Upper School of Greenwich Hospital*'da eğitime başladı. Buradaki eğitiminden sonra 1858 yılında resmi olarak İngiliz Bahriyesi'ne katıldı. İlk görev alanı olan *Rollo* isimli gemide kendisine güçlü arkadaşlıklar edindi. *Rollo* gemisinden sonra sırayla Batı Afrika'da görevli *Ancher* ve *Vesuvius* gemilerinde görev yapmıştır. 1860-66 yılları arasında ise Woods'un görev bölgesi değişmiş ve daha çok Uzakdoğu'da İngiltere adına bulunan gemilerde görev yapmıştır. Buradaki başarılı geçen dönemi Woods için her zaman unutulmaz olmuştur. 1866'da İngiltere'ye döndükten hemen sonra İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi için tahsis edilen *Caradoc* isimli gemide görev almıştır. Buradaki görevi sayesinde Osmanlı Devleti ile ilk defa tanışmış ve kısa zamanda kendisine çok yakın dostlar edinmeyi başarmıştır. Sir Henry Felix Wood, henüz Osmanlı hizmetine girmeden bile devlet için faydalı faaliyetlerde bulunmuştur. 1867 yılında *Caradoc* gemisinde görevli olarak İstanbul'a gelince boğazların Karadeniz girişinde bulunan gemi enkazlarını ve bu enkazlar nedeniyle yaşanan can kayıplarını incelemek için kurulan bir komisyona gemi komutanı tarafından Woods atanmıştır. Bu dönemde Karadeniz, kış aylarında elverişsiz hava koşulları sebebiyle çok fazla can ve mal kaybına neden oluyordu. Bunun çözümü için Woods'un çok önemli bir önerisi vardı. Kkonu ile ilgili fikrini: “benim düşüncem, Boğaza bir işaret direği vazifesi görmesi için hemen girişin dışına bir fener dubası demirlemektir” şeklinde açıklamaktadır. Bölgede yaşanan kazaların sebebi Karadeniz'den gelen gemilerin boğazın girişini göremeyerek güçlü dalgaların etkisi ile sahile çarpmasıdır. Woods'un bölgeyi aydınlatacak fenerlerin yanında, kazazedelerin sahile çıkmaları durumunda hayatlarını kurtaracak içleri battaniye ve elbise dolu sığınaklar yapma fikri de bulunuyordu.¹⁰⁰ Woods bu fikrini sağlığını tehlikeye atma pahasına gerçekleştirmiştir. Fener gemisinin

⁹⁹ Sir Henry F. Woods, *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britian And Turkey Vol: I*, Londra 1924, s. 11.

¹⁰⁰ Woods, *a.g.e.*, Vol:I, s. 268-274.

İngiltere'den getirilmesi ve Karadeniz'den Boğaz'a giriş kısmına demirlemesi işlerini bizzat kendisi yürütmüş ve bu fener gemisi projesinin başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Demirlediği yıl, Karadeniz en karanlık kışlardan birisini geçirse de hemen hemen hiç kaza yaşanmamıştır.¹⁰¹

1867'de sultan Abdülaziz, Avrupa seyahati esnasında İngiltere'deyken kraliçeden Osmanlı Devleti'ne hizmet etmesi için İngiliz bir amiral ve onun nezaretinde bir bahriye misyonu talep etmiştir. Bu istek hemen yerine getirilememiştir. Girit işgalinden sonra talep tekrarlanınca İngiltere nezdinde karşılık bulmuştur. Bu dönemde Woods yukarıda bahsi geçen başarılı fener gemisindeki faaliyetleri ile Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmekteydi. Hatta İngiltere'den istenen heyette Woods'un bulunması ısrarla talep edilmiştir. İngiltere de buna karşılık Yüzbaşı Woods ve öğretmen Morris'i Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmak üzere görevlendirmiştir. 21 Ocak 1870 tarihli padişah fermanı ile Woods Kaymakam (Yarbay) rütbesi ile Osmanlı bahriyesinde hizmetine başlamıştır.¹⁰²

Woods Osmanlı hizmetindeki ilk dört yılını Heybeliada'da bulunan Bahriye mektebinde ders vererek geçirmiştir. Burada hem teorik hem de uygulamalı dersler veren Woods aynı zamanda da evlenmiştir. İlk dört yılını sıkıcı olarak aktarmış olmasına rağmen yine de verimli bir eğitim süreci geçirmiştir. Bu dört yılın ardından İngiltere'ye izne gidip geldikten sonra *Hüdavendigâr* firkateyninde seyir hocalığı görevini üstlenmiştir. Bu gemi ile Girit/Suda ve Kuzey Afrika bölgelerinde verilen emirleri yerine getirmiş ve daha sonra İstanbul'a asıl görev yerine geri dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra okul gemisi olarak yeni bir gemi tahsis edilmiştir. Woods Paşa ve öğrencileri bu gemiyle Hindistan seyahatine çıkmış, burada teorik eğitimi pratiğe dökmüşlerdir. 1874-75 yılları arasında süren bu yolculuk Suda limanında son bulmuştu. Bu tarihten sonra Woods Paşa tüm dikkatini torpidolara vermiş ve eğitmenlikten sonraki ilk ciddi görevine başlamıştır. Bu göreve geldiği esnada Osmanlı Devleti ve Rusya 93 Harbi'ne giden yıla girmişti ve bundan geri dönüş olmadığını herkes biliyordu. Bu savaşta kullanılmak üzere Woods Paşa'ya torpido yapıp yapamayacağı sorulmuş ve paşa buna olumlu yanıt vermiştir. Bundan sonra gerekli malzemelerin toplanması ve güçlü bir torpido yapımına odaklanmıştır. Bu

¹⁰¹ Woods, *a.g.e.*, Vol:I, s. 294-301.

¹⁰² Woods, *a.g.e.*, Vol:II, s. 11-12.

görevde kendisinin de beklemediği şekilde başarılı olmuştur. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in de izlediği, bir geminin torpido ile infilak ettirme görevinde büyük başarı sağlanmıştır. Ortaya çıkan kuvvet ve geminin paramparça olması Sultan dâhil herkesi çok korkutmuştu. Denize karşı zaten mesafeli olan Sultan bu gördüğü manzaradan sonra bir daha gemiye binmemeye özen göstermiştir. Bu başarılı denemelere rağmen torpido Osmanlı-Rus savaşında kullanılmıştır. Woods Paşa bunun sebebini torpidoların kullanılması sonucunda ortaya çıkan patlamanın, fırlatan tarafa da zarar vereceği fikrine bağlamıştır. Torpidolardan işte bu denli korkuluyordu ve paşa bu savaşta silahın kullanılmamasını buna bağlıyordu.¹⁰³

93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Woods Paşa önemli görevler icra etmiştir. Savaş öncesinde tamamen mayın üzerinde çalışmaya odaklanmıştı. Woods Paşa Rusların hücum edeceği bölgelere mayın yerleştirmeyi planlarken beklenmedik bir karar ile Batum'a ve hemen ardından Sulina'ya gönderilmişti. Sulina'da çok başarılı mayıncılık hizmetleri icra etmiş, Rusların bölgeyi işgal etmemesi için en kritik yerlere mayın döşemiştir. Ruslar bu haberi alınca bölgeyi uzaktan topa tutmuş ve hemen asker çıkarmıştır. Woods'un mayınlarını aşmak için midilli atlarla stratejik hamleler yapan Rus ordusu başarısız olmuştur. Sonucunda Ruslar bölgeden püskürtülmüştür. Bu mücadele esnasında Woods Paşa'nın bir Osmanlı subayından görmeye alışık olmadığımız bir hamlesi dikkat çeker. Paşa, Sulina savunması esnasında İngiliz gazetelerine bölgede pek çok mayın tarlası olduğunu, her yerin mayınlandığını söyleyerek düşmanı yanıltmaya çalışır. Hatta bu dönemde Osmanlı Devleti'nin bölgeye denizaltı yolladığı dedikodusu da bir İngiliz gazetesinde yayınlanmış ve Woods Paşa bu yanlış bilgiyi çok zekice kendi lehine kullanmayı ihmal etmemiştir. Özellikle muhbirler ve gazetecilerin önünde mayın infilak ettirmeyi adet haline getirmiş, bu hamleleriyle ismi mayıncı paşaya dahi çıkmıştır. Buna rağmen bu strateji Ruslara karşı savunmada büyük faydalar getirmiştir. Woods Paşa bundan sonra İstanbul'da savaş esnasında kuralları ihlal ettikleri tespit edilen gemilerin yargılanmasında bulunmak üzere görevlendirilmişti. Burada da Osmanlı'nın haklarını yeri geldi kendi ülkesine karşı bile savunmaktan çekinmedi. Hatta söylemleri ve savunması ile İtalyan, Avusturyalı ve Yunan gemiler

¹⁰³ Woods, *a.g.e.*, *Vol:II*, s. 29-35.

suçlu bulunmuştu. Buradaki başarısının yanında Woods Paşa'nın hizmetleri bitmek bilmiyordu. Aynı dönemde Hobart Paşa'ya karşı Ruslar tarafından kullanılan dönemin en popüler silahlarından birisi olan *Whitehead* Torpidolarından bir tanesi şans eseri patlamamıştı. Woods Paşa bu patlamayan torpidonun acilen İstanbul'a gönderilmesini istedi. İngiliz Sait Paşa'nın da yardımıyla bu gerçekleşmişti. Woods Paşa torpidoyu açıp inceledi ve adeta büyük bir teknik sırrı büyük bedeller ödmeden ele geçirmişti. Bu olayı duyan *Whitehead* yetkilileri İstanbul'a gelip torpidoyu geri almaya çalışmış ancak torpidonun açılıp incelendiğini öğrenince hayal kırıklığına uğramışlardır. Buna rağmen parçaların geri verilmesine istinaden Osmanlı Devleti'ne ücretsiz birkaç gönderim ve bundan sonraki siparişlerinde indirim sağlamışlardır.

Woods Paşa savaştan sonra gerçekleşen Berlin Konferansı'nda ve sonrasında özellikle Batum'un Osmanlı'da kalması için çok uğraşmıştı. Bunun aslında İngiltere'nin menfaatine olacağını düşündüğü için canla başla çalışmıştı. Berlin Konferansı'na kadar ve sonrasında İngiliz gazetelerinde isimsiz yazılar yayınlamış, Batum'da bulunduğu dönem siyasi söylemlerde bulunmaktan hiç geri durmamıştı. Bunlara rağmen kesin başarı gösterememiş ve Derviş Paşa ordusu ile Batum'dan çekilmek zorunda kalmıştı. ¹⁰⁴

Woods Paşa Osmanlı–Rus savaşı esnasında gösterdiği başarılarla istinaden Albay rütbesine yükseltilmiştir. Savaştan sonra ise Bahriye bünyesinde yer alan Torpido komisyonunun bir üyesi olarak atanmış ve görevlerine burada devam etmiştir. ¹⁰⁵ Savaş öncesinde ve sonrasında Woods'un artık tamamen torpido konusuna yoğunlaştığını görüyoruz. Bu özelliği onun Osmanlı Devleti'ne en büyük yararı olacak ve Woods Paşa denildiğinde akla ilkin torpido yapımı ve kullanımının yaygınlaşması gelecekti. Hatta bu konuda bir kitap kaleme almış ve bu kitap çevrilerek Bahriye matbaasında basılmıştır. Woods Paşa 1885 yılında torpido denemelerini sıklaştırmış ve bunu bir rapor haline getirip sunmuştur. Bu raporda torpido ilminin teorik anlatımının yanında uygulamalı derslerinin de başarıyla verildiğini ve bu denemelerin devamı için Kavak Limanı yakınlarında aynı şekilde tertip edilecek başka bir deneme için gerekli işlemlerin yapılmasını istemiştir. Bu rapordan kısa bir süre sonra ise Woods Paşa'ya hizmetlerinden memnuniyeti dile getirmek adına Mecidiye nişanı

¹⁰⁴ Woods, *a.g.e.*, *Vol: II*, s. 36-49.

¹⁰⁵ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi C.III*, İstanbul, 1983, s. 255.

takdim edilmiştir. 1886 yılına gelindiğinde Woods Paşa torpido konusunda uzmanlığını iyice kanıtlamış ve çeşitli satın alımlarla torpidonun kullanım alanını çok genişletmiştir. Bu başarılı çalışmaları sebebiyle ağustos ayında Bahriye Mektebi ders programına torpido dersi eklenmesine karar verilmiştir. Bu, devletin torpidoya bakış açısının değiştiğini ve Woods Paşa'nın da bunu öğretebilecek yetenekte olduğuna inancını göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.¹⁰⁶

Woods Paşa'nın 1886 sonrası yaşamı ise tamamen yükselişlerle geçmiştir. Paşa'ya Ekim 1886'da Feriklik ve Padişah yaverliği görevleri de verilmiştir.¹⁰⁷

Woods Paşa bu tarihten sonra doğrudan padişaha takdim edilen raporlar dâhil olmak üzere çok sayıda öneri ve tavsiye raporu sunmuştur. Bunların çoğunda haklı olduğu görülürken en önemli raporlarından biri de yine torpidolarla ilgilidir. 18 Aralık 1890 yılında torpido ilmiyle ilgili öğrenimlerini tamamlayan öğrencilerin bu kazanımları başarılı bir şekilde kullanmasının ancak uygulamalı olarak görmeleri ile mümkün olacağını belirtmiş ve İzmit Tersanesi'nde torpido ile ilgili bir uygulama istasyonu açılmasını önermiştir. Bunun yanında torpidoları başarılı bir şekilde kullanmanın erken yaşta başlanacak eğitimle mümkün olduğunu düşündüğü için de torpido kullanabilecek küçük subaylar yetiştirmenin elzem olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁸

Woods Paşa'ya 1896 yılı sonbaharında devletin en yüksek denetleme kuruluşu olan Teftiş-i Askerî Komisyon-ı Âlisi azalığı verilmiştir. Bu görev paşaya devlet içerisinde artan güveni göstermesi açısından çok önemlidir.¹⁰⁹ Saltanatının son dönemlerinde Sultan Abdülhamid'e yeni teknoloji gemilerle ilgili bilgiler aktaran Woods Paşa, bu bilgilerin detaylarının araştırılması için Sultan'dan yeni ferman dahi beklemeye başlamıştır. Eğer Sultan tahtında daha uzun süre kalmış olsaydı, Woods Paşa'nın önerdiği yeni gemilerden satın alma yoluna gideceği hemen hemen kesindi.¹¹⁰

Sultan Abdülhamid'in tahttan indirildiği darbeden sonra Woods Paşa da gözden düşmüştür. Woods Paşa İttihat ve Terakki Partisi yönetime geldiği zaman onlara karşı bir kin gütmemiş, aksine elinden gelen yardımı yapmaya çalışmıştır. Bu dönemde

¹⁰⁶ Soydemir, *a.g.t.*, s. 110-111.

¹⁰⁷ Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)", *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Ankara 1994, s. 168.

¹⁰⁸ Soydemir, *a.g.t.*, s. 114.

¹⁰⁹ Çoker, *a.g.e.*, s. 170.

¹¹⁰ Soydemir, *a.g.t.*, s. 115.

Rusya'nın ileri görüşlülüğünü biliyor, aynı zamanda Türk donanmasının elindeki gemilerin çağ dışı kaldığının da farkındadır. Böyle bir durumdayken Woods Paşa kapsamlı bir plan hazırlamış ve bunu yönetime sunmuştur. İttihat-Terakki Partisi ise önemli pozisyonlara kendi yöneticilerini getirdikleri için eski yönetimden kalan kişilere bu denli önemli görevler vermemiştir. Woods Paşa bu durumu anlayamamış, konu hakkında da sitemlerini dile getirmiştir. Paşa'ya göre Dretnot sevdasına düşmek yerine zırhlı gemilerle hızlıca donanmayı güçlendirmek ve Yunan ordusuna karşı üstünlüğü ele geçirmek gerekiyordu. Yeni yönetim ise bunun tam tersini yaptı ve büyük devletlerle Dretnot pazarlıklarına başladı ki Balkan Savaşı öncesindeki yeniden yapılanma süresi böylece kaybedilmiş oldu. Bu esnada Yunan ordusu Dretnot sevdasına düşmemiş ve zırhlılarla donanmasını güçlendirmişti. Ege Denizi'ndeki güç dengesi böylece Yunanistan lehine bozulmuş oldu. Yönetimin el değiştirmesi İngilizlerin de Osmanlı Devleti'ndeki etkilerini kaybetmesine sebep oldu. Hobart Paşa'nın da ölmesiyle Alman uzmanlar Osmanlı'da daha güçlü olmaya başlamış ve bu süreç devleti yavaş yavaş Birinci Dünya Savaşına doğru sürüklenmişti.¹¹¹

Woods Paşa 1911'de kadro dışına çıkartıldı ve 1914'de devletle ilişkisi kesildi. Bu süreçte paşa çok sancılı süreçler geçirdi. Savaş patlak verdikten sonra İstanbul'dan ayrılmak istese de eşi bunu asla kabul etmemiştir. İngiltere ile Osmanlı'nın düşman olmasından sonra bile ailesi ile İstanbul'da kalmaya karar vermişlerdir. Ancak Alman görevliler onun İstanbul'da kalmasını istemedi ve ayrılmasını talep etti. Woods savaşın kısa süreceğini düşünüp biraz daha oyalandı ancak işin ciddiyetini anlayınca ayrılmaya karar verdi ve önce Malta'ya daha sonra Londra'ya gitti. Savaş sona erdikten sonra hemen eşini alıp İstanbul'a geri döndü. Bu dönüşünden sonra yaptığı İstanbul tasnifi çok etkileyicidir. Woods ve eşi Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul'a gelen ilk yabancılardandır ve şehrin durumunu şöyle aktarır;

“Birkaç yıl önce parlak renkli, süslü kıyafetlerle göze çarpan narin Türk kadınları şimdi bana yaşlanmış gibi gözüküyor. Savaş başladığından itibaren hiçbir ev boyanmamış, hepsinin dış yüzeyi tozlarla kaplı halde

¹¹¹ Woods, *a.g.e.*, Vol:II, s. 274-276.

*duruyordu. Sokaklardaki insanlar pazar günü olmasına rağmen üzgün ve harap gözükiyordu.”*¹¹²

Woods bu yıl sonunda eşini kaybetmiş ve kendisi de hastalanmıştır. Bu hastalıktan sonra İstanbul’da kalmamaya karar vermiş ve Londra’ya dönmüştür. 1919 yılında bir kez daha İstanbul’a gelmiştir ve 1929’da Monaco’daki ölümüne kadar İstanbul’da yaşamayı sürdürmüştür.

Sir Henry Felix Woods, 1869’da İstanbul’a gelmiş ve 45 yıl Osmanlı için hizmetlerde bulunmuştur. Kendisi defalarca padişahlar tarafından övgülere mahzar olmuş ve Osmanlı donanması için büyük adımlar atılmasını sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye’ye gönülden bağlanmış ve diplomatik olarak da Türkiye’nin haklarını sonuna kadar savunmaya çalışmıştır. Osmanlı donanması için en kritik dönemlerde modernleşmenin önünü açmış ve Avrupa standartlarında bir donanma için elinden geleni yapmıştır.

1.3.3. Starke Paşa Dönemi

İngiltere kadar Almanya da Osmanlı ordusunun yeniden dizayn edilmesi konusunda istekliydi. 1877–1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Sultan II. Abdülhamid artık İngiltere ve Fransa’ya güvenmiyor, dedesi II. Mahmud gibi daha zararsız olduğunu düşündüğü Almanlardan yardım talep etmeyi mantıklı buluyordu. Rus savaşı sonrasında ordunun yetersiz olduğu iyice anlaşıldığı için çok acil yeniden yapılanma gerekiyordu. Bunun için 1880 yılında Sultan II. Abdülhamid Almanya’dan bir heyet talep etti. Bu isteği sonucunda karşılıklı yazışmalarla, gelecek olan subayların maaş ve rütbe durumları kararlaştırıldı ve 1882 yılında dört kişilik bir Alman heyeti İstanbul’a geldi. Bu heyetin en rütbeli ismi Albay Kaehler’di. Osmanlı aslında çok daha kabalık bir grup talep etse de başlangıç olarak sadece dört kişi yollandı. Bu ekibe ilave olarak ise 15 Temmuz 1884’de Binbaşı Starke’in yollanması da onaylandı.¹¹³

Temmuz ayındaki karardan sonra Starke Ekim sonunda İstanbul’a geldi ve 1 Kasım 1884 tarihinde Hariciye Nazırı ve Bahriye Nazırı ile görüşmelerini tamamlayıp sözleşmeyi imzaladı. Bu sözleşmeye göre Starke mirliwa rütbesi ile üç yıl Osmanlı’da

¹¹² Woods, *a.g.e.*, Vol: II, s. 281-283.

¹¹³ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Alman Askeri heyetleri 1835-1919*, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1985, s. 46. ; Handan Nezir Akmeşe, *The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I*, New York 2005, s. 20-21.

görev yapacak ve eğer taraflar isterse sözleşme uzatılabilecektir.¹¹⁴ Starke'ın ilk görev yeri doğal olarak Bahriye Mektebi oldu. Burada dersler vermeye başladı ve mektep yardımcılığına ve müfettişliğe atandı. Starke'ın en önemli faaliyeti ise Bahriye Mektebi hakkında yazdığı rapordur. Bu raporda mevcut şartlarda Bahriye öğrencisi olmanın hem gençler hem de aileler için cazip olmadığını ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini savunur. Bunun yanında mektepteki öğrenci ve mezun sayısının az olduğunu ve bu rakamların daha iyi bir tanıtım ile artırılması gerektiğini ifade eder. Mektebin içerisindeki demografik yapıdan da bahseden Starke, alınan öğrencilerin genelde yoksul ailelerin çocuklarından oluştuğunu ve bu durumda varlıklı ailelerin çocuklarını göndermek istemediğini de açıkça belirtir ve bu durumun değişmesi gerektiğini söyler.¹¹⁵

Starke Paşa ile yapılan ilk üç yıllık anlaşmadan sonra 21 Eylül 1887'de ikinci üç yıllık sözleşme daha yapılır. Bu uzatmadan sonra Starke Paşa'nın ilk dönemdeki kadar verimli olmadığı görülür. Bunun sebebi hem devletin ekonomik olarak kötü durumda olması ve maaşını ödemelerde zorlanması hem de Starke'ın rapor olarak sunduğu fikirlerin karşılığında yönetim kademesinden hiçbir karşılık alamamasıdır. Dokuz aylık ödemesini alamadığında şikâyet edip tahsilât istediğinden kendisinin neden rapor sunmadığı sorulmuş ve haftalık rapor sunmakla görevlendirilmiştir. 1890 yılında her hafta rapor sunduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde yedi yıl sonra başlayacak olan Osmanlı–Yunan savaşında devletin yaşayacağı problemleri önceden tespit etmiş, uyarılarda bulunmuştur. Bunların başında iki yeni zırhlı sipariş edilmesi, Haliç'te bekleyen donanmanın harekete geçirilmesi ve olası bir savaş durumu için hazırlık yapılması, donanmanın itibarının artırılması gibi önerilerde bulunmuş olsa da bunlar yönetim kademesinde bir karşılık bulmamıştır.¹¹⁶ Bu uyarıların önemini ise devlet yedi yıl sonra gerçekleşecek savaş esnasında ve savaştan sonra anlayacak, ama iş işten çoktan geçmiş olacaktır. Starke paşa ise kontratını bir yıl daha uzatmış ve 1891 yılına kadar hizmete devam etmiş, aynı yılın eylül ayında İstanbul'dan ayrılmıştır.

¹¹⁴ Soydemir, *a.g.t.*, s. 120.

¹¹⁵ Soydemir, *a.g.t.*, s. 120-121.

¹¹⁶ Erdoğan Oran, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012, s. 269. ; Soydemir, *a.g.t.*, s. 126.

1.3.4. Kalau vom Hofe Dönemi

Starke Paşa'nın görevden ayrılmasından sonra ondan boşalan pozisyona hemen yeni bir Alman subay atanmasını her iki taraf da istemişti. Alman Amirallik Dairesi Starke yerine Emekli Tümamiral Von Werner'i önerdi. Bu öneri aslında Osmanlı için en ideal senaryoydu. Çünkü Wener hala çalışmaya müsaitti ve Almanya'da kazandığı tüm tecrübeleri hızlıca Osmanlı birliklerine aktarabilirdi. Bu başarılı öneriyi Bahriye Nazırı Hasan Paşa reddetti. Bunun sebebi olarak kendisinin hatalarını rütbeli bir uzmanın kolayca açığa çıkaracağını düşünmesidir. Bu sebeple Almanya'dan daha düşük rütbeli bir uzman talep etti. Alman Amirallik Dairesi bu garip isteği kabul etti ve Binbaşı Kalau vom Hofe'yi görevlendirdi. Vom Hofe 1892 yılının şubat ayında İstanbul'a geldi, hemen aynı Starke'in şartlarına benzer üç yıllık bir kontrat imzaladı. Kendisine hemen Albay rütbesi de tevdi edildi. Bunun yanında yine kendisine çok kısa sürede Amirallik rütbesi verileceğinin de sözü verildi.¹¹⁷

Kalau vom Hofe'nin Osmanlı'daki görevleri Starke Paşa'da olduğu gibi sınırlı kalmıştır. Şubat ayında göreve başlamış olmasına rağmen asli vazifelerine mayıs ayında başladığını görüyoruz. Kendisinden ilk olarak Bahriye Mektebi'nin düzene sokulması istenmiş ve hemen bu doğrultuda çalışmalara hemen başlamıştır. Kendisi mektepteki derslerde sorumluluk aldığı gibi, mektebin işleyişinin incelendiği nezaret komisyonunda da söz sahibi olmuştur. Bunun yanında haftanın belirli günlerinde uygulamalı eğitim vermek için tersaneye gidiyor ve *Selimiye* isimli firkateynde topçuluk ile ilgili dersler veriyordu. Bunların yanında daha önemli bir görevi ise Boğazların ve denize kıyısı olan bölgelerin olası bir savaşta düşmana karşı nasıl savunulacağına karar vermektir. Bu görev, içerisinde tabii olarak var olan savaş gemilerinin incelenmesini de barındırıyordu.¹¹⁸ Bu görevler dahilinde Kalau vom Hofe padişaha raporlar sunmaya başlamıştır. En önemli tespitlerinden biri savaş anında kullanılacak ekipmanın iyi korunmadığıdır. Bununla görevli olan Muhimmat-ı Harbiye Komisyonu'nun tamamen kapatılmasını ve görev tanımlarının yenilenerek tekrardan kurulmasını talep etmiştir. Bu önerisi oldukça tepki çekmiş ve kendisinin de bu komisyonda olduğu hatırlatılarak eksiklik varsa bunun giderilmesi yönünde

¹¹⁷ Wallach, *a.g.e.*, s. 88.

¹¹⁸ Soydemir, *a.g.t.*, s. 129.

çalışması önerilmiştir. ¹¹⁹ Kalau vom Hofe'nin bir diğer komisyon önerisi ise boğazların korunması için torpido ve topların yerleştirilmesi ile ilgilidir. Kendisi bu konuda yeni bir komisyon oluşturulmasını talep etmiş ve raporunu Tophane Müşirliği'ne sunmuştur. ¹²⁰ Kalau vom Hofe Temmuz 1892 tarihinde kontratını imzaladığında söz verilen mirlivalık rütbesi verilmiştir. Bu rütbe ile birlikte kendisi artık Vom Hofe Paşa olarak anılmaya başlanacaktır. Vom Hofe Paşa raporlarına devam etmiş ve donanmanın ve gemilerin durumunu açık bir dille padişaha aktarmıştır. Her ne kadar sayı olarak hala büyük bir donanma olsa da bunların işlevinin yetersiz olduğunu ve özellikle olası düşman Rusya ile bir kıyaslama yapıldığında tamamen düşmanın gerisinde kaldığını da aktarmıştır. Bu kıyaslamaları yaparken gemi sayısına ve modeline bakmaktan ziyade ağırlığına, çıkabildiği hızlara, zırh kalınlıklarına ve silah donanımlarına bakmıştır. Bu kıyaslamalar yapıldıktan sonra gerçekten Osmanlı donanması çok kötü bir haldedir. Paşa gemilerle ilgili ne yapılması gerektiğini de hemen belirtmiştir. Ona göre elde bulunan zırhlıların savunma savaşına uygun hale getirilmesi gerekmektedir ve bu da ancak var olan gemileri modern silahlarla donatmakla mümkün olabilir. Ona göre, eğer zırhlılar silahlandırılır ve bu zırhlılarda görev alacak personel Almanya'da eğitime gönderilirse olası bir savaşta donanma görevini yapacaktır. ¹²¹

Osmanlı donanması 1897 yılında yaklaşmakta olan Yunan savaşı için Çanakkale Boğazı'na açılmaya karar vermişti. Bu dönemde Vom Hofe Paşa da donanmaya müfettiş olarak atanmış ve Çanakkale'ye gitmiştir. Donanmanın başında yer alan Hasan Rami Paşa, Vom Hofe Paşa birlikte bir rapor kaleme almış ve padişaha sunmuştur. Ortak görüşe göre donanmanın olası bir deniz savaşından başarı ile çıkma ihtimali yoktur ve acilen İngiltere'den gemi satın alınması gerekmektedir. ¹²² 1897 Yunan savaşı esnasında yaşanan bir olaya ayrıca değinmek gerekiyor. Savaş anında Hasan Rami Paşa Yunan donanmasına saldırı kararı almış, Vom Hofe Paşa ise buna ısrarla karşı çıkmıştır. Bunun sebebi ise donanmanın bu saldırıya asla hazır olmadığı ve bir felaketle sonuçlanacağı şeklindeki fikridir. Bu fikir ayrılığı üzerine Van Hofe

¹¹⁹ DMA, Mkt., Belge No: 746/42. ; 739/30.

¹²⁰ DMA, Mkt., Belge No: 733/6.

¹²¹ Soydemir, *a.g.t.*, s. 130-131

¹²² Hasan Rami Paşa, *Büyük Facia-Büyük Dram; 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Durumu*, (çev.) Cahit Kayra, İstanbul 2011 s. 49-50.

Paşa durumu padişaha bildirmiş, Sultan Abdülhamid'den sorunu kendi aralarında çözmeleri yönünde bir cevap almıştır.¹²³

Osmanlı, donanmayı güçlendirmek adına 1899 yılında Amerika'dan bir kruvazör sipariş etmiştir. Bu siparişe karşı çıkan Vom Hofe Paşa kruvazörün acil ihtiyaçlara karşılık olmadığını ve son savaşta da görüldüğü üzere Osmanlı donanmasının acil olarak sahil savunması için zırhlı gemiye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamlı rapora rağmen söyledikleri uygulanmamış ve kendisi de bundan şikâyetçi olmuştur.

1897 Osmanlı–Yunan savaşından hemen sonra gemi satın alımı yanında var olan gemilerin de tadilatı hakkında kararlar alınmıştır. Donanmada bulunan *Mesudiye*, *Asar-ı Tevfik*, *Feth-i Bülend*, *Muin-i Zafer* ve *Avnillah* zırhlılarının tadilatına karar verilmiştir. Bu tadilatlar kapsamında *Asar-ı Tevfik* ve *Mesudiye* İtalya'nın Cenova kentine gönderilmiş ve *Mesudiye* gemisinin tadilatına başlanmıştır. *Asar-ı Tevfik* için ise Vom Hofe Paşa devreye girmiş ve bu geminin tadilatının İtalya'da değil Almanya'da yapılması gerektiğini belirtmiştir. İsteği kabul edilen Paşa *İzmir* isimli vapur ile İtalya'ya gidip gemiyi almış ve Kiel'e geçmiştir (30 Mayıs 1900). Kiel'e ulaşan *İzmir* vapuru ve *Asar-ı Tevfik* zırhlısının personeli 500 kişi için şehirde inanılmaz zorlu bir dönem başlamak üzereydi. Mayıs 1900 tarihinden Ekim 1901 yılına kadar 15 aylık bir bekleyiş süresince Osmanlı Devleti burada bulunan askerlerin maaşlarını ödemediği gibi, beslenme için gereken ödemeleri dahi yapamamış, Vom Hofe Paşa defalarca acil para ihtiyacını İstanbul'a bildirmiş ancak karşılık alamamıştır. Hatta konu Alman kralının dahi kulağına gitmiştir. Bunlara rağmen sonuç alınamamış ve Osmanlı hem itibar kaybetmiş hem de gemi personeli açlıktan kırılmıştır. Ekim 1901 tarihinde gerekli ödemeler ancak yapılmış ve *İzmir* vapuru ile personel geri dönebilmiştir. *Asar-ı Tevfik*'in tadilatı ise 1904 yılında başlayabilmiş, ancak İstanbul'dan çıktıktan altı yıl sonra 1906 yılının Kasım ayında geri dönebilmişti.¹²⁴

Van Hofe Paşa'nın kontratı 1895, 1898 ve 1901 yıllarında üçer yıllık olmak üzere üç defa daha yenilenmiştir. Son yenilemeden sonra Van Hofe Paşa'ya ilk dönemdeki görevlerine benzerlik taşıyan bir görev verilmiştir. Buna göre Paşa hem Bahriye Mektebi'nde dersler vermiş hem de tersaneye gidip firkateynleri teftiş etmeye

¹²³ Soydemir, *a.g.t.*, s. 132-133.

¹²⁴ Soydemir, *a.g.t.*, s. 138-143.

başlamıştır. Bu görevlere rağmen yaklaşık bir yıl sonra 1902 yılında Vom Hofe Paşa hastalıklarından dolayı göreve devam edemeyeceğini belirtip ülkesine dönmek için izin istemiştir ve padişah da buna müsaade etmiştir. Bu karardan sonra Vom Hofe Paşa 17 Mart 1903 tarihinde ülkesine dönmüştür.¹²⁵

Hobart ve Woods paşalar başta olmak üzere, II. Abdülhamid saltanatı boyunca Osmanlı Devleti'nde görev yapmış uzmanlar genel olarak değerlendirildiğinde ülke donanmasına çok değerli katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle Hobart gibi aykırı bir karakter bile Osmanlı hizmetine girdikten sonra çok hızlı bir şekilde ülkeyi benimsemiş ve yeri geldiğinde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını kendi ülkesine karşı bile savunmuştur. Woods Paşa da Hobart Paşa gibi kendisini adeta bir Osmanlı vatandaşı gibi görmüş ve ülke için elinden geleni yapmıştır. Bu beklenmeyen bağlılığın arkasında Sultan II. Abdülhamid'in karakterinin de etkisi çok büyüktür. Kendisi yerli yabancı ayırt etmeksizin çalışan herkesi ödüllendirmiş, liyakata önem vermiştir. Hobart ve Woods yeteneklerini özgüven ile birleştirip padişahın en güvendiği isimler haline gelmeyi başarmıştır. Devletin daha sonra siyasi olarak İngiltere'den uzaklaşıp Almanya ile yakın temaslar içerisine girmesi bu güçlü ve dirayetli İngiliz uzmanlar yerine Alman uzmanların ülkeye davet edilmesine sebep olmuştur. Yapı gereği Starke ve Kalau vom Hofe paşalar İngilizlerden daha farklıdır. Her ne kadar yapılması gereken ıslahatlar hakkında layihalar sunsa ve gerekli adımların atılması konusunda Bahriye Nezareti'ni sık sık bilgilendirse de Alman ekolünün kazanımlarından dolayı bu sadece yazılı olarak kalmıştır. Kurallara sıkı sıkıya bağlı olan bu uzmanlar gerekli yerlere gerekli uyarıları yaptıktan sonra sorumluluğu üstlere bırakmayı tercih etmişlerdir. Bu da Osmanlı Devleti'ndeki bürokrasi gereği olumsuz bir tablo ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Kalau vom Hofe'nin Kiel'de yaşadığı sorunlar buna çok güzel bir örnek teşkil eder. Her ne kadar Kalau vom Hofe sorunun çözümü için şahsi olarak çaba göstermiş olsa bile yapılacak en önemli şeyin payitahta telgraf çekmek olduğu konusunda sabit bir görüşe sahiptir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve klasik devlet anlayışının yıpranmış yapısından dolayı bu Alman uzmanların çalışma stili ile

¹²⁵ Soydemir, *a.g.t.*, s. 144.

Osmanlı Devleti'nin uyumu çok verimli değildir. Bu sebeple Alman uzmanlar dönemi İngiliz uzmanlar dönemi kadar verimli geçmemiştir.

Her ne kadar her iki ekol arasında farklılıklar var gibi gözükse de bu durum donanma için aynı zamanda bir şanstır. II. Abdülhamid döneminde donanmada bulunan yerli unsurlar iki çok güçlü ekolün temsilcilerinden dersler almış, uygulamalı eğitimlere tabi tutulmuşlardır. Bu ekollerin sonucunda bir sonraki yönetime daha ehil personeli olan bir donanma aktarılmıştır. Bu dönemde bahsi geçen uzmanların teknoloji transferindeki yeri ve önemi çok büyüktür. Avrupa teknoloji Osmanlı Devleti'nde tatbik edilmeye çalışılmış ve aslında modern donanmanın ilk adımları atılmıştır. Bu gelişmeler daha sonra gelecek uzmanların daha kolay çalışmalarını sağlayacağı gibi modernizasyonun da önünü açmayı başarmıştır.

1.4. II. Abdülhamid Döneminde Donanmanın Faaliyetleri

1.4.1. Girit Olayları ve 1897 Osmanlı Yunan Savaşında Donanma

Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiğinde, selefi olan Sultan Abdülaziz'den büyük bir donanma mirası almıştı. Hatta Osmanlı Devleti, nicelik bakımından değerlendirildiğinde dünyanın üçüncü büyük donanmasına sahipti. Bu büyük donanmanın işlevsel olarak kullanımı, bakımı ve yeni teknolojilere göre dizaynının devletin içinde bulunduğu koşullarda mümkün olmadığını açıkladık. Sultan Abdülhamid'in tahta geçtiği 1876 yılından, Osmanlı-Yunan savaşının başladığı 1897 yılına tam 21 yıl geçmiş ve bu geçen yıllar donanmanın işlevselliğini tamamen yitirmesine sebep olmuştu. Hatta İstanbul'da uzun yıllar yaşayan ve o dönemde şehirde olan Sir Edwin Pears, donanma için şunları söylemiştir:

“Abdulaziz 1876'da darbe ile tahtından indirildiğinde donanma da bundan büyük bir pay aldı. Abdulhamid tahta geçtiğinde darbeden etkilenen karakteri kendisini gösterdi. Karakterinin en önemli unsuru şüpheliydi. Bu yüzden donanma Haliç'e gönderildi ve neredeyse hiç dokunulmadı, İngiliz mühendisler ve işçiler beş yıl içerisinde çok az kısmı hariç evlerine gönderildi. Gemiler ihmal edildi, kazanlara bakım yapılmadı ve durumlar gittikçe kötüleşti. Sultan, saltanatı boyunca onların sadece bir kez Haliç'i terk etmesine izin verdi. 1897 Yunan savaşı esnasında dört zırhlı gemi, iki kruvazör ve beş küçük gemi Çanakkale Boğazı'na yollandı ancak daha uzağa gitmelerine izin verilmedi.”¹²⁶

Görüldüğü gibi Osmanlı donanması Yunan savaşı için çok da hazır değildi. Bu durumun aksine, Yunan donanması ise yukarıda da bahsettiğimiz dengeyi değiştiren satın alımlar ile güçlü durumdaydı. Hatta Yunanistan'ı Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa iten etmenlerden biri de donanmasının gücüydü.

Osmanlı ile Yunanistan'ı savaşa iten en önemli etmen kuşkusuz Girit meselesidir. Yunanistan Girit Adası ile uzun süredir ilgileniyor ve Yunan toprağı olarak görüyordu. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1829 tarihinden sonra Girit Adası'nda Rumlar

¹²⁶ Sir Edwin Pears, *Forty years in Constantinople; the recollections of Sir Edwin Pears, 1873-1915*, 1916, s. 170.

sürekli isyan durumundaydı. Yunanistan ise bu isyanları hem maddi olarak hem de insan gücü olarak destekliyor ve adayı kendi topraklarına dâhil etmek istiyordu. İsyanların sonucu olarak 1867 yılında Sultan Abdülaziz, Sadrazam Ali Paşa'yı Girit'e yollayarak bölgede yaşayan Hristiyanlara bazı haklar tanıyan bir nizamname yayınlattı.¹²⁷ Nizamname ile bölge halkına verilen haklardan sonra bir süre huzur sağlanmıştı ancak bu kalıcı bir çözüm değildi. Bölge Hristiyanları Balkan topraklarında patlak veren Bulgar ve Bosna-Hersek isyanlarının yarattığı kaos ortamından faydalanarak 1876 yılında tekrar isyan etmeye başladılar. Bu dönemde Osmanlı-Rusya savaşı da vuku bulduğu için Osmanlı devleti kendisini çok zor bir durumda bulmuştur. Bu olayları fırsat bilen Yunanistan, Girit Adası'ndaki isyanları desteklemiş ve 1881 yılında Osmanlı Devleti'ne yeni bir sınır çizdirmiştir.¹²⁸ Buna rağmen Girit halkının Helen milliyetçiliğine olan bağlılığı ve yaşanan ekonomik sorunlar bir araya gelince 1866 yılında yeni bir isyanın çıkması kaçınılmaz oldu.¹²⁹ Bu son isyan Yunanistan tarafından da hiç olmadığı kadar açık bir şekilde desteklendi. Osmanlı bölgedeki karışıklığı önlemek için adaya asker göndermek istese de büyük devletler bunun daha büyük bir sorun doğuracağını düşünüp engel oldu. Yunanistan ise bunu fırsat bilerek 1897 yılında Girit Adası'na asker çıkardı ve kısa bir süre sonra da Girit'i Yunanistan'a ilhak ettiğini açıkladı. Büyük devletler bu olay sonrasında Yunanistan'a altı gün süreli bir nota vermiş ve askerlerini çekmesini talep etmişse de Yunan hükümeti bu talebe karşılık ilhakın gerekliliklerini açıkladığı bir nota ile cevap verdi. Büyük devletler ise bu karara tepki göstererek müşterek olarak Girit Adası'nı ablukaya alacaklarını açıkladılar ve ada gerçekten de ablukaya alındı.¹³⁰

Bu dönemden sonra Yunan halkı içerisinde büyük bir hareketlilik başladı. Etnik-i Eteryacı cemiyeti devlet içerisinde söz sahibi olacak kadar güçlendi. Bu cemiyetin katalizörü Osmanlı ve Türk düşmanlığıydı. Böyle olunca Girit'in Yunanistan'a bağlanması ve Osmanlı'ya karşı savaş istekleri bitmek bilmiyordu. Türk sınır hatlarında da kuvvetleri bulunan cemiyet, sık sık ihlallere ve saldırılara başladı. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti ise donanmasını Ege'ye çıkartarak bir güç

¹²⁷ Cemal Tukin, "Girit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, (1996), s. 89.

¹²⁸ Metin Hülagü, *Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Kayseri 2001, s. 19.

¹²⁹ Hayrettin Pınar, "Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Âli Paşa", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, (2008), s. 11-16.

¹³⁰ Hülagü, *a.g.e.*, s. 32-43.

gösterisinde bulunmak istedi. Yunan saldırılarına karşı donanmanın tepkisizliği kamuoyunda endişe yaratmış, Yunanistan bu konuda kendisini üstün görmeye başlamıştı. Ege'ye çıkacak donanma bu iki unsuru da bastırabilecekti.¹³¹ Bu maksatla mart ayının altıncı cumartesi günü akşam saatlerinde *Mesudiye*, *Osmaniye*, *Hamidiye* ve *Aziziye* firkateynleri ile *Necm-i Şevket* korveti yanlarına üç kıta torpido istimbotunu da alarak denize açıldı. Birinci köprü sorunsuz geçildi ama henüz ikinci köprüye gelinmeden Mesudiye firkateyninin sekiz kıta kazanından üç tanesi patladı. Normal şartlarda buraya demir atılması gerekiyordu ancak halkın gözünde bu büyük bir infiale neden olacağından dolayı gemi sağlam kazanlarla yola devam etmek zorunda kaldı. Donanma Marmara'ya doğru hareket ettiği esnada, gemiler arasında haberleşme için kullanılan modern aletler bir yana dursun, 20 yıl önce kullanılan mumlu fenerlerin dahi eksik olmasından mütevellit büyük bir iletişim eksikliği baş göstermişti. Kötü hava şartları da bu duruma eklenince *Hizber* isimli duba fırtınada kaybolmuş, ancak iki gün sonra dalgaların sürüklenmesi sonucu İmralı sahiline oturduğu haberi alınmıştır. Çok kısa sayılabilecek bir güzergâhta büyük badireler atlatan Osmanlı donanması ertesi gün şansın da yardımıyla Gelibolu Burnu'na ulaşmıştır. Hem *Hamidiye* firkateyninin su alması hem de *Mesudiye* firkateyninin motorunun patlaması sebebiyle Lapseki Limanı'na demir atılmak zorunda kalınmıştır.¹³² Bu başarısız girişimden sonra Hasan Rami Paşa öncülüğündeki donanma stratejik savaş hazırlıklarına başladı. Hasan Rami Paşa Yunan savaş gemilerinin teknolojik olarak Osmanlı gemilerinden donanımlı bir ateş kabiliyetine sahip olup aynı zamanda daha hızlı hareket edebildiğini görmüş ve onlara karşı en büyük üstünlüğün gemi sayısı olduğunu fark etmiştir. Gemilerin sayısal olarak Yunan donanmasından fazla olması dışında başka bir üstünlük kurmak imkânsızdır. Savaş stratejisi de buna göre şekillenmelidir fikrini savunmuştur. Bu doğrultuda beş maddelik bir öneri raporu sunmuştur.

- 1- Boğaz korunması savaşın en önemli noktası olduğu için Bozcaada ve Midilli açıklarına önemli bir deniz kuvveti yerleştirilmeli.
- 2- Önemli ticaret limanlarının takviye edilmesi elzendir.
- 3- Selanik Limanı stratejik olarak çok önemli bir konumda olduğundan dolayı mutlaka en hızlı gemilerle donatılmalı ve düşman ticaretine darbe vurulmalı.

¹³¹ *Hülagü*, a.g.e., s. 141.

¹³² Hasan Rami Paşa, a.g.e., s. 8-10.

- 4- Kal'a-yı Sultaniye Boğazı konumu sebebiyle Deniz Strateji Merkezi olarak kullanılmalı.
- 5- İdare-i Mahsusa'dan alınan nakliye vapurlarının kullanım alanı net olarak belirlenmeli ve bunlar mutlaka depo hizmetinde kullanılmalı.

Bu şartlar mart sonunda Nezarete sunulmuş ve cevap olarak izin verildiği gibi bir fen komisyonu kurulması ve ateş denemeleri yapılması emri gelmiştir.¹³³ Savaş öncesi yapılan ateş denemelerinde vahim sonuçlar ortaya çıkmıştır. Denemeler esnasında 18 topun 16 tanesi kullanılamaz hale gelmiş, Krupp toplarının hidrolik rotları kırılmış, kundak astarları ise tamamen parçalanmıştır. *Aziziye* ve *Osmaniye* firkateyni ile *Orhaniye* zırhlısının tüm atış denemeleri tamamen başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹³⁴

Osmanlı Devleti Girit olaylarının ve sınır ihlallerinin neticesinde şubat ayında donanmaya seferberlik emri vermiştir. Yaklaşık bir ay içerisinde donanma ince filo ve ağır filo olmak üzere iki birlik olarak hazır hale gelmiştir. İnce filo'da bulunan gemiler; *Berk-i Efşan*, *Peleng-i Derya* torpidogeçeri, birinci ve ikinci sınıf torpido istimbotaları, *Mekke*, *Medine*, *Hudeyne* ve *Dolmabahçe* gemileridir. Ağır filoda ise, *Hamidiye*, *Mesudiye*, *Osmaniye*, *Aziziye* ve *Orhaniye* zırhlıları, *Necm-i Şevket* ve *Hıfzurrahman* korvetleri bulunmaktadır.¹³⁵ Buna karşılık Yunan donanması Selanik, Garb, Güney ve Küçük torpido olmak üzere dört filodan oluşuyordu. Bu filolarda toplam beş zırhlı, üç kruvazör, üç nakliye gemisi, 12 açık deniz torpidosu, 10 normal torpido, 12 topçkeri ve bir arama gemisi ile üç nakliye gemisi vardı. Bu rakamlara bakıldığında anlaşılıyor ki, Yunan donanması sayı olarak Osmanlı donanmasından daha küçük olsa da top hacmi, ateş gücü ve hız bakımından daha üstündü.¹³⁶

Savaş öncesinde Osmanlı donanmasının durumunu daha iyi anlayabilmek için var olan gemilere daha yakından bakmak gerekmektedir. *Hamidiye* firkateyni savaş öncesi tatbikattan büyük hasar alarak çıkmış, geminin su alması sebebiyle motor aksamı kirli su ile dolmuş ve günlerce temizliği ile uğraşmıştır. Bununla birlikte topların da oksitlenmesi ile birlikte adeta işlevsiz hale gelmiştir. *Osmaniye* ve *Aziziye* firkateynleri ise daha iyi durumda olsa da top kızaklarının parçalanması sebebiyle

¹³³ Hasan Rami Paşa, *a.g.e.*, s. 42-44.

¹³⁴ Hülagü, *a.g.e.*, s. 142-143.

¹³⁵ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 241.

¹³⁶ 1897 *Türk – Yunan Harbi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1892, s. 12. ; Hülagü, *a.g.e.*, s. 130.

savaş için kullanımı uygun değildi. Firkateynlerin en iyi durumda olanı ise *Mesudiye* firkateynidir. Krupp ve Armstrong toplarına sahip firkateyn diğerlerine göre daha iyi bir durumda olsa da uzun süredir bir savaşa girmediği için savaşta başarı göstermesi mümkün gözükmemektedir. Donanmanın ana unsuru olan kruvazör gemilerinin bu hali sebebiyle Bahriye Nezareti yeni bir karar alarak; *İzmir, Hudeyne, Mekke* ve *Medine* isimli posta gemilerine Kaval topları yerleştirerek kruvazör haline getirmeye çalışmıştır. ¹³⁷

Donanmanın bir diğer önemli unsuru ise torpido istimbotlarıdır. Hasan Rami Paşa; “*Geçmişteki deniz savaşlarının ve şimdiki teknik yeniliklerin torpido istimbotları hakkında verdiği karar ve düşünce ile gelecekteki deniz savaşları için bu küçük gemilerin önemi henüz kaybolmamıştır.*” şeklinde görüş belirtmektedir. Bu tarihte Osmanlı Donanmasında 106 adet istimbot bulunmaktaydı ancak çoğu hem yetişmiş personel eksikliğinden hem de savaş tecrübesi eksikliğinden dolayı yaklaşan savaşta kullanılmaya uygun değildi. ¹³⁸

İki ülke donanmasını kıyaslarken mali durumlara bakmadan da geçemeyiz. Osmanlı donanması komutanı Hasan Rami Paşa'nın padişaha sunduğu raporda, var olan gemilerin büyük bir savaşı kaldıramayacağından, tüm gemilerin harap halde olduğundan ve hatta kara savaşlarında alınacak olası başarıyı bile donanmanın başarısızlığının gölgeleyeceğinden bahsetmiştir. ¹³⁹ Bu rapordan sonra gemilerin problemlerinin tespiti ve rapor edilen sorunların giderilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Tamir işlemleri için gerekli olan bütçe Bahriye Nezareti aracılığıyla sağlansa da ancak borçlanarak para bulunabilmiştir. Osmanlı Bankası'ndan alınan borçlara temin olarak İstanbul liman hâsılatı gösterilmiştir. ¹⁴⁰ Bu durum da göstermektedir ki Osmanlı donanma bütçesi hiç de iç açıcı değildir. Bunun yanında savaştan sonra ise bu borçların ödenmesi daha büyük bir çıkmaza sebep olacaktır. Aynı dönemde Yunan donanmasında ise her şey olması gerektiği gibi değildir. Yunan donanmasının mali yönden bir sıkıntısı olmasa da bu dönemdeki zırhlı gemi satın

¹³⁷ Hasan Rami Paşa, *a.g.e.*, s. 52-54.

¹³⁸ Hülagü, *a.g.e.*, s. 148.

¹³⁹ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 247.

¹⁴⁰ Hülagü, *a.g.e.*, s. 138.

alımları ve özel seyri sefain kumpanyalarından vapurlar kiralama işleri mali durumu zorlamıştır.¹⁴¹

Sultan II. Abdülhamid sorunu her ne kadar diplomatik yollardan çözmeye çalışsa da 10 Nisan 1897 günündeki Etnik-i Eteryay Cemiyeti üyelerinin Türk sınırlarını ihlal etmesi hadisesinden sonra başka çare bulamayıp savaş kararı vermek için Vükela Meclisi'ni toplamak zorunda kalmıştır. Bu toplantıdan savaş kararı çıkmış ve Osmanlı-Yunan savaşı 17 Nisan 1897 tarihinde başlamıştır.¹⁴²

Savaş kararından sonra Osmanlı donanması Ege Denizi'ne birden çok kez çıkmış olsa da bunların hiçbirisi düşmanla savaşmak veya onu korkutmak amacıyla değil, sadece mürettebatın moralini yüksek tutmak içindir. Donanmanın daha çok asker sevkiyatı için kullanılacağı düşünülmüş ancak beklenenin aksine cepheden çok az asker sevkiyat talebi gelmişti. Çok az sayıda asker sevkiyatı da Şirket-i Hayriye'den kiralanan vapurlarla Gelibolu bölgesine yapıldı. Bu olayda donanma gemileri ise sadece güvenlik için Şirketi-i Hayriye vapurlarına eşlik etti. Bu eşlik görevi de güvenlik önleminden daha çok, askerlerin moralini yükseltmek amacıyla. Bu süreçte Osmanlı donanması Çanakkale bölgesinde manevra ve atış eğitimlerine devam etti. Bu eğitimleri yaklaşık bir ay önce Henry F. Woods ve Vom Hofe önermişti. Bölgeye denetime gelen ikili, merkezden uzak olmanın da etkisiyle bu eğitimlerin başarı ile sonuçlanabileceğini öngörmüştü. Bu öngörünün aksine 15 Mayıs tarihinde *Hamidiye*, *Osmaniye*, *Aziziye*, *Mesudiye* ve bunları takip eden diğer altı gemi Çanakkale'den hareket etti. Von Hofe bu gemilerin toplarının problemlili olduğunu bir kez daha rapor etti ve eğer bir düşmanla karşılaşırsa, düşman kuvvetlerin çok rahat bir şekilde gemilere yaklaşabileceğini belirtti. Bu uyarıların üzerine donanma Çanakkale koruması için geri döndü.¹⁴³ Savaşta donanmanın en büyük görevi de zaten Çanakkale Boğazı'nın korunmasıydı. Osmanlı Devleti için en önemli noktalardan biri olan bu boğazdan Yunan kuvvetlerinin geçmesi büyük bir faciaya sebep olabilirdi. Bu yüzden savaş kararı çıkar çıkmaz bölgeye ani önlemler içeren emirler iletildi. Bu tedbirlerin

¹⁴¹ Mehmet Uğur Ekinci, *The Origins of the 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 14.

¹⁴² Sabri Sürgevil, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve İzmir", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 297.

¹⁴³ Güleriyüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 19.

en önemlisi tabii ki liman fenerleri haricinde tüm ışıkların kapatılmasıyla ilgili olandı. Emirden sonra Çanakkale'den Kilidülbahir'e kadar tüm fenerler kapatıldı. Bununla birlikte normalde boğazlardan geçme hakkı olan özel yabancı şirketlerin gemilerine de başta yasaklamalar getirildi, daha sonra ise özel işaretler ve parolalar ile geçişler sağlandı. Bu tedbirlere rağmen donanmanın Çanakkale Boğazı'nda aktif bir rol oynadığını söylemek yanlış olur. Donanmanın bölgedeki en önemli görevi boğazın girişlerinde durup olası bir Yunan kuvvetinin saldırısına karşı bölgeyi korumak ve geçişlerine izin vermemektir. Bu yüzden tüm gemiler demir atmış, birer istihkâm olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kara ordusunun elde ettiği başarılarından sonra padişahın Hasan Rami Paşa'ya gönderdiği telgrafta donanmanın bu başarılarla ne zaman katılacağı sorusuna paşa çok gerçekçi bir tutumla elde savaşacak tek bir geminin dahi olmadığını ve donanmanın ancak istihkâm olarak hizmet edebileceğini arz etmiştir.¹⁴⁴

Donanmanın faaliyet gösterdiği diğer bölge ise Selanik'ti. Bu bölgede Avrupalı devletler kendi tebaaları için tedbir almaya başlamış, bu tedbirler de Osmanlı Devleti'ni şüphelendirmişti. Zira bu dönemde Selanik'te bir savunma kuvveti yoktu. Eğer Yunan kuvvetleri bir saldırı düzenlerse çok aciz bir durumda kalınabilirdi. Yaşanacak olası bir saldırıyı önlemek için bölgeye dört zırhlı firkateyn ve dokuz¹⁴⁵ torpidobot yollanmıştır. Bu birliğin içerisinde; *Mesudiye*, *Hamidiye*, *Orhaniye* ve *Aziziye* gibi en önemli firkateynler vardı. Ayrıca torpidobotların listesi de şöyledir; *Berk-i Efşan*, *Ejder*, *Seham*, *Pervin*, *Gilyum*, *Tir-i Zafer*, *Terakki* ve *Tevfik*.¹⁴⁶

En önemli iki nokta Çanakkale ve Selanik olarak belirlenmiştir ancak savaş süresince Osmanlı'nın önemli limanlarda aldığı tedbirler de görülebilir. İzmir, Trabzon, Cidde, Basra ve İşkodra gibi yerlerde Yunan taarruzuna karşı çeşitli önlemler alınmış ve birlikler savunmaya hazır halde bekletilmiştir.¹⁴⁷

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Yunan donanması Osmanlı donanmasına göre teknik ve teçhizat anlamında çok üstün olsa da Osmanlı donanması sayısal olarak üstündür. Bu hassas dengeden ve savaşın genelde karada cereyan etmesinden dolayı deniz savaşlarında iki ülke fiili olarak karşı karşıya gelmemiştir. Osmanlı donanması

¹⁴⁴ Hülagü, *a.g.e.*, s. 151-152.

¹⁴⁵ Metin Hülagü torpidobot sayısını Hayati Tezel ve Saim Besbelli'den aktarıırken dokuz olarak belirtse de Levent Düzcü Celalettin Yavuz'dan aktarıırken bu rakamı sekiz olarak belirtir.

¹⁴⁶ Düzcü, "*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*", s. 167. ; Hülagü, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁴⁷ Hülagü, *a.g.e.*, s. 155-156.

genelde savunma odaklı bir strateji izlemiş ve önemli bölgelerde konuşlanmıştır. Genelde bu dönemde ortaya çıkan sorunlar düşman kuvvetlerinden kaynaklanan sorunlar değil, aksine gemilerin bakımsızlığının yarattığı sorunlardır. Donanmanın yıllardır kullanılmamış olmasından kaynaklanan sorunlar, mürettebatın bilgisizliği ve daha önce gemiye binmemiş kişilerin kendisini birden gemide önemli görevlerde bulması, savaş stratejisinin olmaması gibi sorunların yanında çok büyük bir de kömür sorunu yaşanmıştır. Donanmanın hareketi için gerekli kömürün nereden sağlanacağı savaş kadar büyük bir sorun olmuştur. Her ne kadar devlet kömürü satın almadan kendi içerisinden çözmeye çalışsa da bunu başaramamış ve azami oranda satın alım yapmıştır. Ancak bu kısıtlı kömür rezervi gemilerin hareketlerini de çok kısıtlamıştır.¹⁴⁸

1897 Osmanlı–Yunan savaşının sonucunda kara ordusu zafer kazanmışsa da donanma çok etkisiz kalmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Padişah ve devletin ileri gelenleri donanmanın durumunu acı bir şekilde görmüş ve acilen tedbir alınması gerektiğini fark etmiştir. Aynı zamanda kara ordusu Alman uzmanlar ile başarılı bir savaş vermiştir ancak donanmadaki uzmanlar gerekli özveriyi göstermemiştir. Kara ordusu savaşa girmeden detaylı planlar ve olası durumlara göre değiştirilebilecek çeşitli taktiklerle birlikte hazırlıklarını yaparken donanmadaki uzmanlarda bırakın çeşitli durumlara göre değişen planları, herhangi sabit bir plan dahi gözükmemektedir. Olası bir Yunan savaşında donanmanın ne yapacağını hiç kimse bilmemektedir ki savaşta da tam olarak böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu savaş ile görülmüştür ki, kara ordusunun büyük başarısının aksine donanmanın hali içler acısıdır. Bu tarihten sonra devletin donanmaya daha çok özen göstermeye çalıştığına tanıklık edeceğiz. Savaş bittikten sonra acil bir yeniden yapılanma sürecine girilmemiştir ancak en azından donanmanın bir kısmının Avrupa tersanelerinde yenilenmesi ve en azından azami bir deniz gücü oluşturma çabalarına girişilmiştir. Sultan Abdülhamid'in gemi siparişleri bu savaştan sonra başlamış ve kendisine Osmanlı tarihinde en çok gemi sipariş eden ikinci sultan unvanını kazandıran olaylar silsilesi başlamıştır.

¹⁴⁸ Hülagü, *a.g.e.*, s. 160.

2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE OSMANLI DENİZ KUVVETLERİNİN DURUMU VE FAALİYETLERİ

2.1. II. Meşrutiyetin İlanı ve Dönemin Önemli Gelişmelerine Kısa Bir Bakış

Osmanlı İmparatorluğu için meşrutiyet fikrinin temelleri XIX. yüzyılın hemen başında atılmaya başlanmıştır. Sened-i İttifak ile başlayan padişahın haklarının kısıtlanıp çeşitli güçlerle bu hakları paylaşma fikrine 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı, 1876 yılındaki Islahat Fermanı da destek olmuş ve süreç 1876 yılında meşrutî yönetimin ilan edilmesiyle son raddeye ulaşmıştır. I. Meşrutiyet olarak anılan ve yukarıda detaylı anlatılan süreçten sonra Sultan II. Abdülhamid'in 1877-78 Rus savaşını bahane gösterip meclisi kapatmasından sonra bir istibdat dönemi başlamış ve devlet klasik bir monarşi düzeni ile yönetilmeye devam etmiştir. Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan Liberalizm akımı tam bu istibdat döneminde Osmanlı'da vücut bulmuş ve çeşitli gruplar II. Abdülhamid yönetimine karşı meşrutiyeti savunmaya başlamıştır. Özellikle 1889 yılında tıbbiye öğrencileri arasında İttihat ve Terakki isimli cemiyetin kurulması adeta bir yol ayrımına işaret eder. Bu cemiyet hızlıca Osmanlı aydınları arasında yayılmış ve despotizme karşı olan fikirleri çeşitli çevrelerden karşılık bulmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in yıldırma politikası sonucu Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan Osmanlı aydınları ile birlikte de cemiyet uluslararası bir mahiyet kazanmıştır. Bu grupların nihai amacı meşrutî düzenin yeniden geçerli kılınması ve belirli bir anayasa etrafında yönetsel gücün paylaşılmasıydı.¹⁴⁹ 1894 yılına gelindiğinde Ahmet Rıza Bey'in hareketin liderliğini üstlenmesi yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemden sonra Terakki ve İttihat cemiyeti siyasi olaylar karşısında görüşlerini görsel basın yolu ile duyurmaya ve Sultan II. Abdülhamid'in kararlarını eleştirmeye başlamıştır. Örgüt o kadar büyümüştür ki 1902 yılına gelindiğinde içerideki fikir ayrılıklarına çözüm getirmek amacıyla Paris'te bir Jön Türk kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede Prens Sabahaddin ve Ahmet Rıza Bey'in fikirleri etrafında bir çözüm bulunmaya çalışılmış ancak başarı elde edilememiştir.¹⁵⁰ Bu fikir ayrılıklarına rağmen yine de ortak bir düşman olduğu için hareketlilik Abdülhamid karşıtlığı ortak paydasında birleşmeyi başarmıştır. 1907 yılında Selanik'teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Paris'teki

¹⁴⁹ Armaoğlu *a.g.e.*, s. 38.

¹⁵⁰ Ahmet Mehmetefendioğlu, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetleri ve İttihat ve Terakki*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1996, s. 1-2.

Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin birleşmesi sonucu örgüt çok daha güçlenmiş ve meşrutiyete yönelik çalışmalarını daha da hızlandırmıştır. Bu yıl içerisinde düzenlenen 2. Jön Türk Kongresi'nden sonra tam anlamıyla II. Abdülhamid yönetimine meşrutiyet için baskı yapma kararı çıkmıştır. Bu kongreye pek çok muhalif grup ve millet katılmış ancak en büyük söz sahibi Ahmet Rıza'nın öncülüğündeki yeni birlik olmuş Terakki ve İttihat Cemiyeti ve Prens Sabahattin'in liderliğindeki Teşebbüs-i Şahsi ve Ademi Merkezî Cemiyeti'di. Meşrutiyet sonrası kurulacak düzen hakkında fikir ayrılıkları devam etse bile istibdat yönetiminin yıkılması konusunda kesin kararlar alınmıştır.¹⁵¹

Muhalif kesimde bunlar yaşanırken istibdatçı Abdülhamid yönetimi de bu hareketlerden haberdardı. Yaşanan onca gelişmeye rağmen yönetim kademesindekiler meşrutî yönetime geçmeyi asla düşünmüyordu. İlk meşrutiyet yıllarında yaşananlar hala kötü hatıralar olarak kaldığından, bu sistemden daha iyisinin olma ihtimali yoktu. Dünyada ise artık monarşi ile yönetilen ülke sayısı çok azdı. Böyle bir ortamda hürriyet hareketlerini yok saymak düşünülemezdi bile, ancak Sultan Abdülhamid ve yüksek rütbeli yöneticiler bunu yapmaya kararlıydılar.¹⁵²

Paris merkezli Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik merkezli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin birleşmesi, 1907 yılında yapılan 2. Jön Türk Kongresi, Rusya ve İran'ın meşrutiyet yoluna girmesi, ülke içerisinde giderek artan hoşnutsuzluğun yanı sıra bir de İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen 1908 Reval görüşmelerinin ortaya çıkması büyük bir infiale sebep oldu. Bu görüşmede Almanya'ya karşı tedbir olarak Osmanlı'nın Makedonya toprakları adeta iki ülke arasında paylaşılmıştı. Bu görüşmelerden sonra İttihat ve Terakki örgütünün Selanik merkezi artık zamanın kalmadığına karar vermiş ve hızlıca harekete geçmeyi planlamıştır. Bu geçen bir yıl içerisinde zaten örgüt İstanbul ve İzmir'de de çalışmalarını sürdürmüş ve hem asker hem de halk nezdinde karşılık bulmuş ve üye sayısını arttırmıştı.

Örgüt hızlıca bir karar almış ve meşrutiyetin ilanı için çalışmalarını hızlandırmıştı. Yapılan plana göre 1908 sonbaharında meşrutiyet ilan edilecek, Sultan'ın ordusundan gelecek saldırıya karşı savaşılacaktı. Tüm detaylar hesaplanmış ve hareketlilik

¹⁵¹ Mehmetefendioğlu, *a.g.e.*, s. 2.

¹⁵² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt*, Ankara 1999, s. 6.

başlamıştır. Sonbaharda düşünülen ihtilal hareketi daha da hızlandırılmış ve 4 Temmuz 1908'de örgüt adına Kolağası Niyazi Bey 150 askeri ile birlikte dağa çıkarak isyan ateşini yakmıştır. Buradan gönderdiği bildirimler halk arasında olumlu karşılanınca 6 Temmuz'da Manastır'daki örgüt merkezi de kendisini açığa çıkarmış ve vilayete bir yazı göndererek hareketi izah edip, istibdat yönetiminin geçersiz kılındığını açıklamıştır. Padişah bu olayları bölgesel küçük isyanlar gibi düşünüp bastırmak için hemen girişimlerde bulunsa da ilk olarak görevlendirdiği Şemsi Paşa öldürülmüş, daha sonra görevlendirdiği Tatar Osman Paşa ise Niyazi Bey tarafından isyanın başladığı dağa kaçırılmıştır. Bunların üzerine İttihat Terakki Cemiyeti Arnavutluk'ta yaşanan bir iç huzursuzluğu da kendisi için kullanıp sinirli Arnavut halkını propagandalar ile yanına çekti ve 21 Temmuz'da 180 kişinin imzaladığı bir telgrafi İstanbul'a gönderdi. Hem Tatar Osman'ın kaçırılması hem de Frizovik olayı¹⁵³ ile anlaşılmıştır ki artık harekât başarıya ulaşmak üzeredir. Bu iki olaydan hemen iki gün sonra Manastır'daki merkez doğrudan Padişah'a hitaben, anayasanın ilan edilmesi ve meclisin toplanması aksi halde güç kullanılacağı yönünde bir telgraf yolladı. Takip eden iki günde İstanbul'dan bir yanıt alınamamış olmasına rağmen Manastır'da top atışları yapılmış, anayasa ilan edilmişti. Bu esnada bölgeden saraya yüzlerce telgraf gidiyor ve cevap verilmemesi halinde padişah değişikliğine gidileceği söyleniyordu. Sultan II. Abdülhamid de artık tüm kozlarını oynamış ve çaresiz kalmıştır. Son olarak Sadrazam Ferit Paşa'yı görevden alıp yerine Sait Paşa'yı görevlendirmiş ve bir nazırlar toplantısı emretmişti. Buradan da sonuç çıkmayınca, nazırlara kendisi döneminde yürürlüğe konan ve kaldırılan Meşrutiyet metninin tekrar hazırlanmasını emretmişti. Metin hazırlanmış ve hem Manastır'a hem de tüm gazetelere karar 24 Temmuz günü duyurulmuştu.¹⁵⁴

Bu tarihten sonra saltanat sistemi sona ermiş ve artık resmi olarak meşruti yönetimler ülkenin yönetiminde söz sahibi olmaya başlayacaktır. Padişahın olan yasama ve yürütme yetkileri bu tarihten itibaren mebuslar ve ayan meclisi ile birlikte hükümetin başı olan sadrazamda olacaktır. Meşrutiyet ilan edildiğinde sadrazam olan Said Paşa da ilk hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bu tarihten sonra meşrutiyeti

¹⁵³ Frizovik olayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Süleyman Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İstanbul 2013.

¹⁵⁴ Karal, *a.g.e.*, C. IX, s. 23-40.

uygulamaya geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerini sıkça göreceğiz. Sait Paşa görevinden alınmış ve yerine daha ılımlı olacağı düşünülen Kamil Paşa hükümet kurmuştur. Kamil Paşa görevde daha uzun kalmış olmasına rağmen zamanla bir cemiyet düşmanına dönüşmüş, ülke içerisinde kaos hakim olmuştur. Kasım ayına gelindiğinde genel seçimler yapılmış ve en büyük örgütlü parti olan İttihat ve Terakki çok güçlü bir şekilde meclisin neredeyse tamamını oluşturacak sayıya ulaşmıştır. İttihat ve Terakki'nin hâkim olduğu meclis 17 Aralık 1908 tarihinde ilk oturumunu gerçekleştirmiş, açılış konuşmasını da Sultan II. Abdülhamid yapmıştır. Cemiyet bu tarihten sonra ülke yönetiminde adım adım ön plana çıkmaya başlamıştır ancak yarattığı özgürlük ortamından dolayı istibdadın yıkılmasında ortak çalışan kişiler de muhalif olarak ortaya çıkmış ve İstanbul'da özgürce yayınlar yapmaya başlamışlardır. Bu aleyhtar yayınlardan biri de gerici hareket olarak adlandırılan ve istibdat dönemine dönülmesini isteyen Derviş hareketidir. Derviş ve yandaşları hürriyeti ve getirdiklerini reddetmekte, şeriatın ülkeye tekrar hâkim olmasını istemektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin muhaliflerinden en güçlüsü birden bu Derviş ve onun kurduğu İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti olmuştur. Bu cemiyet etrafında örgütlenen gerici grup askeriyeden de takipçi bulmuş ve 10 Nisan'da avcı taburunda bir grup askerin ayaklanması ile hürriyete karşı gerici ayaklanma başlamıştır.¹⁵⁵ İsyân kısa süre sonra tüm şehri etkisi altına almış ve Sultan Abdülhamid hürriyet ve anayasa terimleri kullanmamaya dikkat ederek isyanı yatıştırmaya çalışmıştır. Cemiyet ise hemen isyanı bastırmak için Selanik'ten ismini Mustafa Kemal'in koyduğu Harekât Ordusu'nu yola çıkarmış ve İstanbul önlerinde beklemeye koyulmuştur. İsyancıların istekleri sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığı ile bilinen Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti görevden alındı ve gericilerin istediği Tefik Paşa hükümeti kuruldu. Harekât ordusu duruma müdahale etmeye karar verdi ve 19 Nisan'da bir bildiri yayınladı. Bildiri üzerine gericilerin liderleri konumundakiler kaçmaya çalıştı ve bazıları bunu başardı. 23 Nisan tarihine gelindiğinde Harekât Ordusu İstanbul'a girdi ve üç gün gibi kısa bir süre içerisinde tüm şehre hâkim oldu ve halkın seçtiği meclis üyeleri görevlerine geri döndü. Bu tarihten sonraki süreç İttihat ve Terakki'nin 31 Mart

¹⁵⁵ Dönemin muhalefet hareketleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu muhalefeti tasfiyesi ve bu bağlamda gerçekleşen gazeteci Hasan Fehmi suikasti ayrıntıları için bkz: İsmail Safi, "II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal İktidarın Toplumsal Muhalefete Bakış Açısı: Hasan Fehmi Bey Suikastı ve Muhalefetin Tasfiyesi", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III, S. 2, (2018), s. 268-286.

vakası olarak bilinen isyanın sorumlularını aramakla geçmiştir. Bu süreçte isyancıların isteklerini kabul eden Sultan II. Abdülhamid çıkartılan hutbe ile tahttan indirildi ve yerine V. Mehmed Reşat geçirildi. (27 Nisan 1909) Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti tekrar kuruldu.¹⁵⁶

Bu tarihten sonra dolaylı olarak yönetimde bulunan İttihat ve Terakki yine pek çok muhalif grup ile güç mücadelesine girmiştir ancak hiçbiri 1911 yılının sonlarında kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası kadar yıpratıcı olmamıştır. Çok güçlü bir muhalifin çıkmasından sonra İttihat ve Terakki İstanbul ara seçimini kaybetmiş ve işin vehametinin farkına vararak genel seçimleri erkene çekmiştir. Nisan 1912’de yapılan ve tarihe sopalı seçim olarak geçen seçim sonucunda İttihat ve Terakki Partisi tekrar tek başına meclise girmeyi başarmıştır. Bu seçim sükûnet getirmek bir yana, ülkenin daha da kaosa sürüklenmesine sebep olmuştur. Seçimi kaybeden Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Arnavutluk üyeleri isyan başlatmış, bu isyan esnasında ordu içerisinde Halaskar Zabitan isimli bir grup oluşmuş ve hükümete karşı darbe hazırlıklarına başlamıştır. Halaskar Zabitan grubunun hareketleri önlenememiş ve bu hareketler sonucunda büyük bir bunalım ile önce Harbiye Nazırı, Hürriyet Kahramanı Mahmut Şevket Paşa görevinden ayrılmış, daha sonra da Sadrazam Sait Paşa hükümeti görevden çekilmiştir. Halaskar Zabitan grubunun bu başarısı üzerine Ahmet Muhtar Paşa hükümeti kurulmuş ve bu hükümet Halaskar Zabitan grubunun isteklerini yerine getirmek üzere harekete geçmiştir. Hatta bu uğurda Mebuslar Meclisi’ni kapatıp İttihat ve Terakki’yi yönetimden uzaklaştırmıştır. Bu şartlar sonucunda İttihat Terakki yönetimdeki gücünü kaybetmiş, cemiyetin güçlü isimleri Selanik’e gitmiştir. Bunun üzerine İttihat ve Terakki’nin baş düşmanı Kamil Paşa sadrazamlığa getirilmiş ve hükümet kurmuştur. Bu Halaskar Zabitan ve Arnavut İsyancılarının kesin başarısı olduğu gibi Hürriyet ve İtilaf Fırkasının da başarısıydı. Bu tarihten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tamamen yönetimden uzaklaşmış, pasif bir duruma geçmiştir. Bu pasif duruma iyice sinirlenen Cemiyet hükümete karşı harekete geçmek için hazırlıklara başlamıştır. Bu esnada cereyan eden ve büyük bir başarısızlıkla sonuçlanan Birinci Balkan Savaşı sonucunda Edirne krizi ortaya çıkmış ve Sadrazam Kâmil Paşa 21 Ocak 1913’de bir genel meclis toplayıp Edirne’den vazgeçen bir barış

¹⁵⁶ M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXIII, (2001), s. 476-484. ; Karal, *a.g.e.*, s. 72-107.

yapma kararı alınca kendisine duyulan güven sarsıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti de bu güvensizlikten sonra doğal yollardan Kamil Paşa ve hükümetten kurtarmak için çalışsa da başarılı olamadı ve son çare olarak askeri darbeye yöneldi. Talat Paşa'nın darbe fikri için toplanan İttihat ve Terakki kurulu hürriyet döneminde ihtilalci düşünceyi başta desteklememiştir. Enver ve Talat Paşa'ların ateşli darbe söylemleri karşısında diğer İttihatçılar ikna olmuş ve Bab-ı Ali Baskını planlanmıştır. Karar 23 Ocak 1913 günü uygulamaya konmuştur. Bahsi geçen gün İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden oluşan bir grup Edirne için verilen notaya cevap vermek için toplanan nazırların bulunduğu Bab-ı Ali'yi basmış ve kanlı bir darbe ile Sadrazam Kâmil Paşa'ya istifası imzalatılmıştır. Bu olay ertesi gün gerekçeleri ile halka aktarılmış, Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa'nın meşrutiyet karşıtı tutumları ve Balkan savaşlarında alınan mağlubiyetlerden sonra halkın iradesine sahip çıkıldığı anlatılmıştır. Bundan hemen sonra Sadrazamlık makamına Mahmut Şevket Paşa getirilmiş ve İttihat ve Terakki'nin yönetim süreci başlamıştır. Bu süreç başlar başlamaz tahmin edilenin aksine yönetici İttihatçılar muhaliflerden intikam alma yarışına girmediği gibi bir iç barış süreci başlattılar. Ülke içerisinde birlik olup vatanın birliğinin korunması birinci vazifeydi. Buna rağmen İttihat ve Terakki muhalefeti devam etti. Prens Sabahattin'in öncülüğündeki bir grup Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya suikast düzenledi ve ölümüne sebep oldu. Bunun ardından son kalan muhalifler de suikast sebebiyle idam edildi ve sürgüne gönderildi. Mahmut Şevket Paşa yerine ise tamamen İttihatçıların hazırladığı bir hükümet yönetimi ele aldı. Bu yönetimde Sadrazam Sait Halim Paşa olsa da Dâhiliye Nazırı olarak görev alan Talat Paşa en büyük söz sahibiydi. Böylece artık hem hükümet hem de meclis İttihat ve Terakki Partisi'nin kontrolündeydi.¹⁵⁷

Ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurulunca dış siyasette de problemlerin yaşanması çok normaldi. II. Abdülhamid'in son yılları ve 1909 yılında meşrutiyetin ilan edilmesinden 1913 yılındaki Bab-ı Ali Baskını olayına kadar devlet yönetiminde büyük bir istikrarsızlık görünmüştür. Bu dönemde İttihad Terakki cemiyeti üyeleri önceki devlet yönetme özgüvenini kaybetmişti ve yüksek idari

¹⁵⁷ Hamza Dülger, *1912 Seçimleri'nden Bab-ı Ali Baskını'na Osmanlı Devleti'nde İktidar Mücadelesi (1912-1913)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. ; Cevdet Küçük, "Babıali Baskını", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, (1991), s. 389-390. ; Hanioglu, *a.g.e.*, s. 476-484. ; Karal, *a.g.e.*, s. 173- 211.

makamları doğrudan yönetmekten ziyade arka planda kalmaya gayret göstermişlerdi.¹⁵⁸ Bu dört yıl içerisinde karışıklığı fırsat bilen azınlıkların isyanları baş gösterdiği gibi aynı zamanda bağımsızlığını kazanmış Balkan ülkeleri Osmanlı toprak bütünlüğünden hak talep etmeye başladı. Avrupalı ülkelerinde bu mücadeleye dahil olmasıyla Osmanlı Devleti hem iç işlerinde hem de dış işlerinde karmakarışık bir yapı ile mücadele etmeye başladı. Bu dönemde Bosna-Hersek bölgesi imparatorluktan ayrıldı, Bulgaristan bağımsızlığını duyurdu ve aynı gün Girit adasının Yunanistan tarafından ilhakı duyuruldu, Yemen, Arnavutluk ve Makedonya’da ayaklanmalar baş gösterdi ve bunların sonucunda da tarihin en büyük savaşlarına giden yolda Trablusgarp ve Balkan Savaşları baş gösterdi. Çalışmamızın mahiyeti açısından bu savaşlarda donanmanın üstlendiği rolünü önümüzdeki bölümlerde inceleyeceğimiz için, burada bahsi geçen olayların anlatımı yapılmayacaktır.

2.2. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Deniz Gücünün Durumu

Yukarıda bahsi geçen siyasi çalkantılar donanmayı da birebir etkilemiştir. Bu siyasi olayların donanmada yarattıklarına gelmeden önce Sultan II. Abdülhamid saltanatından II. Meşrutiyet dönemi yönetimine geçiş aşamasında donanmanın durumundan bahsetmekte fayda var. 1897 Osmanlı–Yunan savaşından sonra donanmanın aciziyeti açıkça ortaya çıkmış ve acilen yeniden yapılanmasına karar verilmiştir. Padişahın donanma hakkındaki görüşü de bu dönemde değişmiştir. Bu değişikliğin ana sebebi hem Yunan savaşı hem de çevresindekilerin baskısıdır. Sultan da bu baskılar sonucunda Bahriye Nazırı öncülüğünde bir Donanma Komisyonu kurulmasını kararlaştırdı. Komisyon raporunda altı yeni savaş gemisi siparişi ve elde olan gemilerin modernizasyonu önerildi. Sultan bu tarihten sonra bu işlemler için özel firmalardan teklifler alıp rekabeti arttırarak en uygun teklifi almaya çalıştı. İngiliz *Thames Iron Works* firması çok iyi bir teklif sunarak Tersane-i Amire’yi beş yıllığına kiralamayı ve burada yeni gemileri yapıp eskileri de modernize etmeyi önerse de diplomatik problemlerden dolayı bu teklif kabul edilemedi. Daha sonra Armstrong ve Krupp firmaları arasında rekabet başlamış ama bu projeyi gerçek dışı bulan Krupp firması kendi isteği ile görüşmelerden çekilmişti. Modernizasyon yarışını Armstrong firması kazanmış gibi görünüyorken, işin içine İtalya da girdi. 1895-96 yıllarındaki

¹⁵⁸ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Nuran Yavuz, İstanbul 1999, s. 34.

azınlık hareketlerinde yabancı arazileri zarar görmüş ve bu yüzden İtalya gibi ülkeler Osmanlı'dan tazminat talebinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti de bu talepleri yerine getiremeyeceği için bu ülkelerden askeri sipariş verme politikası izledi. Bu bağlamda İtalya ile *Asar-ı Teyfik* ve *Mesudiye* gemilerinin İtalya'da modernizasyonu konusunda anlaşmaya varıldı. Bu gemilerin silahları ise yine Armstrong tarafından üretilecekti. Böylece bu iki geminin modernizasyonu Ansaldo-Armstrong ortaklığına verilmişti. Geri kalan zırhlı gemiler için ise Krupp ile anlaşmaya varılmıştı. *Mahmudiye*, *Aziziye*, *Orhaniye*, *Feth-i Bülend*, *Osmaniye*, *Mukaddime-i Hayr* ve *Muin-i Zafer* gemilerinin modernizasyonu için Krupp firması ile anlaşılmıştır. Burada değinilmesi gereken en önemli konu ise Kalau vom Hofe Paşa'nın Cenova'daki *Asar-ı Teyfik*'i alıp Kiel'e götürmesidir ki bu konu yukarıda Kalau vom Hofe başlığı altında detaylı anlatılmıştır. Bu esnada yeni savaş gemi yapımı için de siparişler verilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz azınlık hareketinde zarar gören bölgelerin zararının karşılanmasını isteyen bir diğer devlet de Amerika Birleşik Devletleri'dir. Osmanlı'nın bu isteği yerine getirecek maddi durumu olmadığı için Amerika'dan gemi sipariş etme yoluna gider. Amerikan *William Cramp & Sons* firması ile *Mecidiye*'nin yapımı için Mayıs 1900 tarihinde 355,000 altın lira karşılığında anlaşmaya varılır. Üç yılı aşkın yapım sürecinden sonra *Mecidiye* Aralık 1903 tarihinde Osmanlı Devleti'ne teslim edilir. Bu gemi çok problemlidir ve stabilizasyon sorunu yüzünden uzun süre kullanılamamış, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların kontrollerinde gemi kazanlarının yanlış bağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer sipariş de yine 1900 yılının bahar aylarında Armstrong firmasına verilmiştir. *Hamidiye* isimindeki kruvazörün bedeli 465,000 altın liraydı. Bu gemi de aynı *Mecidiye* gibi Aralık 1903 yılında Osmanlı Devleti'ne teslim edilmiştir. *Hamidiye* Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu en iyi savaş gemilerindendi ve hemen hemen 40 yıl aralıksız hizmet vermeyi başardı. 1906 yılına gelindiğinde Kiel'den gecikmeli de olsa *Asar-ı Teyfik* modernize olmuş bir şekilde Osmanlı Devleti'ne teslim edilir. Bunu yanında yeni yapılan *Peyk-i Şevket* ve *Berk-i Satvet*'in de yapımı tamamlanır ve teslim edilir. Osmanlı Devleti donanmayı geliştirme atımlarına devam etti ve bunu yaparken diplomatik dengeyi kurmaya da özen gösterdi. Sadece diplomatik denge için Fransa'dan bir firmaya da gambot siparişleri verildi. Öncelikle dört adet torpidobot siparişi verilse de bu yeterli olmayınca dört adet de gambot siparişi verildi. Bu dört botun yapımı sürerken Fransızlar Osmanlı

Devleti'ni bir destroyer için de ikna etti ve bu siparişler de tamamlandı. Böylece 1897 Osmanlı–Yunan savaşından hemen sonra hızlıca girişilen donanma modernizasyonu sayesinde 1906 yılına gelindiğinde öncesine göre çok daha yeterli bir donanma Osmanlı Devleti'nin envanterindeydi. II. Meşrutiyet idarecileri 1908'ülkenin yönetimini ele aldığında 1897'deki gibi kötü bir miras devralmamış, bunun aksine donanmada çağın şartlarına ayak uydurabilen yeterli sayıda bir gemi envanteri mevcuttu.¹⁵⁹

Osmanlı Devleti'nin geçirdiği zorlu değişim yukarıda bahsedildiği gibi tüm dış tehditleri beraberinde getirmiştir. İçeride yaşanan hürriyet hareketi hasım devletleri de hemen harekete geçirmiştir. Bu bağlamda İtalya Trablusgarp'ı, Fransa Suriye bölgesini, İngiltere Mısır'ı ve Rusya da boğazları ele geçirmek için faaliyetlerine başlamıştır. Tüm bu faaliyetler aslında bakıldığında bir deniz sorunuydu. Bu sebepten Osmanlı'nın güçlü bir donanması olması gerekmektedir. Bu gereksinimin yanında hükümet kanadındaki istikrarsızlık donanmaya olan ihtiyacın farkına varılmasını engellediği gibi ivediyle alınması gereken önlemlerin alınmamasına sebep oldu.

II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Harbiye Nazırlığı görevini üstlenen çok sayıda paşa vardır. Bunlardan sadece Mahmut Şevket Paşa bu çalışmada değerlendirilecektir. Zira kendisi hem Harbiye Nazırı olarak görev yapmış, hem de bahriyeyi kendi belirlediği kişilerin nazırlığında yönetmiştir. Kendisi çok az bir bütçe ile çok büyük askeri sorunlarla mücadele etmiştir. O da Sultan II. Abdülhamid'in yukarıda bahsettiğimiz ikileme düşmüş, yani donanma ile kara ordusu arasında kalmış ve birisine öncelik vermek durumunda kalmıştır. Bu karar aşamasında tarihi arka plan da düşünüldüğünde öncelik kara ordusuna verilmiştir. Buna rağmen Donanma-i Hümayun Muavenet-i Milliye derneğinin kurulmasında öncülük etmiş ve bu yolda çok çalışmıştır. Bunun yanında II. Meşrutiyet dönemi donanma sorunlarından en büyüğü de kara ordusu sorumlularının son yıllardaki verimsizlikten dem vurarak donanmaya yapılacak yatırımın demiryoluna kaydırılmasını istemesidir. Eğer demiryolu yapımı artarsa kara ordusunun hareket kabiliyeti çok artacaktır. Kara kuvvetlerine göre donanmaya harcanacak ve hiçbir işe yaramayacak paralar demiryolu yapımına harcanmalıdır. Bu donanmanın yaşadığı bir diğer sorundur. Yine kara ordusu ile

¹⁵⁹ Güleriyüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 19-22.

donanma arasındaki uyumsuzluğu başka bir örneğini de birlikte çalışmamak olarak gösterebiliriz. II. Meşrutiyet döneminde kara ordusu ve donanma öyle ayrılmıştır ki aynı devletin iki kurumu değil, adeta düşman devlet güçleri gibi davranmaya başlamıştır. Birlikte çalışmadıkları gibi taktiksel hareketleri de birbirinde gizleme yoluna gitmişlerdir.¹⁶⁰ Donanmanın karşılaştığı en gerçekçi sorun ise maddiyattır. Meşrutiyetin ilan edildiği gün olan 23 Temmuz 1908’de Bahriye Dairesinde sadece 209.285 kuruş para bulunmaktaydı. Her ne kadar sonraki beş ay içerisinde bu rakam artarak bir bütçe oluşturulmuş olsa bile, modern bir donanma ortaya çıkarmak içinde bundan çok daha fazlası gerekecekti.¹⁶¹ Bu tarihten sonra da hazineden donanmaya ayrılan bütçe her zaman kara ordusuna ve hatta jandarmaya ayrılan paradan daha azdı. Örnek vermek gerekirse 1910 yılında kara ordusuna 9 milyon lira, jandarmaya 1,7 milyon lira ayrılmışken deniz kuvvetlerine ayrılan para sadece 1,6 milyon liradır.¹⁶²

Bahsi geçen sorunların yanında donanmanın varlığını sürdürmesi ve devlet için kilit bir rolde olacağı gerçeği bilinmekteydi. Bunun en somut örneğini Meşrutiyetin ilanından hemen iki gün sonra Şura-yı Bahriye’nin toplanmasından anlayabiliriz. Bu toplantıdan bahriye için yapılacak modernizasyon çalışmalarına öncülük edilmesi adına denizlerin en güçlü devleti olan İngiltere’den heyet çağırılması kararı çıkmıştır. Bu karar doğrultusunda hemen İngiltere’den bir heyet istenmiştir. İngiltere bu isteği kabul etmiş ve Amiral Gamble’ı 18 Eylül 1908 yılında Osmanlı’ya göndermiştir. Gamble’ın gelişini takip eden bir yıl içerisinde de beş İngiliz subay daha İstanbul’a gelmiştir.¹⁶³ Bu hamle ile kara ordusunda hâkim olan Alman etkisini dengelemeye çalışıldığı gibi İngilizlerin denizcilik alanındaki başarısından da faydalanılmaya çalışılmıştır. İngiltere’den gelen üç denizci Uzman Amiral Douglas Gamble, Amiral Hugh Williams ve Amiral Arthur Limpus hakkında çalışmanın bir sonraki bölümünde mufassal bir anlatım yapılacaktır.

¹⁶⁰ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 331-344.

¹⁶¹ Sabahattin Özel – Önder Kocatürk, “II. Meşrutiyet’ten I. Dünya Savaşı’na Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar”, *Tarih Dergisi*, S. 46 (2007), İstanbul 2009, s. 220.

¹⁶² Levent Düzcü, “*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*”, s. 156.

¹⁶³ Mehmet Yüksel, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Donanma Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 141.

2.3. Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti veya Donanma Cemiyeti
Osmanlı donanması 4 Temmuz 1909 tarihinde hem yeni sultan V. Mehmed'i selamlamak hem de gücünü ve kudretini halka göstermek amacıyla bir donanma alayı düzenlemiştir. Burada beklenen kudret gösterisi bir yana dursun donanmanın içinde bulunduğu kötü hal gözler önüne serilmiş ve yıllardır süregelen ıslah çalışmalarının artık daha da elzem olduğu açıkça ortaya çıkmıştır.¹⁶⁴ Bu resmi geçitten sonra halkın gözünde de donanma yardıma muhtaç bir hale geldiği için küçük çaplı yardım kampanyaları söz konusu olmaya başlamıştır. Bu girişimlerde en etkilisi ve Donanma Cemiyeti'nin temeli olarak görülen girişim 19 Temmuz 1909 yılında İstanbul Sağlık Heyeti üyeleri Doktor İbrahim, İsmail Hakkı, Başmühendis Haşim, Doktor Petraki gibi kişiler tarafından temeli atılmış olandır.¹⁶⁵ Cemiyet kurulurken daha etkili olabilmek için dönemin önemli siyasetçilerinden Sait Paşa'ya fahri başkanlık teklif etmiş, aynı zamanda bu dönemde donanma konusunda hassasiyet gösteren Tercüman-ı Hakikat gazetesinden yardım istenmiştir. Kamuoyu oluşturma çabalarından sonra birçok kişiye toplantı için davet gönderilmiş ve katılan 28 kişi ile birlikte cemiyet 19 Temmuz 1909 tarihinde kurulmuştur. Kurulustaki ismi Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'dir¹⁶⁶ ancak 17 Şubat 1913'de Osmanlı Donanma Cemiyeti adını almıştır.¹⁶⁷ Dönemin ruhuna uygun olarak cemiyetin kurulması ile birlikte Donanma Mecmuası da çıkmaya başlamıştır. Bu mecmuanın ilk sayısında cemiyetin kuruluş amaçları ve izleyeceği politikalar da açık bir şekilde aktarılmıştır. İlk sayıda Doktor Petraki Papadapulos şöyle yazmış ve: *“otuz milyon Osmanlı vatandaşına, ihtiyarına, gencine, çocuğuna, kadınına, erkeğine; Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Kürt, Laz, Rum, Ermeni, Bulgar'ına; zenginine ve fakirine başvurarak her birinden ayda bir kuruş almak suretiyle gerçekleştirebileceği için herkesten ayda bir kuruş”* şeklinde bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya cemiyete özgün bir fikir değil, aksine Almanya'da kurulan ve başarıya ulaşan bir cemiyetin faaliyetlerinin bir

¹⁶⁴ Tanin, (20 Haziran 1325), s. 1

¹⁶⁵ Yüksel, *a.g.t.*, s. 160.

¹⁶⁶ Bu çalışmadan cemiyetin ismi son alınan kararın aksine Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti olarak kullanılacaktır zira isim değiştirme kararı teknik karışıklıkları engellemek için yapılmıştır ve isim değişse de Osmanlı Donanma Cemiyeti yerine her zaman Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti ismi kullanılmaya devam edilmiştir.

¹⁶⁷ Sedef Bulut, “Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, C. 1, Kocaeli 2016, s. 959.

benzerinin uygulanmasıdır. Doktor Papadapulos'a göre bu Alman cemiyet kısa bir sürede bu kampanya ile başarılı olduğuna göre Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin başarıya ulaşması da muhtemeldir.¹⁶⁸

Cemiyet kurulur kurulmaz bütün Osmanlı topraklarında çok büyük bir ilgi ile karşılaşmış, tüm il, ilçe ve hatta en küçük yerleşim yerlerinde bile hızlıca şubeler açılmaya başlanmıştır. Cemiyete destek verenler sadece sıradan halk kitlesi değil, büyük tüccarlar, şairler, fikir adamları, askerler, doktorlar ve öğretmenlerdir.¹⁶⁹ Bu etkili en iyi anlatan olgu yine rakamlardır. Cemiyetin ilk olarak 28 kişi ile kurulduğunu belirtmiştik. Kurulduktan bir yıl sonra bütün ülke genelinde şube sayısı 122'ye iki yıl sonra ise büyük bir artış ile 378'e çıkmıştır. Bu süreçte İttihat ve Terakki'nin desteğini yok saymamak gerekir. Her ne kadar Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti kuruluş nizamnamesinde siyasetle asla ilgilenmeyeceğini yazmış olsa da bu süreçte İttihat ve Terakki ile dirsek temasını hiçbir zaman koparmamıştır. Hatta bu şubeleşme sürecinde İttihat ve Terakki'nin şubelerinden destek almış, bazı şubeler doğrudan İttihat Terakki üyeleri tarafından açılmıştır.¹⁷⁰

Cemiyet kurulduğu günden itibaren halkın gözünde donanmanın önemini değerini yükseltmek ve bağış yapmaya teşvik etmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Memleketin dört bir yanına yapılan geziler, konferanslar ve basın yolu ile propagandalar yapılmıştır. Pek tabii ki bu süreçte en etkili unsur Donanma Mecmuasıdır. Bu basılı yayın artan şubeler sayesinde şehir merkezlerinden en ücra köylere kadar ulaşabilmekte, halkı donanmaya karşı olumlu duygularla doldurmakta ve cemiyetin faaliyetlerini açıklamaktadır. Cemiyet mali bilançoları da bu mecmuada yayınladığı için bir nevi halkı kurumu denetleme mekanizması görevi yapıyordu.¹⁷¹ Bunun yanında yukarıda bahsedilen şubeleşme ile yerelleşme de sağlandığı için halkın katılımı çok büyük olmuştur. Kurulduğu günden, son gününe kadar 606.114.875 kuruş 17 para gelir toplanabilmiştir. Bu toplanan rakamın önemi bütçeden donanmaya

¹⁶⁸ Yüksel, *a.g.t.*, s. 160-162.

¹⁶⁹ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 380.

¹⁷⁰ Nurşen Gök, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVII, S. 43, (2008), s. 80-81.

¹⁷¹ Gök, *a.g.e.*, s. 86.

aktarılan yıllık meblağ olan 60 milyon olduğu düşünülürse daha da büyük anlam kazanır.¹⁷²

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'ne yapılan yardımlar başarısız geçen savaşların ardından katlanarak artmıştır. Halk Balkan Savaşı'nda alınan ağır yenilginin sebebini donanmanın zayıflığına bağlamış ve Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'ne bağış yapma yarışına girişmiştir. Hem cemiyetin toplanan paralarla satın aldığı gemilerin donanmaya katılması, hem de bağış yapanlara madalya verilmesi ve isimlerini gazetelerde yayımlaması gibi konular da halkın bağış yapmaya teşvikini sağlamıştır. Kara ordusu içerisinde bile cemiyete bağış yarışına başlamıştır. Hem askeri kanat hem de memur kesimi maaşlarından bazı paylar ayırmış ve düzenli bağışlara katılmıştır. Bazen bu durumlar gönüllülük esasından çıkmış ve zoraki bağışlara dönüşmüşse de çoğu zaman şahsi gönüllülük esas tutulmuştur. Cemiyet yardım toplama konusunda başarılı olmuştur ancak bu rakamlar büyük devletlerle kıyaslanamayacak seviyededir. Cemiyet 1914 yılına gelindiğinde son beş yılda üç milyon lira toplamıştı. Devletin yıllık donanmaya ayırdığı bütçe ise bir milyon liraydı. O dönem dünyanın en büyük deniz gücü olan İngiltere ise donanmasına yıllık 54 milyon lira bütçe ayırıyordu. Böyle bir kıyaslama her ne kadar haksız gibi gözükse de rakamların ölçülebilir olması açısından değerli olabilir. Bunun yanında Donanma Cemiyeti'ne olan ilgi Birinci Dünya Savaşı boyunca da sürmüştür. Buradan anlayabiliyoruz ki halkın bu cemiyete olan güveni sonsuzdur.¹⁷³

Kurulduğu 1909 yılından faaliyetlerini sonlandırdığı 1919 yılına kadar halkın tam güveni, siyasi otoritenin dayanağı ve bir kurumun kurtarıcısı rolünü üstlenen bu Cemiyet, Osmanlı Devleti'nin bu tarihe kadar görmediği şekilde çok başarılı bir örgütlenme modeli olmuştur diyebiliriz. Birinci Dünya Savaşı'na gelirken Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den satın aldığı gemilerin teslim edilmemesi sonrasında halkın örgütlendiği en önemli kuruluş olmuştur.¹⁷⁴

1909 yılında Cemiyet kurulduktan sonra donanma için yapılan satın alımlar şöyledir;¹⁷⁵

¹⁷² Yüksel, *a.g.t.*, s. 163.

¹⁷³ Sabahattin Özel – Önder Kocatürk, *a.g.e.*, s. 260-262.

¹⁷⁴ Ahmad, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁷⁵ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, s. 377.

Gemi Tipi	1909	1910	1911	1912	1913	Toplam Maliyet (Milyon)
Dretnot	1	2	1	1	1	12.000.000
Scout	-	2	2	-	-	1.400.000
Destroyer	-	4	6	5	5	2.700.000
Denizaltı	-	3	2	1	1	480.000
Yardımcı Gemiler	-	3	-	1	-	510.000
Havuz	-	2	-	1	1	2.000.000
Eğitim Gemileri	-	-	1	-	-	300.000

2.4. II. Meşrutiyet Dönemindeki Yabancı Uzmanlar

Osmanlı Devleti'nde her ne kadar yöneticilerin isimleri ve yönetimin ismi değişmiş olsa da teknoloji transferi konusunda istek ve özveri değişmemiştir. II. Meşrutiyet'in ardından devletin kontrolünü ele alan yöneticiler, kendilerinden önceki yönetimler gibi teknoloji transferini ordunun önceliklerine göre şekillendirmiştir. Nitelikli iş gücü bakımından tersane ve tophane gibi kurumların var olması bu isteği uygulanabilir kılmıştır. Bu kurumların temelini ise her zaman yabancı iş gücü oluşturmuştur. Hem ordunun ihtiyaçları hem de genel ihtiyaçlar için üretim yapan merkezlerde çoğu zaman yabancı uzmanlar görev almış, bu uzmanların ülkede bulunduğu esnada onlardan sonra yerlerini alacak yerli ustalar yetiştirmeleri istenmiştir. Bu plan ile hem üretimin devamlılığı sağlanmış olacak hem de teknoloji transferi tamamlanmış olacaktır. II. Meşrutiyet döneminde de bu fikir devlet yönetiminin ana düşüncesi olmuştur. Orduda ve donanmada Avrupa'daki gelişmelerin tatbik edilmesi ve modernizasyonun

sağlanması için yabancı uzmanlara bel bağlanmıştır.¹⁷⁶ Bunun yanında Meşrutiyet yöneticileri kendilerini kurtarıcı olarak gördükleri için bir değişim havası yaratman istemiş ve bu değişimi devletin her kurumunda göstermeye çalışmıştır. Onlara göre, devletin kurumlarında şimdiye kadar süre gelen modernizasyon artık gerçek anlamda yapılmalı ve hızlıca reaksiyon alınmalıydı. Yöneticiler bu konuda siyasi rekabete bakmaksızın her konuda en iyi devlet ile çalışma konusunda da kararlılıklarını gösterdiler. Kara ordusunda Avrupa'nın o dönem en güçlü kara ordusuna sahip ülkesi Almanya'dan gelen uzmanlarla modernizasyon yürütülmüş, donanmada ise hala dünyanın en güçlü donanmasına sahip olan İngiltere'den yardım talep edilmişti. Bu aslında klasik bir yöntemdir. Osmanlı Devleti önceki bölümde de gördüğümüz üzere sık sık İngiltere'den gelen uzmanları donanmanın modernizasyonu için görevlendirmiştir. Meşrutiyet yöneticileri her ne kadar kendisinden önceki yönetimlerin icraatlarını beğenmese ve onların yaptıklarını tam tersini yapmaya çalışıyor gibi gözükse de kuruma ve doğru orantılı olarak devlete fayda sağlayacak bir fırsat gördüğünde, kendisinden önceki yöneticilerin yaptıklarını tekrar etmekten çekinmemiştir.

Bu doğrultuda donanmada Meşrutiyet yönetimi boyunca birbiri ile tutarlı işlevleri olan üç uzman görev almış ve donanmanın modernizasyonu için çalışmıştır. Bunlardan bazıları çok radikal kararlar alıp Osmanlı Devleti donanma ve bahriye yapısını güncellemeye çalışanlar olduğu gibi sadece kontratındaki görevi yapıp sessiz kalmayı tercih edenler de olmuştur. Her ne kadar süre kısa olsa bile bu İngiliz uzmanlar, Cumhuriyet döneminde bile kullanılacak donanmanın temellerini atmışlardır.

2.4.1. Amiral Gamble Dönemi

Bu düşünceye istinaden 1908 tarihinde toplanan Şura-i Bahriye'de İngiltere'den bir heyet talep etme kararı çıkmıştır.¹⁷⁷ İngiltere bu isteği her zaman olduğu gibi kendi çıkarları doğrultusunda kabul etmiş ve Şubat 1909 yılında Amiral Gamble başkanlığından bir heyet göndermiştir.¹⁷⁸ Amiral Gamble ile birliklikte; Darden, Foot,

¹⁷⁶ Rahmi Deniz Özbay-Yaşar Bülbül, "Osmanlı Devleti'nde Bir Teknoloji Transferi Yöntemi Olarak Yabancı İşgücü İstihdamı", *Tülin Aren Armağanı*, İstanbul 2009, s. 214-216.

¹⁷⁷ Bedirhan-Atabey, *a.g.e.*, s. 133.

¹⁷⁸ Mustafa Gençoğlu, "Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesine Aktarımı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIV, S. 58, (2015), s. 621.

Tutenham, Gouin, Cross Dale gibi isimler de Osmanlı Devleti hizmetine girmiştir.¹⁷⁹ İngiliz heyet göreve başladığında donanma envanteri sayısal olarak çoktu ancak miras olarak kalan gemilerin durumunun çok kötü olması sebebiyle bu rakamlar bir anlam ifade etmiyordu. Donanma hem personel olarak hem de materyal olarak işlevsiz bir durumdaydı. 23 Temmuz 1908 kayıtlarına göre filoda 15 zırhlı, 11 kruvazör, üç korvet, iki torpido kruvazörü, 18 torpidobot, alt yat ve iki taşıt gemisi vardı. Bunun yanında Tersane-i Amire, Bahriye Mektebi, Haddehane Mektebi gibi kurumlar tamamen işlevini yitirmişti. Bahriye Nezareti'nde ise yeni bürokratik yapı sebebiyle işler hiç olmadığı kadar zorlaşmıştı.¹⁸⁰

İşte Amiral Gamble böyle bir donanma devralmıştır. Osmanlı Devleti ve Amiral arasında yapılan anlaşmaya göre iki yıllığına ve 3000 İngiliz lirasına sözleşme imzalanmıştır.¹⁸¹ Amiral Gamble İstanbul'a geldiğinde donanmanın halinin içler acısı olduğunu görmüş ve hemen yeniden yapılanmaya başlama kararı almıştır. Bu karar kapsamında ilk iş olarak Bahriye Nezareti'nin yeniden yapılanması için bir proje hazırlamıştır. Bu proje tabii ki İngiltere denizcilik kurumu olan "Admiralty" benzeri bir kurum oluşturma projesidir. Buna göre, yeni Bahriye Nezareti; deniz kurmay başkanlığı, materyal, levazım, personel olmak üzere dört ayrı birime ayrılacak ve yanlarına aynı seviyede ana unsur olmayan yan bürolar halinde var olacak sağlık, hukuk ve müsteşarlık büroları da eklenecekti.¹⁸² Bu plan her ne kadar kusursuz gibi gözüküyor olsa da hemen faaliyete geçememiştir. Yeni organizasyonun eskisi ile çok farklı olması, personelin hızlı ayak uyduramaması ve çeşitli anlaşmazlıklardan dolayı uygulanması 1916 yılına kadar sarkacaktır. Buna rağmen 1916'dan itibaren uygulanan bu sistem daha sonra Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar kullanılacak, hatta Cumhuriyet döneminin de altyapısını oluşturacaktır.¹⁸³

Amiral Gamble'in ilk icraatlarından birisi donanmada bulunan gemileri kontrol etmek ve onların yeniden yapılanmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda tüm gemileri tek tek

¹⁷⁹ Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 107-108.

¹⁸⁰ Celalettin Yavuz, *Osmanlı – Türk Deniz Kuvvetlerinde Yabancı Misyona (Çeşme Faciası – I. Dünya Harbine Giriş)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1993, s. 108.

¹⁸¹ Büşra Karataşer, "İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Donanma Politikası: Milli Donanmayı Kurma Çabaları", *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu (Tebliğler Kitabı)*, İstanbul 2016, s. 143.

¹⁸² Umur C. Karadoğan, "Birinci Dünya Savaşı'na Giderken Donanmada Yapılan İslah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXIV, S. 72, (2008), s. 761.

¹⁸³ Yavuz, *a.g.t.*, s. 112.

kontrol etti ve yaklaşık 60 gemiyi hurda olarak belirleyip görevden aldı. Arta kalan gemileri ise üç grup haline getirmiştir.¹⁸⁴ Meşrutiyet yöneticileri bu isteğin külfetli olduğunu bildiği halde talepleri yerine getirmiştir. Amiral Gamble'ın yeni düzenindeki iki zırhlı, üç korvet, iki kruvazör, 20 torpido, 16 bot, altı yat ev iki vapurdan oluşan donanma 1909 yılında uzun süreden sonra ilk defa Marmara Denizi'ne çıkmayı başarmış ve burada tatbikatlar gerçekleştirmiştir.¹⁸⁵

Bir yandan donanmanın modernizasyonu için çalışan Amiral Gamble, diğer taraftan da personel eğitimine önem vermeyi ihmal etmemiştir. Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'nde düzenlemeler yapmış ve İngiliz öğretim sisteminin uygulanmasını tekrar başlatmıştır.¹⁸⁶ Bunun yanında Kasımpaşa'da yer alana Yeni Er Okulu (Efrad-ı Cedide Mektebi) isimli bir okul aktif hale getirmiştir. Kasımpaşa'da uzmanlık alanlarına göre özel kurslar açmış, Avrupa'ya ihtisaslaşma için subaylar yollamıştır.¹⁸⁷

Amiral Gamble ayrıca Bahriye Nezareti'nin işlevsizleştirdiği Osmanlı limanları konusunda da girişimlerde bulunmuştur. İstanbul Riyasetine bağlı bulunan limanları altıya ayırmış ve işlevsel hale getirmiştir. Bunları yapmasındaki asıl amaç dönemin, hatta uzun yıllardır süregelen en büyük problemlerden birisi olan kaçakçılığı önlemek ve bölgeleri kolaylıkla kontrol edebilmektir.¹⁸⁸

Her konuda olduğu gibi gemi satın alımı ve inşası için de Gamble'ın kapsamlı planları vardı. İstanbul'a geldiği gibi bir gemi satın alım ve inşa programı hazırlamaya başlamıştı. Paşa devletin çok uzun sahil kıyısı olduğunun altını çizerek belirli büyüklükte muharebe gemilerinin ihtiyaç olduğu hususunda rapor sunmuştur. Gamble'ın bu isteğine karşılık olarak Osmanlı Bahriyesi drednot olarak bilinen 23.000 tonluk büyük gemilerin donanmaya kazandırılması konusunda fikir belirtti.¹⁸⁹ Osmanlı Bahriyesi'nin istediği drednot tipi gemiler Alman yapımıydı ve İngilizlerin kullandığı tipteydi. Gamble muhtemelen Akdeniz'de çok güçlü bir Osmanlı donanması istemediği için bu fikre ısrarla karşı çıkmıştır. Amiral Gamble daha küçük tipte gemiler konusunda ısrarını sürdürüp, üzerine bu gemilerin yapımı için

¹⁸⁴ İki filo ve bir filotilla şeklinde ayırım yapılmıştır. Filolarda klasik gemiler, filotillada ise topidobotlar vardı. Detaylı liste için bkz: Yavuz, *a.g.t.*, s. 115.

¹⁸⁵ Karadoğan, *a.g.e.*, s. 779.

¹⁸⁶ Yavuz, *a.g.t.*, s. 111.

¹⁸⁷ Bedirhan-Atabey, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁸⁸ Karadoğan, *a.g.e.*, s. 763.

¹⁸⁹ Düzcü, *Osmanlı Deniz Kuvvetleri*, s. 112.

İngiltere'ye gidince ilişkiler daha da gerildi. Rusya'nın da yeni gemi projeleri konusunda baskıları sonucunda Osmanlı Devleti ile Gamble'ın arası açıldı ve Amiral Gamble bu konudaki anlaşmazlık sebebiyle sözleşmesinin bitimine bir ay kala 26 Ocak 1910 tarihinde istifa ederek ülkesine geri döndü.¹⁹⁰ Amiral Gamble her ne kadar çok az bir süre Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş olsa da fikirleri ve faaliyetleri sebebi ile ülkede derin izler bırakmıştır. Hatta kendisinden sonraki heyetten memnun olmayan yönetim kademesi tekrardan Gamble'ı davet etmiş ancak olumsuz yanıt almıştır.¹⁹¹

2.4.2. Amiral Williams Dönemi

Amiral Gamble'ın ülkeden ayrılmasından sonra yeni bir İngiliz heyeti hemen gelmedi. Bu sürede Gamble'ın heyetinde bulunan Albay Food danışmanlık görevini üstlendi. Bu birkaç aylık geçici süreçten sonra ise İngiltere'den yeni bir danışman istendi ve göreve Amiral Hugh Pigot Williams getirildi ve heyeti ile birlikte 3 Mayıs 1910 tarihinde İstanbul'a geldi. Amiral Williams'ın kurduğu ikinci heyet ilk heyetten de uzmanları barındırıyordu. Böylece ekip; Katip Darman, Albay Food, Uzman McKinon, Torpidocu Gawin ve makineciler: Reed, Blake ve Pechitz'den oluşuyordu. Amiral Williams göreve Gamble ile aynı maaşta anlaşmış olsa da ondan daha az sorumlulukla geliyordu. Göreve geldikten sonra tutunduğu tavır da bu şekilde olmuştu. Amiral Williams'ın bu konuda karakter olarak da makam mevki hırsına sahip olamamasını gösterebiliriz. Bu dönemde donanmaya Albay Ramiz komuta ediyor, Williams sadece "Bahriye Nazırı Fen Danışmanı" sıfatı ile gerçekten danışmanlık görevi üstleniyordu.¹⁹²

Amiral Williams genel olarak donanma personelinin eğitimine önem vermiş ve kalifiye personel yetiştirmek için yeni kurslar açmaya başlamıştır. Bunun yanında plan ve proje geliştirme ile tüm zamanını geçirmiştir. Donanma tatbikatları ile de uğraşan Amiral Williams aslında kendisinden sözleşmesi karşılığında istenen tüm görevleri yerine getirmiştir.¹⁹³ Amiral Williams'ın öncelikli işi ise Amiral Gamble döneminde ortaya atılan ve uygulanmaya çalışılan dörde bölünmüş Bahriye Nezareti fikrini

¹⁹⁰ Bedirhan-Atabey, *a.g.e.*, s. 135.

¹⁹¹ Yavuz, *a.g.t.*, s. 118.

¹⁹² Düzcü, *Osmanlı Deniz Kuvvetleri*, s. 113.

¹⁹³ Bedirhan-Atabey, *a.g.e.*, s. 135.

geliştirmek ve tam olarak hayata geçirmektir. Kendisi Amiral Gamble'ın fikirlerini daha da geliştirip Osmanlı Devleti'nin yapısına uygun hale getirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda topçu subayları ile de özel olarak ilgilenen Williams bir grup topçu subayının İngiltere'ye eğitim almak için gönderilmesini sağlamıştır.¹⁹⁴

Albay Williams'ın Osmanlı Devleti içerisindeki yöneticilerle küçük sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir. İlk geldiği dönemlerde Bahriye Nazırı ile arasının gayet iyi olmasına rağmen sonradan aralarının açılmasına sebep olan bazı olaylar yaşanmıştır. Donanma ikinci komutanı Albay Ramiz Nazırlığa doğrudan yazdığı mektup ile Gamble'ın Yunanistan krizi döneminde Osmanlı Devleti'ni terk ettiği, İtalya ile yaşanacak olası bir kriz esnasında hemşerisi Williams'ın da aynı şekilde devleti terk edeceğini savunmuştur. Bu tezine istinaden de kendisinin şimdiden Williams'ın makamına atanmasını talep etmiştir. Her ne kadar Albay Ramiz'in bu fikirleri kabul görmese de yöneticilerin aklına bir soru işareti düşürmeye yetmiştir. Aynı dönemlerde Amiral Williams da nazırlığa bir mektup göndermiş ve yaşanan durumları şikâyet etmiştir. Üst üste yaşanan bu olaylardan sonra Bahriye Nezareti bir karar almış ve donanma komutanlığına Albay Tahir'i atamıştır. Bu atama da Albay Williams'a sorulmadan gerçekleşmiştir. Williams olayı duyduğunda İngiltere'yi ziyaret ediyordu ve hemen hiddetlenerek karara itiraz etti. Ancak Bahriye Nezareti itirazı kabul etmemiş bunun üzerine Albay Williams Mart 1911 tarihinde henüz kontratının bitmesine 14 ay varken istifasını sunmuştur. Amiral Williams'ın bu görevden istifasının ardından hem Trablusgarb Savaşı hem de oluşan güvensizlik ortamı sebebiyle bir süre İngiliz heyet talep edilmemiştir. Bu dönemde Osmanlı Hükümeti Amiral Gamble'ın görevine geri dönmesini talep etmiştir ancak İngiliz hükümeti kabul etse bile Amiral Gamble özel sebepleri bahane ederek teklifi reddetmiştir.¹⁹⁵ Gamble'ın bu teklifi kabul etmemesinin altında aslında ilk döneminde gördüğü muameleden kaynaklanmaktadır. Bahriye Nezareti için önerdiği fikirlerin hayata geçmemesi Gamble'ın Osmanlı Devleti'ne karşı bakış açısını değiştirmiştir.

¹⁹⁴ Karadoğan, *a.g.e.*, s. 780.

¹⁹⁵ Yavuz, *a.g.t.*, s. 117-118.

2.4.3. Amiral Limpus Dönemi

Amiral Williams'ın görevden ayrılıp Amiral Gamble'ın görevi kabul etmemesinden sonra Bahriye Nezareti bir süre uzman almamayı düşünmüştür. Bu kararda son iki denemenin kendilerinde başarısız olmasının etkisi olduğu kadar tam o dönemde devam eden Trablusgarp Savaşı'nın da etkisi vardır. Bu karara bağlılığı çok çabuk düşen Osmanlı Hükümeti İngiltere'den yeni bir heyete aynı yıl içerisinde yeniden ihtiyaç duydu. Harbiye Nazırlığı'nın da müdahil olması ile birlikte İngiltere'den Tümamiral Arthur Limpus'un heyet başkanı olarak atanmasına karar verildi. İngiltere yeni ismi seçerken normalden daha farklı kıstaslara göre hareket etti. Williams atamasından sonra yaşananları değerlendiren İngiliz kurumu, Osmanlı devlet erkani ile çalışırken, iletişimin ve sosyal becerilerin, teknik bilgi birikim kadar önemli olduğunu anlamıştır. Amiral Williams her ne kadar teknik olarak verilen görevi yerine getirebilecek birisi olarak gözükse bile sosyal beceriler açısından zayıftı ve Osmanlı devlet erkani ile sorunlar yaşamıştı. Bu sebepten dolayı bu sefer atama yaparken sosyal becerileri de yüksek birisi olan Arthur Henry Limpus atanmıştı.¹⁹⁶ Amiral Limpus 30 Nisan 1912 tarihinde iki yıllık sözleşme ve beraberinde kendi mahiyeti ile İstanbul'a geldi. Kendisiyle yapılan sözleşmeye göre Amiral Williams'ın aksine büyük görevlerle gelmişti. Donanma komutanlarının fen danışmanlığından, subayların eğitimine, gemi satın alımlarından donanma ıslahı için rapor sunmaya kadar kapsamlı görevler kendisine tevdi edilmişti. Amiral Limpus ile İstanbul'a gelen ekip; Arthur Lucas Echbi, Franco Eliot, Halifax, Stark ve Moor gibi isimlerden oluşuyordu. Amiral Limpus geldikten sonra bir altı ay kadar inceleme dönemi geçirmiş ve bu dönemden sonra Ekim ayında bir rapor hazırlayarak sorunlara değinmiştir. Limpus'a göre Osmanlı Devleti'nin modern bir donanması yoktur ve bu çok kritik bir sorundur. Eğer yeni bir donanma oluşturulabilirse var olan tehditler devlet için tehdit olmaktan çıkacaktır. Amiral Limpus raporunu soru cevap şeklinde sunmuş ve Bahriye Nezareti ile kabineden çok net ve kısa cevaplar istemiştir.¹⁹⁷ Amiral Limpus'un raporunda en dikkat çekici nokta ise Amiral Gamble ile başlayan Osmanlı Devleti'nin dretnot siparişinden vazgeçirme fikrinin ortadan kalkmış olmasıdır. Her ne kadar artık büyük

¹⁹⁶ Evren Mercan, "Sultan Reşad'ın Donanmasına İngiliz Islah Heyeti Penceresinden Bir Bakış", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, İstanbul 2018, s. 623-624.

¹⁹⁷ Yavuz, *a.g.t.*, s. 120.

gemilerin alınması yönünde fikir beyan etse de yine de Osmanlı Devleti'nin İngiltere büyüklüğündeki devletlerle mücadele etmesinin mümkün olmadığını dile getirmekten de çekinmemiştir. Limpus'a göre, oluşturulacak donanmanın yerel rakipler olan Rusya, Yunanistan ve İtalya ile denizde mücadele edebilecek seviyede olması yeterliydi. Buradan da İngiliz deniz misyonunun Osmanlı Devleti'nin Akdeniz için tehdit oluşturmaması düşüncesiyle çalışmalarını sürdürdüğünü görebiliyoruz. Amiral Limpus bu şartları aşmayacak şekilde 1916 yılına kadar yapımı bitecek olan bir gemi satın alım programı hazırlamıştı. Öngörüsüne göre iki Town kruvazörü, üç ağır tonajlı devriye gemisi, üç denizaltı ve 10 muhrip gemi alımı yapılacaktı.¹⁹⁸ Amiral Limpus'un önerileri her ne kadar mantıklı ve devletin geleceği için çok önemli gibi gözükse de devletin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, bahriye nazırının sürekli değişiyor olması ve devam eden savaş hali sebebi ile hayata geçirilmesi mümkün gözükmüyordu. Bu aşamada Limpus yine de elinden gelenin en iyisini yapmakla yükümlü olduğu için Tersane'de var olan gemilerin tadilatına girişmiştir. Bu tadilat faaliyetleri Trablusgarp Savaşı'nın yaralarını sarmadan başlayan Balkan Savaşı'nda karşılığını verecek ve Osmanlı Devleti'nin donanması uzun bir aradan sonra bir savaşta etkin bir rol oynayacaktır. Burada Amiral Limpus'un hakkını teslim etmek gerekir.¹⁹⁹ Amiral Limpus da önceki İngiliz uzmanlar gibi sürekli savaşa hazır olmak için tatbikatın elzem olduğunu uzun süre dile getirmiş olmasına rağmen zaten var olan savaş şartları sebebiyle istediği verimi asla alamamıştır. Buna rağmen Balkan Savaşları süresince başarılı manevra tatbikatları yapmayı başarmıştır. 1914 yılına gelindiğinde ise Cemal Paşa'nın bahriye nazırı olması ile birlikte²⁰⁰ Limpus'un devlet içerisinde yeri de güçlenmiştir. Yeni kontrat yapılacağı kesin gözüyle bakılmaktadır. Bunların üzerine İngiltere'den sipariş edilen *Sultan Osman* dretnotunun yapımının sürmesi ve teslimatından Amiral Limpus'un sorumlu olması onun devlet içerisindeki namını ve konumunu daha da güçlendiriyordu. Buna rağmen Ağustos 1914'de Saraybosna krizi ile başlayan ve tüm dünyayı topyekûn savaşa götüren hadiseler zinciri Amiral Limpus'un da kaderini olumsuz etkilemiştir. Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 3 Ağustos'ta imzalanan askeri antlaşmadan sonra Çanakkale

¹⁹⁸ Mercan, "*Sultan Reşad...*", s. 622-625.

¹⁹⁹ Düzcü, "*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*", s. 121. ; Mercan, "*Sultan Reşad...*", s. 624-625.

²⁰⁰ İngiliz donanma gücüne çok güvenen ve İngiliz hayranlığı ile bilinen bir yönetici. Hakkında detaylı bilgi için bkz: M. Şükrü Hanioğlu, "*Cemal Paşa*", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. VII, (1992), s. 305-307.

Boğazi'ndan geçen *Goeben* ve *Breslau* kruvazörlerinin Osmanlı Devleti tarafından satın alındığının duyurulması Amiral Limpus'un sonunu hazırladı. Limpus bu gemilerin Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığına gölge düşüreceğini belirtip hemen iade edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun reddedilmesi üzerine de İngiliz heyet Osmanlı Devleti'nin kararını anlamış ve hemen istifa ederek İstanbul'dan ayrılmıştır. Osmanlı Devleti de bu gemilerin donanmaya katılması ile birlikte Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır.²⁰¹

Amiral Limpus ile birlikte Osmanlı Devleti ve donanmasında XIX. yüzyıl başlarından itibaren süregelen İngiliz uzmanlar dönemi sona ermiştir. Bu tarihten sonra Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisi ile birlikte Alman uzmanların dönemi başlamıştır. Sir Müşavir Paşa olarak bilinen Sir Adolphus Slade'den Amiral Limpus'a kadar onlarca uzman gelmiş ve Osmanlı Devleti'nde derin izler bırakarak ayrılmışlardır. Bu uzmanlar donanmanın ıslahı için ne kadar büyük azimle çalışsalar ve modern bir donanma yaratmaya çalışsalar da pek çoğu İngiliz çıkarlarını gözetmeyi her zaman ön planda tuttıkları için tam anlamıyla başarıya ulaşmış da sayılamazlar.

2.5. II. Meşrutiyet Döneminde Donanmanın Faaliyetleri

İttihat ve Terakki yönetimi devletin kontrolünü üstlendikten sonra onlara miras olarak kalan donanma envanteri, kendilerinden önceki yönetici olan Sultan II. Abdülhamid'e kalan donanma envanterinden daha nitelikliydi. Her ne kadar nitelik bakımından daha iyi bir donanma devralınmış olsa bile bunun savaş alanlarında kullanımı daha öncekilerden çok farklı olmadı. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçirdiği Trablusgarp ve Balkan savaşlarında donanmayı etkin bir şekilde kullanmaya çalışmış ancak bu çok etkili olamamıştır. Sürekli değişen yabancı uzmanlar, eğitimsiz personel ve gittikçe kötüye giden ekonomik durum, donanmanın etkin kullanımının önünde çok büyük bir engeldi.

2.5.1. Trablusgarp Savaşı

Osmanlı Devleti'nin yaşadığı yönetsel değişimden ve bu süreçte yaşanan zafiyet ve çalkantılara yukarıda siyasal gelişmeler kısmında bahsetmiştik. Üst üste yaşanan toprak kayıpları Osmanlı Devleti'ne zarar verdiği gibi, rakiplerini de bu konuda

²⁰¹ Mercan, "*Sultan Reşad...*", s. 633-634.

heveslendiriyordu. 5 Ekim 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgali ve aynı gün Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi belki de bu süreci başlatan en önemli faktörlerden biriydi. 1911'e gelindiğinde ise Balkanların durumu daha da kötüleşmişti. Mart ayında İşkodra'da Arnavutlar ayaklanmış, bu isyanı Karadağ ve İtalya sonuna kadar desteklemiştir.²⁰² Balkanlar'da yaşanan bu karmaşık vaziyetin benzeri Osmanlı Devleti'nin Arap vilayetlerinde de yaşanıyor. İtalyan kamuoyu bu karmaşa ortamını fırsat bilerek Trablusgarp vilayeti hakkında yayınlar yapmaya başlamıştır. Bu yayınların temel dayanağı ise Osmanlı Devleti'nin bölgeye 72 yıldır yatırım yapmadığı ve bölgedeki İtalyan vatandaşlarının ve kurumlarının korunmadığıydı.²⁰³ İtalya nihai amacı olan bölgenin işgalinden önce bu coğrafyada konumunu güçlendirmek adına bir dizi yatırım hareketine girişti. Bunun için öncelikle Roma Bankası'nı daha sonra ise posta teşkilatını kurdu. Bunun amacı bölgenin iç ve dış ticaretinde etkili olmak istemesiydi.²⁰⁴ Hem Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu zor durum, hem de İtalya'nın bölgedeki yatırımları ve Osmanlı'ya karşı kamuoyu oluşturma çalışmaları, ayrıca Avrupa'nın içinde bulunduğu emperyalist anlayış Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgalini hazırlıyordu. Osmanlı Devleti'nin yıkılmakta olduğu düşüncesi tüm Avrupalı ülkeleri bu büyük imparatorluktan pay kapma yarışına sürüklemişti. Daha önce Fransa'nın Tunus ve Fas işgali, İngiltere'nin Kıbrıs ve Mısır işgali bunların en güzel örneğidir. Aslında İtalya Avrupa'nın askeri anlamda en zayıf devletlerinden biri olarak görülüyordu. Bu zayıflığın sebebi de diğer devletlerden daha az koloniye sahip olmasıydı. Bu sebeple İtalya hemen harekete geçmeli ve bu yarışta yer almalıydı. İtalya'nın ilk hedefi Tunus vilayeti idi çünkü bölge ana karaya çok yakındı ve organik bağları daha güçlüydü. Ancak Tunus 1881 yılında Fransa tarafından işgal edilince İtalya gözünü Trablusgarp'a çevirmek zorunda kaldı.²⁰⁵ İtalya Trablusgarp'ı savaşmadan işgal edebileceğini düşünüyordu ancak olaylar hiç beklemedikleri gibi gelişmedi. İtalya basınında bir süredir devam eden provokatif tutum Osmanlı cephesinde karşılık bulmuş ve 20 Eylül'de İtalya büyükelçiliğine bu durumdan duyulan rahatsızlık dile getirilmişti. Buna karşılık İtalya 23 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bir nota vermiş ve bölgedeki vatandaşlarının

²⁰² Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911 – 1912 Türk-İtalyan İlişkileri Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Ankara 1989, s. 15.

²⁰³ Yavuz, *a.g.t.*, s. 133.

²⁰⁴ Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 171.

²⁰⁵ Hazal Papuççular, *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, İstanbul 2019, s. 11.

güvenliğinden şüphe ettiğini dile getirmiştir. Osmanlı Devleti ise buna karşılık verdiği notada Trablus ve Bingazi'deki İtalyan vatandaşlarının güvenliğinin tehlike altında olmadığını belirtmiştir.²⁰⁶ Tırmanan gerilim sonrası aynı gün İtalya donanmasını seferber etti ve Akdeniz'in doğusuna doğru hareket emri verdi. Aradan geçen beş gün sonunda (28 Eylül 1911) İtalya Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom vermiş, Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal kararlarını iletmişti. Osmanlı Devleti'nin müdafaa etmemesi gerektiğini de açıkça belirtmişti.²⁰⁷ Böylece resmi olarak savaş başlamış oluyordu. Bu esnada İtalyan donanmasının bir kısmı Trablusgarp ve Bingazi önlerine giderken diğer kısmı da Beyrut'tan hareket eden Osmanlı donanmasını takibe koyulmuştu. Trablus ve Bingazi önlerindeki donanma 19 Eylül 1911'de sahilleri ablukaya almıştı. Diğer tarafta ise Beyrut'tan hareket eden Osmanlı donanmasının hiçbir şeyden haberi yoktu. Dokuz muhrip gemi, iki kruvazör ve hat gemilerinden oluşan donanma durumu ancak Kos Adası²⁰⁸ yakınlarındayken haber almıştı. Her ne kadar kuvvetler İstanbul'a varabilmiş olsa da 29 Ekim'de Yunanistan/Kanalion açıklarına İtalyan destroyerlerinin saldırısına uğramış, Tokat torpidosu burada karaya oturmuş,²⁰⁹ Hamidiye ve Alpagot torpidoları da batırılmıştı.²¹⁰ Bundan sonra donanmaya komuta eden Albay Tahir'in asıl amacı donanmayı Trablusgarp önlerine göndermek değil, Çanakkale girişini savunabilmek olmuştu.²¹¹ Bunun en önemli sebeplerinden biri de İtalyan ve Osmanlı donanmaları arasındaki güç farkıydı. Savaş öncesinde Osmanlı Devleti'nde dört zırhlı gemi, üç kruvazör, sekiz muhrip gemi, 11 torpido ve 14 gambot varken İtalya'da 36 zırhlı gemi, 36 muhrip gemi ve sekiz kruvazör vardı. Bunun yanında gemiler için çok kritik bir rolde olan kömür stoğunda da İtalya kat be kat Osmanlı Devleti'nden üstündü. Bu üstünlük savaş başladıktan sonra kendisini daha da göstermiş ve İtalya donanması Doğu Akdeniz'i tamamen kapatmıştı. Osmanlı Devleti buna karşılık veremediği gibi işgal bölgesine asker de gönderememişti. İtalyan donanması 3 Ekim'de Trablusgarp ve Bingazi dahil bütün Osmanlı limanlarını bombardımana başlamış ve 5 Ekim 1911 tarihinde de donanma ile Trablus, Bingazi,

²⁰⁶ Şıvgın, *a.g.e.*, s. 33.

²⁰⁷ Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 171.

²⁰⁸ Donanmayı oluşturan kuvvetlerin savaş haberini tam olarak nerede aldığı bilinmese de Kos ve Sakız adası yakınlarında aldığını söyleyebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bkz: Özel-Kocatürk, *a.g.e.*, s. 236.

²⁰⁹ Yücel, *a.g.t.*, s. 135.

²¹⁰ Özel-Kocatürk, *a.g.e.*, s. 236.

²¹¹ Yüksel, *a.g.t.*, s. 151.

Tobruk, Derne ve Hums şehirlerine asker çıkartmıştı.²¹² Osmanlı Devleti bölgeye denizden asker gönderemeyince güvendiği komutanları kara yolu üzerinden bölgeye sevk etmiştir. Enver Paşa, Fethi Okyar ve Mustafa Kemal Paşa bölgeye gidip Derne vapuru ile gelen silahları almış ve ciddi bir savunma savaşı başlatmıştı. Bu hamle İtalya için savaşı çok zora sokmuş ve savaşın alanını genişletmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti aynı zamanda bölgede savaşan askerin ihtiyaçları için Kızıldeniz'den Peyk-i Şevket ve 10 küçük gambot yollamış, İtalya bu kaçakçılığı önlemek maksadıyla bölgeye iki muhrip ve beraberinde bir dizi takviye gemisi yollamıştır. 7 Ocak 1912 tarihinde karşı karşıya gelen iki ülke kuvveti savaşa tutuşmuştur. Tarihte Kurfuda Deniz Savaşı olarak bilinen bu savaş sonucunda yedi Türk gambotu İtalya tarafından yok edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu başarısızlığına rağmen Türk gemileri Trablusgarp bölgesine kaçak ürün sevkiyatına devam ediyor, İtalya bunu tam olarak asla engelleyemiyordu. Bu da savaştaki Osmanlı direnişinin gücünü arttırıyordu.²¹³ İtalya bu direniş gücünden sonra savaşı tamamen başka bölgelere yayma politikası gütmüştü. Bu bağlamda 24 Şubat 1912'de İtalyan donanması Beyrut'a bir saldırı düzenlemiş ancak sonucunda başarısız olunmuştu. Burada sadece *Avnillah* korveti İtalyan kuvvetlerince batırılmıştı. Bir sonraki hedef ise Çanakkale oldu. Beyrut'ta *Avnillah* gemisinin batırılmasına rağmen Osmanlı direnişi kırılmayınca Çanakkale saldırısı çok daha önemli bir konuma gelmişti. Bu hamlenin İtalya'nın barış için Avrupalı devletlerden aracılık istemesinden hemen sonra gerçekleşmesi çok ilginç bir detaydır. Osmanlı Devleti bu ihtimali hep göz önünde bulunduruyor ve savaşın başından bu yana donanmayı buna göre hazırlıyordu. Bu saldırı olasılığı artınca bahriyedeki İngiliz Uzman Limpus'a fikri soruldu. Limpus donanmanın Nara'da konuşlandırılması gerektiğini, gemilerin sabit batarya gibi kullanılmaması gerektiğine ve düşmanın Osmanlı donanmasını hasara uğratabileceği durumlara dair alternatif öneriler sunmuştur.²¹⁴ Osmanlı bir diğer tedbir olarak da saldırı durumunda boğazları uluslararası giriş çıkışa yasaklayacağını da bildirmişti. İtalyan donanması bunlara rağmen 18 Nisan 1912 tarihinde Çanakkale bombardımanına başlamıştı. Buna cevap olarak Osmanlı Devleti de daha önce uyardığı gibi boğazları uluslararası ulaşım

²¹² Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 175.

²¹³ Yavuz, *a.g.e.*, s. 135-136.

²¹⁴ Yavuz, *a.g.t.*, s. 136-137.

kapattı.²¹⁵ Dört zırhlı gemi ve 20 torpido gemisi ile üç buçuk saatlik bir saldırı gerçekleşmiştir. Bu saldırının asıl amacı Nara'ya ulaşmaktı ancak başarısızlıkla sonuçlandı.²¹⁶

İtalya'nın Çanakkale saldırısının bir sonucu olarak Osmanlı Devleti 23 Nisan 1912'de arabulucular tarafından istenen savaşı sonlandırma talebini cevapladı. Savaşın sonlanması için İtalya'nın sunduğu teklif Osmanlı hükümetince reddedildiği gibi çok sert bir dille İtalyan kuvvetlerinin hemen Trablusgarp ve Bingazi'den çekilmesi gerektiği tebliğ edilmişti. İtalya Boğazlara yapılan saldırıya Avrupalı devletlerin sert tepkisinden dolayı rotasını Ege Denizi'ndeki Oniki Ada'ya çevirmişti. İtalya bu bölgeleri ele geçirirse Trablusgarp ve Bingazi ile takasta kullanabileceğini düşünüyordu. Bu bağlamda ilk hedef olan Stampalia adası 24 Nisan 1912 tarihinde İtalyan donanması tarafından işgal edildi. Bu işgalden sonra irili ufaklı tüm Ege adaları İtalya tarafından işgal edilmişti. İşgal süreci 17 Mayıs 1912'de Rodos ile tamamlanmıştı. Bu önemli bölgenin kaybı Osmanlı Devleti'ne büyük zarar vermiş ve Avrupa'da yankı uyandırmıştı.²¹⁷ İtalya kuzeyden güneye tüm Ege adalarını işgal etmeye başlamış ve Anadolu'nun batı kıyıları tamamen savunmasız durumda kalmıştı. Hatta öyle ki, İtalyanlar Marmaris ve Ayvalık kıyılarını bombalamaya başlamıştı. Bu durum çok kısa bir sürede İzmir'in bile saldırıya uğrayabileceği dedikodularını ortaya çıkarmıştı. Osmanlı donanması ise buna karşılık verebilecek gücü kendisinde bulamamış ve Çanakkale'den dışarı çıkamamıştı. Böylece hem Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları için, hem de asırlardır Osmanlı Devleti hâkimiyetinde bulunan Oniki Ada için yeni bir dönem başlıyordu.²¹⁸

Rodos ve Oniki ada işgalleri İtalya için belki de savaşın başından bu yana elde edilmiş en büyük başarı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise donanmanın aciz durumu yine eleştirilere konu olmuştur. 20 Mayıs 1912 tarihli Meclis-i Vükela oturumunda Bahriye Nazırı Hurşid Paşa etkili bir konuşma yapmış; "*Devletin donanması olmadan ne Adaları ne de Trablusgarp'ı müdafaa etmesi mümkün değildir*" demiştir.²¹⁹ İtalyanlar

²¹⁵ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3478

²¹⁶ Şıvgın, *a.g.e.*, s.102-104.

²¹⁷ İsrail Kurtcephe, "Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 02, (1991), s. 210-213.

²¹⁸ Papuççular, *a.g.e.*, s.13.

²¹⁹ Özel-Kocatürk, *a.g.e.*, s. 237.

açısında bakıldığında ise Trablusgarp'da alınamayan başarı Ege Denizi'nde alınmış ve Osmanlı Devleti barış görüşmelerine razı olmaya başlamıştı. Mondros'ta yapılacak görüşme öncesinde İtalya son bir darbe daha vurmaya istediği için 18 Temmuz 1912 tarihinde 5 torpido gemisi ile Çanakkale Boğazı'na giriş yaptı. Burada Osmanlı donanmasının savaşın başından bu yana hazırladığı mayın tedbirlerini atlamışlar ancak sahil koruma fenerlerine yakalanmışlardı. İtalyan kuvvetleri fark edildikten sonra kıyılardan yapılan Türk saldırılarının hedefi olmuş ve Boğaz'ı terk etmek zorunda kalmıştı.²²⁰

Bu gelişmeler sonucunda zaten barışa yanaşmaya başlayan Osmanlı Devleti için bir de Balkanlarda tedirgin edici bir hareketlilik ortaya çıkınca, İtalya ile barış görüşmesi yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunun için Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti Mehmet Nabi ve Rumbeyoğlu Fahreddin isminde iki delegeye barış görüşmeleri için yetki vererek ve İsviçre'ye yollamıştı. İtalyan ve Osmanlı delegeleri arasında uzun süren hararetli tartışmaların ardından İtalya'nın tehditkâr tavrı işe yaramış ve Osmanlı delegeleri çaresiz durumda kalmıştı. Osmanlı yöneticileri aslında görüşmelerden çoktan ümidi kesse de halktan ve kamuoyundan gelecek tepkilerden endişelendiğinden Trablusgarp ve Bingazi'yi İtalya'ya bırakmayı cesaret edemiyordu. Bunun yanında artık Balkanlarda savaşın patlak vermesi an meselesiydi ve devlet aynı anda iki savaşın içinde olursa İtalya daha ağır şartlar sunabilirdi. Bunların sonucunda 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Antlaşması imzalanmıştı. Osmanlı Devleti İtalya'nın şartlarını kabul etmek zorunda kalmış ve Afrika'daki son toprak parçası olan Trablus ve Bingazi İtalya'ya bırakmıştı. Bunun yanında antlaşmaya göre Oniki Ada Osmanlı Devleti'ne bırakılacaktı ancak İtalya Balkan Savaşı'nın patlak vermesini bahane edip adaları terk etmemişti.²²¹ Savaş sona erdiğinde Osmanlı Devleti bir korvet, dört torpido, 10 gambot ve dört adet de yardımcı unsurunu kaybetmiştir.²²²

Osmanlı donanması Trablusgarp savaşında Çanakkale savunması hariç hiçbir başarı gösteremediği gibi, donanmanın Akdeniz hâkimiyeti konusunda ne kadar zayıf olduğu açıkça ortaya çıkmıştı. Bu pasif tutumda, İtalyan donanmasının Osmanlı donanmasından hem nicelik hem de nitelik bakımından kat be kat üstün olmasının da

²²⁰ Şıvgın, *a.g.e.*, s. 112-113.

²²¹ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3490.

²²² Düzcü, "*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*", s. 178.

etkisi vardır. Savaşın başladığı günlerde Osmanlı basınında “Donanma nerede?” isimli yazılar kaleme alınmış, bu tepki ve güvensizlik savaş sonuna kadar devam etmiştir. Trablusgarp Savaşı sona erdiğinde ortaya çıkan tablo ise gelecek için umut vermemiş ve donanma çalışanlarının özgüvenini kırmıştı. Yeni yönetim anlayışı ve modern yöneticiler, her fırsatta eleştirdikleri ve istibdat olarak adlandırdıkları II. Abdülhamid dönemindeki donanma politikasını tekrar etmiş, donanmanın gelişmesini sağlayamamış ve önceki savaşlarda olduğu gibi etkisiz bir donanma ortaya çıkarmışlardır. Bu etkisiz ve buna rağmen donanmanın yıpranmasına sebep olan savaştan hemen sonra yeni bir savaş kapıya dayanmıştı. Bundan sonra donanmayı daha çetin bir sınav bekliyordu.

2.5.2. Balkan Savaşı

Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan ulusçuluk akımı genellikle çok uluslu imparatorlukları etkilemiştir. Osmanlı Devleti de bu akımın en çok etkilediği devletlerden biriydi.²²³ Balkan devletleri ve onların üzerinden kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden büyük devletler, Osmanlı Devleti için büyük sorunlar ortaya çıkarmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra ortaya çıkan toprak kayıpları Balkanlarda ortaya çıkan krizin dönüm noktası olmuştur diyebiliriz.²²⁴ Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile Balkan devletlerine verdiği büyük haklar Berlin Kongresi'nde alınan kararlar ile törpülenmiş ve bu durum Balkan halklarını rahatsız etmişti. Bunun yanında Rus ve Avusturya özelinde Avrupalı büyük devletlerin Balkanlar üzerindeki çıkar çatışması da buradaki Osmanlı varlığını çok büyük ölçüde zedeliyor ve bölgede durumu daha da vahim bir hale getiriyordu. Berlin Kongresi'nden sonra yaşananlar bunu doğrular nitelikteydi. Balkanlarda sular durulmadığı gibi daha karmaşık hale gelmişti. Berlin Kongresi sonrası bağımsız olan Sırbistan'dan sonra 1908 yılı krizi ile Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, aynı gün Avusturya Bosna Hersek'i ilhak ettiğini duyurmuştu. Bu kaos ortamı yukarıda bahsettiğimiz Trablusgarp savaşının patlak vermesine sebep olduğu gibi Balkanlarda yeni çıkar çatışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte; Karadağ

²²³ Bilgin Çelik, “Berlin Statükosunun Çöküşü: Balkan Milliyetçiliğinin Yükselişi 1912-1913”, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildirileri*, (haz.) Mehmet Ersan-Nuri Karakaş, İzmir 2011, s. 127.

²²⁴ Yavuz, *a.g.e.*, s. 138-139.

topraklarını genişletmek, Yunanistan antik dönemdeki Yunan topraklarını tekrar modern Yunanistan'a katmak, Sırbistan Osmanlı egemenliği öncesindeki yani XIV. yüzyıldaki topraklarına sahip olmak, Bulgaristan ise Osmanlı'ya bağlı olan Makedonya topraklarından pay almak istemişti. Bunların gerçekleşmesi için ise ortak düşman Osmanlı Devleti karşısında tüm bu devletlerin anlaşması gerekecekti.²²⁵ Balkan devletleri bu birliği sağlamak için Berlin Kongresi'nden sonra girişimlere başlasa da Osmanlı Devleti'nin bu konudaki tutumu çok belirgin bir sonuç doğuruyordu. II. Abdülhamid karakteri gereği Balkan devletlerinin kendi içindeki çıkar çatışmalarını çok iyi kullanıp birbirileri arasında sürekli sorunlar çıkmasını sağlamıştı. Bu politika neticesinde söz konusu padişahın saltanatı döneminde bu devletler hiçbir zaman Osmanlı Devleti'ne karşı birlik olamamıştı. 1908'de yaşanan gelişmeler sonrasında devletin yönetim şekli ve idarecilerinin değişmesi ile çoğu politika gibi bu politikada da değişiklikler yaşandı. İttihat Terakki yöneticileri Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti'nin sorunsuz bir şekilde birlik içerisinde yaşayabileceğine inanmıştı. Bu politika ise başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu devletler birbirleri ile yakınlaşmaya aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlığa başlamıştı.²²⁶ Osmanlı Devleti'nin Balkan politikasının değişmesi, 1908'den sonra görülen idari boşluk, bu süreçten sonra ortaya çıkan toprak kayıplarına tepkisiz tutum ve Trablusgarp Savaşı fırsatından istifade etme çabası sonucunda Balkan devletleri kendi aralarında sorunları çözmek için hızlı girişimlerde bulundular. Bu süreçte Rusya İtalya'nın boğazlara saldırısından sonra Osmanlı Devleti'ne boğazları birlikte savunma önerisinde bulunmuş ancak Osmanlı Devleti bu öneriyi reddetmişti. Bu karar Rusya'nın da katkısıyla Balkan devletlerinin müttefik olma sürecini hızlandırmıştı. 13 Mart 1912'de önce Bulgar-Sırp ittifakı, 29 Mayıs 1912'de ise Bulgar-Yunan ittifakı imzalandı. Bu üçlü ittifaka daha sonra Karadağ da katılmayı başardı.²²⁷ Bu ittifakın temelini Bulgaristan oluşturuyordu. 1908 yılında bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tutum sergilediği gibi Makedonya üzerinde hak iddia ediyordu. Bu tutum karşısında özellikle Said Paşa hükümeti tepkisiz bir durumda gözükmekteydi. Said Paşa hükümetinin istifa edip Gazi Ahmet Muhtar Paşa

²²⁵ *Balkan Harbi (1912-1913): Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi*, C. 1, Ankara 1970, s. 56-57.

²²⁶ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3485. ; Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 178.

²²⁷ Yavuz, *a.g.t.*, s. 139.

hükümetinin kontrolü ele almasıyla Balkanlarda oluşan hareket daha ciddiye alınmaya başlandı ve Berlin Kongresi'nde gündeme gelen bir ıslahat layihasının uygulamaya alınmasıyla Balkanların sakinleştirileceğine inanılmıştı. Bulgaristan ise bu layiha uygulanmadan savaşa başlamak istiyordu. Avrupalı devletler, bir heyet ile layihanın uygulanmasını Balkan devletlerine garanti etmişse de Osmanlı Devleti bunu iç işlerine müdahale olarak gördüğü için kabul etmek istememişti. Böylece Bulgaristan aradığı bahaneyi bulmuş ve seferberlik ilan etmişti. Osmanlı Devleti de seferberlik ilan edince savaşın eşğine gelindi. İttihat Terakki bu savaşın kazanılacağından çok emindi ve hükümeti eleştirip savaş istiyor, hatta savaş için mitingler düzenliyordu. Balkan devletleri de bu bahaneler ile Osmanlı Devleti'ne nota verdi ve savaş 18 Ekim 1912 tarihinde ilan edildi.²²⁸

Osmanlı donanması Trablusgarp savaşında İtalya gibi güçlü donanmaya sahip bir devletle başa çıkamamıştır ancak ittihatçılara göre, Balkan devletlerine karşı denizde mücadele edilebilir ve kolayca zafer kazanılabılırdi. Bunun sebebi ise dörtlü Balkan ittifakında sadece Yunanistan'ın güçlü bir deniz gücüne sahip olmasıydı. Bunun dışında geri kalan devletlerden sadece Bulgaristan'ın kısmî deni kuvvetleri hariç ciddi tehdit oluşturabilecek bir deniz kuvvetinin mevcut olmamasıydı. Bunun yanında Osmanlı donanması da Trablusgarp savaşından büyük hasarlarla çıkmış, yukarıda bahsi geçen gemilerini kaybetmiş, çoğu gemisi de hasar görmüş ve tamir edilmesi gerekmektedir. Savaşın biri bitmeden diğeri başladığı için böyle bir tamirat süreci yaşanmamış ve tamamen hazırlıksız bir donanma Balkan devletlerine karşı mücadeleye atılmıştı.²²⁹ Savaş başladığında donanmaya düşen pek çok görev mevcuttu. Bunlardan ilki Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmış olan yedi kolordunun cepheye sevkini yapmak. Bunun yanında Ege Denizi'nde Yunan donanmasına karşı mücadele etmek, Karadeniz'de ise Bulgar filosuna karşı üstünlük kurmak durumundaydı.²³⁰ Bu denli geniş görevleri bulunan donanmanın mevcudiyeti ise iki zırhlı, dört kruvazör, sekiz muhrip gemi ve 14 torpidodan oluşmaktaydı. Buna karşılık Balkan devletleri içerisinde en büyük güç olan Yunanistan ise Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp savaşı ile meşgul olduğu dönemde donanmasını güçlendirmeyi başarmış

²²⁸ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3487-3491.

²²⁹ Levent Düzcü "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 179.

²³⁰ Yavuz, *a.g.t.*, s. 140.

ve rekabette üstünlüğünü perçinlemişti. Özellikle satın aldıkları *Averof* isimli zırhlı gemi ileride göreceğimiz üzere savaşın dengelerini değiştirecek bir gemiydi.²³¹ Yunanistan'ın böylece dört zırhlısı, 14 muhrip gemisi ve bir denizaltısı dokuz da yan görevlerde ticari gemisi vardı.²³² Bulgaristan ise bağımsızlığından sonra çok hızlı bir şekilde silahlanmaya yönelmiş, denize olan kıyısının sınırlılığına ve gücüne bakmaksızın Osmanlı Devleti aksine donanmanın ehemmiyetini kavramış ve bu alanda yatırımlar yapmıştır. Aldığı az sayıda geminin yanında personelinin kalifiye olmasına önem vermiş, denizci personelini Rusya'ya eğitime yollamıştır.²³³ Bu gelişmelere rağmen savaş başladığında Bulgarların elinde sadece bir torpido gemisi ve birkaç yardımcı destek gemisi bulunuyordu.²³⁴

Bahriye nezareti ve Osmanlı Devleti'nin genel olarak savaşa başlamadan önce donanma ile ilgili bir planı yoktu. 1897 Yunan savaşında olduğu gibi savaşın karada kazanılacağından emin oldukları için donanmanın sadece boğazları tutmasının ve kara ordusuna lojistik yardım etmesinin yeterli olacağı düşünülüyordu.²³⁵

Savaş başlar başlamaz Yunan donanması, Osmanlı donanmasının İtalya'dan çekinmesi nedeniyle Ege Denizi'ne çıkmadığını ve bölgede bir savunma hattı oluşturmadığını düşündüğü için Limni, Bozcaada ve Taşoz adalarına saldırıda bulunmuştu. Yunanistan buralarda hiçbir savunma ile karşılaşmadan adaları ele geçirebilmiş,²³⁶ bu süreci takip eden bir ay içinde ise Gökçeada, Semadirek, Ahikerde, Midilli, Sakız ve Mart 1913'de de Sisam adalarını işgal etmişti. Bu adaların Yunanistan tarafından işgal edilmesi onlara savaş için büyük bir üstünlük veriyordu. Bu adalar hem çok iyi bir gözetleme alanına sahip hem de kendi gemileri için bir takviye üssü olabilecek seviyedeydi.²³⁷ Osmanlı Devleti'nin ise buna verecek bir karşılığı bulunmuyordu.

²³¹ Uğur Tuncer, *Balkan Harbinin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanmasının Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 132.

²³² Levent Düzcü “*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*”, s. 179.

²³³ Tuncer, *a.g.t.*, s. 133-135.

²³⁴ Levent Düzcü “*Osmanlı Deniz Kuvvetleri...*”, s. 179.

²³⁵ Murat Akbaş, *Balkan Savaşlarında Deniz Cephesi 1912-1913*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 62-63.

²³⁶ Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *Türkler*, C. XIII, (2002), s. 537.

²³⁷ Ozan Tuna, “Balkan Savaşı'nda Yunan Donanması'nın Çanakkale Boğazı'na Saldırı Girişimleri ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. XLI, (Bahar 2017), s. 262.

Bahriye Nezareti donanmayı ikiye bölmeye karar vermiş, ilk kuvveti Çanakkale’de bırakmış, ikinci kuvveti ise Karadeniz Boğazı’na yerleştirmişti. Burada güdülen amaç yukarıda da bahsedildiği gibi iki donanmaya karşı mücadele edebilmektir. Çanakkale’de bulunan birlik yukarıda bahsettiğimiz gibi Ege Denizi’ne çıkıp adaların Yunanistan tarafından işgaline engel olamadığı gibi 31 Ekim 1912 günü bir Yunan torpidosunun Boğaz’ı geçip Feth-i Bülend korvetini batırmasına da engel olamamıştır.²³⁸ Buna göre Karadeniz’de Barbaros Hayreddin ve Turgu Reis zırhlı gemileri, Muavenet-i Milliye, Yedigaz-ı Millet, Samsun, Basra, Taşoz muhrip gemileri, Musul, Sivrihisar, Akhisar ve Sultanhisar torpidobotları, Zuhaf ve Nevşehir gambotları bulunuyordu. Bu birliklere harekât emri 16 Ekim 1912’de başkomutanlıktan gönderilen yazı ile verildi. Bu yazıya göre ilk görev Bulgarların elinde olan Varna ile Burgaz limanları arasındaki nakliyatın kesintiye uğratılmasıdır. Bunun yanında düşmanı izlemek ve kıyılardan bilgi toplamak da bir diğer vazife olarak iletilmişti. Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlıları öncülüğündeki Osmanlı deniz kuvveti 16 Ekim 1912’den başlayarak birkaç defa Varna’ya bombardıman planlamıştı. Bu saldırı Varna topçu mevzilerine yöneltilmiş, büyük bombardıman ise Bulgaristan’ın başarılı mayın savunması sebebiyle planlandığı gibi gerçekleşmemiştir.²³⁹ Karadeniz’de Kasım 1912 ve Şubat 1913 tarihleri arasında iki defa Bulgar torpidobotlarının başarısı söz konusu olmuştur. 21 Kasım’da Hamidiye zırhlısı Bulgar torpidosu tarafından zarar görmüş, 8 Şubat 1913’te de Asar-ı Tevfik gemisi Podima’da karaya oturarak etkisiz hale gelmiştir. Osmanlı donanmasının Karadeniz faaliyeti başta emredildiği üzere Varna-İstanbul arasındaki tedbir amaçlı seyahatinden ileriye gidememiştir.²⁴⁰

Savaş donanma açısından Ege adalarının ele geçirilmesinden dolayı başarısız gibi gözükse de kara ordusu için durum daha vahimdi. Çok kısa bir sürede tüm Balkan topraklarında mağlubiyetler alınmış, düşman kuvvetler İstanbul’u tehdit edecek seviyeye gelmişti. Bu durumda donanmanın yeni bir görevi daha ortaya çıktı. Bu da kara kuvvetleri ile ortak bir harekât düzenleyip düşman ilerleyişini durdurmaktır. Böylece Karadeniz ve Marmara’daki tüm donanma kara ordusu ile hareket etmeye

²³⁸ Tuncer, *a.g.t.*, s. 190.

²³⁹ Tuncer, *a.g.t.*, s. 176-179.

²⁴⁰ Yavuz, *a.g.t.*, s. 144-145.

başlamıştı. 9 Kasım tarihinde Barbaros Hayreddin zırhlısı düşman kara kuvvetlerinin olduğu bölgeye saldırı düzenlemiş ve büyük zayıat vermeyi başarmıştır.²⁴¹ Burada alınan küçük çaplı başarılarından sonra başkomutanlık makamı donanmanın Çanakkale'den çıkıp Ege adalarını geri alma planı üzerinde durmaya başlamıştı. Donanma Vekili Albay Tahir ve Amiral Limpus bunu ısrarla reddetmiş ve donanmadaki gemilerin tamiratının yapılmasının öncelikli olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. Bu zıtlasma sonucunda 1 Aralık 1912'de Albay Tahir görevden alınarak yerine Albay Ramiz Numan getirilmiştir.²⁴² İstanbul'da kamuoyu donanmanın Ege Denizi'ne çıkamaması durumunda hükümetin koltuğundan olacağını konuşmaya başlamıştı. Bundan dolayı yeni göreve gelen Albay Ramiz Numan ilk iş olarak ittihatçıların kontrolünde olan siyasetçilerin isteğini yerine getirerek hazır olmayan donanma ile taarruz kararı almıştır.²⁴³ İmroz'a yapılması planlanan operasyon şöyle planlanmıştı; ilk olarak bir filo Çanakkale boğazından doğrudan çıkacak, yardımcı bir kuvvet onu Kumkale'de bekleyecek, bir diğer kuvvet de gelecek destroyer saldırısı için perdeleme görevi yapacaktı. Bu plana istinaden *Sivrihisar* torpidobotu, *Barbaros Hayreddin* ve *Turgut Reis* muharebe gemileri, *Mesudiye* ve *Asar-ı Tevfik* zırhlısı Seddülbahir bölgesinde beklemeye başladı. Bu esnada Yunan filosu ile karşılaşıldı. Bu esnada *Mecidiye* kruvazörü de filoya katılım gösterdi. Yunan filusunda ise adeta savaşın kaderini değiştiren ve tüm Ege adalarının alınmasını sağlayan en kuvvetli gemi *Averoff* ile *Spetsai*, *Hydra* ve *Psara* gemileri vardı. İki filo sabah 09:30 sularında birbirine ateş açmaya başladı. Osmanlı donanması özellikle *Averoff* gemisi karşısında çaresizdi ve iki ateş arasında kalarak geri çekilmişti. Diğer Osmanlı kuvvetleri de Yunan filosuna saldırmaya cesaret edemedi ve geri çekilirken *Barbaros Hayreddin* gemisi arkasından çok büyük bir hasar aldı ve mürettebatının çoğu çıkan yangında hayatını kaybetti. *Mesudiye* ve *Turgut Reis* yara alsalar da hasar boyutları büyük değildi. Günün devamında ikinci donanma kolu olarak adlandırılan filo yandan kuşatma görevi için Seddülbahir üzerinden boğaz dışına çıktı. Bir grup Yunan destroyeri ile karşılaştılar ve karşılıklı ateş edilmeye başlandı.²⁴⁴ Bu savaşta Osmanlı donanması başarısız olmuşsa bile uzun süre sonra ilk defa fiilen bir savaşa

²⁴¹ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi C. IV*, İstanbul, 1983, s. 208-209.

²⁴² Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 185.

²⁴³ Akbaş, *a.g.t.*, s. 106-107.

²⁴⁴ Güleriyüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 32.

katılmış, düşmanı hedef almış ve hatta rakibin en önemli gemisi olan *Averof* a *Mesudiye* zırhlısı ile zarar bile vermiştir.²⁴⁵

Bu savaştan sonra Osmanlı donanması çeşitli denemeler yaparak Ege denizine çıkmaya çalışsa da planlı bir operasyon düzenlemedi. Genelde Çanakkale Boğazı içlerinde kalarak kendisini güvenceye almaya devam etti. Kamuoyu ise donanmanın Boğaz dışına açılarak tatmin edici bir mücadele vermesini istiyordu. Kazanıp kaybetmeye bakmaksızın bir mücadele görmek, tüm savaşın gidişatını etkileyebilirdi. Bunun gerçekleşmemesi Osmanlı ordusunun tamamını karamsarlığa ittiği gibi Yunan ordusunun da daha cüretkâr ve özgüvenli davranmasına olanak tanıyordu.²⁴⁶ Bu durumu değiştirmek için Albay Ramiz yeni bir saldırı planı yapmış ve 18 Ocak 1913'de Osmanlı donanması tekrar Ege denizine çıkmıştı. Burada amaç Yunan donanması ile Limanlı'da karşılaşmak ve Averoff üzerine etkin bir saldırı düzenlemektir. Osmanlı donanması 08:20'de sancak gemisi *Barbaros Hayreddin* öncülüğünde Çanakkale'den çıkmıştı. *Barbaros Hayreddin* muharebe gemisine *Mecidiye* kruvazörü, *Turgut Reis* muharebe gemisi, *Berk-i Satvet* torpido kruvazörü, *Basra* ve *Yarhisar* muhrip gemileri eşlik etmişti. Yunan kuvvetleri savaşın başından beri Çanakkale Boğazı'nın girişinde bir koruma gemisi bulunduruyorlardı. Bu koruma gemisinin uyarısı ile Yunan donanması da hemen teyakkuza geçti. Osmanlı donanmasının karşısına çıkan Yunan kuvvetleri ise Leon, Aspis, Averoff, Hydra ve Psara'dan oluşuyordu. Saat 11:55'de ilk saldırı *Barbaros Hayreddin* muharebe gemisinden yapıldı ve 8 bin metreden bombardıman başladı. Saldırının hedefi ise tahmin edilebileceği üzere *Averoff* gemisiydi. 12:00'de de Yunan donanması karşılık verir ve onlar da *Barbaros Hayreddin* muharebe gemisini hedef alırlar.²⁴⁷ 12:25 sularında önce *Mesudiye* zırhlısı daha sonra *Barbaros Hayreddin* muharebe gemisi isabet alır ve *Mesudiye* zırhlısı geri çekilmek zorunda kalır. *Barbaros Hayreddin* muharebe gemisinin ise tüm topçuları hayatını kaybetmiştir. Bundan sonra iki filo karşılıklı olarak birbirini tartar, bu esnada Yunan kuvvetleri birden Kumkale'deki Osmanlı bataryaları önüne düşer ve bunu fark edince takibi bırakıp kaçmaya başlar.

²⁴⁵ Akbaş, *a.g.t.*, s. 110.

²⁴⁶ Tuncer, *a.g.t.*, s. 257.

²⁴⁷ Karl Wilhelm Augustus Darr, *The Ottoman Navy 1900-1918: A Study of the Material Personnel and Professional Development of the Ottoman Navy from 1900 through the Italian, Balkan, and First World Wars*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Louisville, 1992, s. 98-99.

Saat 14:00'da ise her iki taraf da hareketi sonlandırıp asıl mevkillerine geri dönmeye başlar.²⁴⁸ Bu muharebede *Averoff* zırhlısının yüksek isabet oranı ile atış yapması dikkat çekicidir. Bir önceki karşılaşmada 3 bin 500 metreden başarısız atışlar yapan gemi bu sefer neredeyse 9 bin metreden çok başarılı atışlar yapmıştır. Bunun sebebi olarak İngiliz Mc. Keer isimli Amiral'in *Averoff* zırhlısında yer alması gösterilmiştir. Osmanlı donanması 41 şehit ve 114 yaralı ile muharebeyi tamamlamış ve bir kez daha Çanakkale'den çıkma girişimi bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²⁴⁹

Bu mücadele fiili olarak iki filonun son karşılaşması olmuştur. Bu tarihten sonra Albay Tahir'in 23 Ocak 1913'de hükümete gönderdiği bilgi metninde iki defa gerçekleştirilen ve amacı Ege adalarını almak olan saldırının başarıya ulaşmasının tek yolunun Yunan donanmasının mağlup edilmesi olduğu bildirilmiş ve Osmanlı donanmasının bunu yapacak gücünün bulunmadığı eklemiştir. 20 Şubat 1913 tarihinde Mahmut Şevket Paşa Çanakkale'ye gelmiş ve incelemelerde bulunmuştur. gözlemleri sonucunda: "*Osmanlı Hükümeti'nin uğradığı felaketler donanmasızlık yüzünden başımıza geldiği padişahımızın bilgisi dâhilindedir. Yakın bir gelecekte kuvvetli ve mükemmel bir donanmaya sahip olacağız, bunu sizlere vaad ediyorum*" demekle yetninmiştir.²⁵⁰ Böylece Osmanlı Devleti Çanakkale'den çıkarak Ege adalarını geri almanın imkânsız olduğunu görmüş ve bu hayalden vazgeçmiştir. Bundan sonra 11 Nisan 1913'e kadar birkaç defa daha Ege Denizi'ne çıkma girişiminde bulunulsa da bunlar tekil tehditler olmaktan öteye gidememiştir.²⁵¹

Balkan Savaşı'nda değinilmesi gereken en önemli hususlardan biri de tartışmasız *Hamidiye* kruvazörü ile Hüseyin Rauf Bey'in (Rauf Orbay) gerçekleştirdiği harekâttır. Bu harekâtın ana fikri bizzat Binbaşı Rauf'a aittir. Amacı *Hamidiye* kruvazörü ile Ege'ye çıkmak ve Yunan donanmasına büyük üstünlük sağlayan *Averoff*'u üzerine çekerek boğazdaki Yunan üstünlüğüne son vermektir. Bu isteği Albay Tahir tarafından uygun karşılanmış ve Binbaşı Rauf görevine hazırlanmaya başlamıştır.²⁵² 13 Ocak 1913 tarihinde *Hamidiye* kruvazörü ile Rauf Bey harekâta başladı ve Nara burnu

²⁴⁸ Güleriyüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 34.

²⁴⁹ Akbaş, *a.g.t.*, s. 124.

²⁵⁰ Büyüktuğrul, *a.g.e.*, C. IV, s. 265.

²⁵¹ Çanakkale'den çıkma girişimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Güleriyüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 34-35.

²⁵² Tuncer, *a.g.t.*, s. 274.

yakınlarındaki Kösetabya koyuna demir attı. Henüz harekâtın ikinci günü olan 15 Ocak 1913 tarihinde Sira'yı bombaladı ve çok stratejik bölgelerine ağır zararlar verdi. Bunun yanında limanda bulunduğu Yunan bandıralı Makedonya gemisini de gördüğü anda batırmayı başardı. Daha sonra buradan hızlıca ayrıldı ve asıl amacı olan Averoff zırhlısını peşine takmak için Akdeniz'e açılrsa da Yunan Amiral Kunduryatis buna aldanmadı ve Hamidiye'yi takip etmedi.²⁵³ Rauf Bey planı doğrultusunda önce Beyrut'a uğrayıp takviye aldıktan sonra Mısır'a doğru yola çıkmıştı. Kendisine Mısır ve Kızıldeniz yolculuğundayken İstanbul'dan Adriyatik'e gitmesi ve Arnavutluk sahili boyunca istihbarat toplaması emredilir ancak yakıt eksikliği sebebiyle Anadolu kıyılarına doğru yaklaşır. Yakıt ikmalinden sonra 12 Mart 1913 tarihinde Draç açıklıklarına ulaşabilmiştir. Rauf Bey burada bir Yunan kampı görmüş ve hemen bombardımana başlamıştır. Hamidiye'nin bir sonraki hedefi ise daha büyüktür. Aynı gün asker, mühimmat, gıda ve hayvan yüklü yedi Yunan gemisinin bulunduğu Singin'e ulaşmıştır. Rauf Bey bunlara ateş açmış ve ağır zarar vermiştir. Bu saldırıdan sonra Hamidiye hemen bölgeden ayrılmayı başarmıştır. İki gün sonra Hamidiye'yi avlamak için görevlendirilen *Acheloos* onu bulmuş ancak Hamidiye daha hızlı ateş açmış ve gambotu batırmıştır. Yakıt sıkıntısını bir türlü aşamayan Hamidiye ablukayı yarıp geri dönemediği için bir süre Mısır-Antalya arasında gidip gelmiş ve bu dönemde yine boş durmayıp 28 Mart 1913'te Yunan yelkenlisi *İspandis*'e el koymuştur. Mayıs 1913'de Balkan Savaşı ateşkesi imzalandıktan sonra Hamidiye Süveys'ten yakıt alıp İstanbul'a doğru yol almış ve 7 Eylül 1913'de görkemli bir karşılama töreni ile İstanbul'a giriş yapmıştır.²⁵⁴ Hamidiye harekâtı Balkan Savaşı'nın en parlak olayıdır ve Rauf Bey bundan sonra Hamidiye Kahramanı olarak anılmaya başlamıştır. Gemi personeli bu harekât ile hem övgülere mahzar olmuş hem de 318 adet tunç Hamidiye madalyası ile ödüllendirilmiştir.²⁵⁵

Edirne'nin düşmesi sonrasında Osmanlı Devleti 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Barış Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti; Arnavutluk'un bağımsızlığını tanımış, Ege Adaları vaziyetinin kararını Avrupalı devletlere bırakmış, Selanik, Girit ve Güney Makedonya'yı Yunanistan'a vermiş, Makedonya'nın geri

²⁵³ Mustafa Alkan, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı (1880-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 59, (2004), s. 602.

²⁵⁴ ²⁵⁴ Güleryüz-Langensiepen, *a.g.e.*, s. 36-38.

²⁵⁵ Akbaş, *a.g.t.*, s. 141.

kalan kısmı, Dedeğaç ve Edirne'yi Bulgaristan'a vermiş ve tarihinin en büyük yenilgilerinden birisini resmi olarak kabul etmiştir. Mayıs'ta imzalanan bu antlaşma sonrasında Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne kıyısının olması ve çok büyük bir pay almış olması diğer Balkan devletlerini rahatsız etmiş ve Bulgaristan'a karşı yeni bir ittifak kurmuşlardır. Bu da II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur. Bu savaşta Bulgaristan tüm cephelerde Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya'ya karşı mağlup olmuş, Osmanlı Devleti de bu fırsattan istifade ederek Edirne'yi geri almayı başarmıştır.²⁵⁶ Osmanlı Devleti hem karada hem de denizde başarısız bir savaş geçirmiş ve Balkanlardaki topraklarının tümünü kaybetmiştir. 550 yıldır Türk yurdu olan Rumeli elden çıkmış ve Balkanların sosyo-kültürel yapısı tamamen değişmiştir. Bu değişim sadece Osmanlı Devleti'ni değil, Avrupa ülkeleri dâhil tüm devletleri etkilemiştir. Hatta bazı tarihçiler bu savaşı Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak görmüştür.²⁵⁷

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda mağlup olmasının en büyük sebebi donanmasının kullanılmamasıdır. Donanmanın etkin kullanımı sadece gemi satın almak değil, personel yetiştirme, üslerin kullanımı ve tersane imalatları ile ilgilidir. Osmanlı Devleti bunların hiçbirisini yapamadığı gibi donanma için olmazsa olmaz konumdaki kömür üretimini bile kendi içinde çözüme kavuşturamamıştır. Rakip devletlerde donanmanın kontrolü yüksek yetkili tek bir bireydeyken Osmanlı Devleti'nde sürekli değişen yetkiler, kara ordusuna tanınmış haklar, hükümetin müdahaleleri derken tam bir yetki karmaşası vardı. Böyle bir ortamda donanma ile savaşlarda başarı kazanmak imkânsıza yakındır.

²⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 539-542.

²⁵⁷ Yavuz, *a.g.t.*, s. 145.

SONUÇ

Osmanlı Devleti 5-7 Temmuz 1770 yılındaki Çeşme Deniz Savaşı ve 20 Ekim 1827'deki Navarin Deniz Savaşı'nda aldığı ağır mağlubiyetlerden sonra donanmasının modern döneme uygun olmadığını ve çok hızlı bir şekilde yeniden yapılanmaya gidilmesi gerektiğini anlamıştır. Özellikle Navarin'de hemen hemen tüm donanmanın kaybedilmesi artık yelkenli gemilerin devrinin sona erdiğinin ve buharlı gemi dönemine geçilmesinin aciliyetini gözler önüne sermiştir. Bu tarihte tahtta olan Osmanlı Sultanı II. Mahmud zaten inkılâpçı bir yapıya sahipti ve devleti her alanda yeniden yapılandırmaktaydı. Navarin olayından bir yıl önce Yeniçeri Ocağı lağvedilmiş ve kara ordusu yeni bir yapılanmaya gitmişti. Buna benzer bir yeniliğin donanmada da yapılması gerekmektedir. Bu amaç için Sultan II. Mahmud hızlıca harekete geçmişti. Bu dönemde modern teknolojiyi ülke içerisinde uygulamak ve üretimini yapmak neredeyse imkansızdı. Bunun için yapılması gereken şey öncelikle teknoloji transferiydi. Sultan II. Mahmud bunun için İngiltere'den birkaç gemi satın alıp personeli ile ülkeye getirmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nden ustalar istihdam ederek ilk üretimleri gerçekleştirmiştir. Sultan II. Mahmud'un teknoloji transferi tamamen satın alma üzerine değil, adım yerli üretimi geliştirme üzerine şekillenmiştir. II. Mahmud'un saltanatından sonra ise tahta geçen Sultan Abdülmecid ve özellikle Sultan Abdülaziz ise bu politikayı sürdürememiş ve sadece yurtdışından gemi satın alma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemde nüyük bir yatırım yapılmışsa da bu, üretim ve teknoloji transferi şeklinde değil, tamamen ürün satın alma şeklindeydi. Bu durum sürdürülebilir olmadığı için, ileriki dönemler için faydadan ziyade zarara sebep olmuştur.

Sultan Abdülaziz'den sonra yaşanan çalkantılı taht değişikliğinin ardından nihayet 31 Ağustos 1876 Sultan II. Abdülhamid tahta çıkmıştır. II. Abdülhamid kendisinden önce yapılan satın alımlardan kaynaklı çok kötü bir ekonomi devralmıştır. Bunun yanında elde çok büyük bir gemi envanteri bulunuyordu. Bu büyük donanmayı kullanmak için ne yetişmiş personel ne de yakıt mevcuttu. Bunun yanında saltanatı boyunca gemi teknolojilerinde her gün yeni bir değişim yaşanmakta ve eldeki gemiler her geçen gün eski teknoloji konumuna düşüp adeta kullanılamaz hale gelmektedir. Sultan II. Abdülhamid buna rağmen tüm teknolojik gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmış, bu bağlamda satın alımlar yapmış, getirilen yabancı uzmanlara çok değer vermiş ve

fikirlerini uygulamaya çalışmıştır. Özellikle 1888 yılından sonra donanmaya önem artmış, tersanelerde zırhlı cinsinden gemilerin yapımına ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda kruvazör ve zırhlı gemi yapım çalışmaları başlamış ve zorlu ekonomik duruma rağmen ilk üretim 1902 yılında tamamlanmıştır. Aynı dönemde eskiyen teknolojilerin götürülerini dengelemek adına yeni teknolojiye sahip gemi satın alımları da yapılmıştır. Bu dönemin dikkat çekici olaylardan bir tanesi olan denizaltı satın alımı, Sultan II. Abdülhamid'in modern teknolojiyi ne kadar yakından takip ettiğinin çok net bir göstergesidir. 1886 yılında iki adet denizaltı gemisi İngiliz Nordenfeld şirketine sipariş edilmiş ve dünyanın ilk denizaltı gemilerinden iki tanesi Osmanlı donanmasına katılmıştır.

Bahsi geçen dönemde Sultan II. Abdülhamid ağırlıklı olarak İngiltere'den uzman istihdamına da önem göstermiştir. Özellikle Hobart ve Woods isimli paşalara çok önemli mevkilerde görev vermiş, hatta yaverliğe kadar getirmiştir. Bu uzmanların görüş ve önerilerine çok önem veren Sultan, bir nevi teknoloji transferinin bu yolla tamamlanmasını amaçlamıştır. Bu iki uzman Osmanlı donanması için çok büyük katkılar sunmuş ve hayatları boyunca devlete hizmet etmeye gayret etmiştir. Hobart ve Woods paşalar başta olmak üzere Alman uzmanlar Starke ve Kalau vom Hofe de Sultan II. Abdülhamid'in uğraşları sonucu istihdam edilmiş ve donanmanın yeniden yapılanma sürecine çok ciddi katkılar sağlamışlardır.

Bu dönemde donanma her ne kadar modernize edilmeye çalışılsa da yaşanan savaşlarda büyük başarılar elde edilememiştir. Zira var olan ekonomik şartlar ve ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi çıkmazlar sebebiyle süreç istenildiği gibi ilerlemiş, sadece modernizasyon temeller atılabildi. Bu atılan ilk adımlar ise faaliyet alanında sonuç vermek için beklendiği üzere yetersizdi. İlk olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda daha sonra Girit Olayları ve 1897 Osmanlı-Yunan savaşında donanma bir varlık gösterememiştir. Bu da daha sonra gelecek yönetimler açısından yanlış bir çıkarım yapılmasına sebep olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in üretim, satın alım, kurum yapılanması ve uzman istihdamı yolu ile sürdürdüğü teknoloji transferi süreci, yöntem bakımından II. Mahmud dönemi ile benzerlikler göstermektedir. Her iki dönemde de toplu ve bilinçsiz satın alımlar yerine daha az satın alım yapılmış, teknoloji yakından takip edilmiş ve uzmanlar yolu

ile yerli personel yetiştirilme amaçlanmıştır. Ne yazık ki her iki dönemde atılan bu adımlar, bir sonraki dönemlerde gelen yöneticiler sebebiyle anlamsız kalmıştır. Bu iki dönemde donanma modernizasyonu için sağlam birer temel oluşturmuştur. Bu temel, üzerine inşa edilecek devam niteliğindeki modernizasyon sistemi ile başarıya ulaşılabilecekken, bir sonraki dönemde gelen yöneticiler bu süreçte yapılanları tamamen hatalı olarak değerlendirilip, bütün süresi sıfırdan başlatmıştır.

Sultan II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gerçekleştirdiği girişimler ile tahttan çekilmek zorunda kaldı. Bundan sonra Osmanlı Devleti meşruti bir yönetim ile yönetilse de söz sahibi çoğu zaman İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriydi. Bu geçiş sürecinden sonra donanmada daha önce yapılanlar askıya alınıp yeni bir yapılanmaya gidilmeye karar verildi. Ülkenin içerisinde bulunduğu zorlu ekonomik koşullar ve denizyoluna alternatif olarak gelişen demiryolunun önem kazanması gibi sebepler ile devlet nezdinde donanmaya önem azalmış gözüküyordu. Bunun yanında kara ordusu ile donanma arasında ikilikler çıkmaya başlamış ve askerinin siyasete atılması yeni bir akım haline geldiği için çok daha büyük sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Böyle bir zamanda bir sivil yapılanma olan *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti* ortaya çıkmış ve donanmanın yeniden yapılanma sürecine çok ciddi katkılar vermiştir. Halktan toplanan yardımlarla pek çok gemi satın alınarak donanmaya katkı sağlanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, var olan İngiliz temelli yapıyı devam ettirme kararı vermesi ise donanma için en büyük şanstır. Bu dönemde İngiltere'den istihdam edilen Amiral Gamble Bahriye Nezareti'ni İngiltere'deki *Admiralty* kurumuna benzer bir şekilde yapılandırmış ve bu yöntem devletin en önemli denizcilik gelişmelerinden bir tanesi olmuştur. Gamble'dan sonra Osmanlı Devleti'ne hizmet eden İngiliz uzmanlar Williams ve Limpus'da Amiral Gamble'ın başlattığı süreci tamamlamak ile uğraşmış ve ciddi anlamda katkı sağlamışlardır. Bu da gösteriliyor ki, bir önceki dönemde atılan temeller üzerine onları yıkmadan yeni adımlar atılsa daha başarılı bir yapı kurmak mümkün olabilirdi.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra ortaya çıkan kırılma yapı sebebiyle pek çok bölgede isyanlar başlamış, emperyalist Avrupalı güçler de bu durumu çok iyi bir şekilde manipüle etmiştir. İttihat ve Terakki'nin yönetimi dolaylı olarak ele aldığı

1909 yılından birkaç yıl sonra başlayan sonu gelmeyen savaşlar Osmanlı Devleti'ne ve doğal olarak Osmanlı donanmasının modernizasyon sürecine büyük darbe vurmuştur. 1911 yılında başlayan Trablusgarp Savaşı ve o bitmeden başlayan I. Balkan ve II. Balkan savaşları donanmanın yapılanmasına, gemilerin onarımına ve personel eğitimine zarar vermiştir. Bunların üzerine Birinci Dünya Savaşı patlak verince Osmanlı Devleti içinden çıkılmaz bir duruma düşmüş, savaş sonucunda tamamen yok olmuş ve yerini modern Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır.

III. Selim ile başlayan Osmanlı donanmasının modernizasyon süreci sürekli aksaklıklar yaşamış ve bir türlü tamamlanamamıştır. Bunda ekonomik zorluklar, sürdürülebilir olmayan yöntemlerle gemi edinme çalışmaları, personel eğitimine önem verilmemesi, donanmanın hareket kabiliyetin sağlayacak hammadde üretim eksiklikleri başta olmak üzere pek çok etmen birlikte yer almıştır. Hepsinden önemlisi ise başlanan ıslah çalışmaları yöneticilerin ömrü veya hizmet süresi içerisinde yapılmaya çalışılmasıdır. En alttan en üste, tüm kademelerde bir idareci bir ıslah veya modernizasyon çalışmasına başladığı zaman bu süreç bahsi geçen idarecinin görevden ayrılması veya hayatını kaybetmesiyle sona eriyor, yeni yönetici ile her şey en baştan başlamak zorunda kalıyordu. Bu sürecin üstteki etmenlerle birleşmesi sonucunda ise, yelkenli gemiden buharlı gemiye geçiş sürecini asla sağlıklı bir şekilde tamamlayan bir devlet ortaya çıkıyordu.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, İDT, İ.DH. 595/41406.

BOA, C.BH 227/10558.

DMA, Mkt., Belge No: 746/42. ; 739/30

DMA, Mkt., Belge No: 733/6.

Yayınlanmış Kaynaklar

HOBART PASHA, *Blockade-Running, Slaver-Hunting, and War and Sport in Turkey*, (ed.) Horace Kephart, New York 1915.

_____, *Sketches From My Life*, New York 1887.

HASAN RAMİ PAŞA, *Büyük Facia-Büyük Dram; 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Durumu*, (çev.) Cahit Kayra, İstanbul 2011.

PEARS, Sir Edwin, *Forty years in Constantinople; the recollections of Sir Edwin Pears, 1873-1915*, 1916.

MURRAY, Andrew, *Ship-Building in Iron and Wood*, Neill Company, Edinburg 1863.

WOODS, Sir Henry F., *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey Vol: II*, London 1924.

_____, Sir Henry F., *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britian And Turkey Vol: I*, Londra 1924.

Araştırma Eserler

1897 Türk – Yunan Harbi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1992.

AKBAŞ, Murat, *Balkan Savaşlarında Deniz Cephesi 1912-1913*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

AKMEŞE, Handan Nezir, *The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I*, New York 2005.

- ALKAN, Mustafa, "Hüseyin Rauf Orbay'ın Hayatı (1880-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 59, (2004), s. 597-642.
- ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, 1997.
- AYDIN, Mahir, "Doksanüç Harbi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IX, (1994), s. 498-499.
- AYDIN, Mithat, "Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 17, (2005), s. 101-115.
- BAL, Nurcan, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Bahriyesi'nde Gemi İnşa Teknolojisinde Değişim: Buharlı Gemiler Dönemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Balkan Harbi (1912-1913): Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi Cilt: 1*, Ankara 1970.
- BEDİRHAN, Yaşar-ATABEY, Figen, "Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)", *Turkish Studies*, C. VIII, S. 6, (Spring 2013) s. 127-139.
- BEŞİRLİ, Mehmet, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Donanması", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 25, (2004), s. 243-274.
- BEYDİLLİ, Kemal, "II. Mahmud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, (2003), s. 352-357.
- _____, Kemal, "III. Selim Aydınlanmış Hükümdar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, Editör: Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 27-59.
- BİLGENOĞLU, Ali, *İngiliz Sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2013.
- BULUT, Sedef, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II Cilt:1*, Kocaeli 2016.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi C. IV*, İstanbul, 1983.
- _____, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi C.III*, İstanbul, 1983.
- ÇABUK, Vahid, *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 9*, İstanbul 1999.

- ÇELİK, Bilgin, “Berlin Statükosunun Çöküşü: Balkan Milliyetçiliğinin Yükselişi 1912-1913”, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildirileri*, (haz.) Mehmet Ersan-Nuri Karakaş, İzmir 2011.
- ÇOKER, Fahri, “Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)”, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Ankara 1994.
- DARR, Karl Wilhelm Augustus, *The Ottoman Navy 1900-1918: A Study of the Material Personnel and Professional Development of the Ottoman Navy from 1900 through the Italian, Balkan, and First World Wars*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Louisville, 1992.
- DURMAZ, Ferhat, “93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devletine Etkileri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 2, (2015), s. 103 – 122.
- DÜLGER, Hamza, *1912 Seçimleri'nden Bab-ı Ali Baskını'na Osmanlı Devleti'nde İktidar Mücadelesi (1912-1913)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- DÜZCÜ, Levent, *Osmanlı Deniz Kuvvetleri (1890-1918)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- _____, Levent, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği(1827-1853)*, İstanbul 2017.
- EKİNCİ, Mehmet Uğur, *The Origins of the 1897 Ottoman-Greek War: A Diplomatic History*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- FREYER, Hans, *Sanayi Çağı*, çev. Bedia Akarsu-Hüseyin Batuhan, haz. M. Rami Ayas, İstanbul 2014.
- GENCER, Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, (1991), s. 225.
- GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. V, (1992), s. 516-517.

- _____, Ali İhsan, *Bahriye 'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2001.
- GENÇOĞLU, Mustafa, “Batı Bilgi ve Teknolojisinin Osmanlı Bahriyesine Aktarımı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIV, S. 58, (2015), s. 603-628.
- GÖK, Nurşen, “Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVII, S. 43, (2008), s. 77-94.
- GRİFFİTHS, Merwin Albert, *The Reorganization of the Ottoman Army under Abdulhamid II 1880 – 1897*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) California University, 1966.
- GÜLERYÜZ, Ahmet – LANGENSİEPEN, Bernd, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, İstanbul 2007.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Balkan Savaşları (1912-1913)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, (2002), s. 532-556.
- HANIOĞLU, M. Şükrü, “Cemal Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. VII, (1992), s. 305-307.
- _____, M. Şükrü, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXIII, (2001), s. 476-484.
- HÜLAGÜ, Metin, *Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı–Yunan Savaşı*, Kayseri 2001.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilimine Toplu Bakış”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C. VIII, (2000), s. 17-24.
- İLGÜREL, Mücteba, “Buharlı Gemi Teknolojisini Osmanlı Devletinde Kurma Teşebbüsleri”, *Çağın Yakalayan Osmanlı*, İstanbul 1995, s. 143-159.
- İNALCIK, Halil, “Periods of Ottoman History”, *Essay in Ottoman History*, İstanbul 1998, s. 15-28.
- İPEK, Nedim, “II. Abdülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, (2002), s. 159-182.
- KARADOĞAN, Umut C., “Birinci Dünya Savaşı'na Girerken Donanmada Yapılan Islah Çalışmaları ve Yabancı Uzmanlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXIV, S. 72, (2008), s. 757-796.

- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Cilt:IX*, Ankara 1999.
- _____, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi Cilt: VIII*, Ankara 2011.
- KARATAŞER, Büşra, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Donanma Politikası: Milli Donanmayı Kurma Çabaları”, *VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu (Tebliğler Kitabı)*, İstanbul 2016.
- KELEŞ, Erdoğan, *Kırım Harbi'ne Dair Notlar*, Ankara 2013.
- KENNEDY, John, *The History of Steam Navigation*, Liverpool 1903.
- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara 2013
- KIVRAK, Ahmet Hikmet, *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- KOMATSU, Kaori, “Financial Problems of the Navy during the Reign of Abdulhamid II”, *Oriente Moderno* 20, C. LXXXI, S. 1, (2001), s. 209-219.
- KURTCEPHE, İsrail, “Rodos ve Oniki Ada'nın İtalyanlarca İşgali”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 2, (1991), s. 201-216.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Babıali Baskını”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IV, (1991), s. 389-390.
- KÜLÇE, Süleyman, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İstanbul 2013.
- MAHAN, Alfred Thayer, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*, İstanbul 2003.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Hükümetleri ve İttihat ve Terakki*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1996.
- MERCAN, Evren, “Osmanlı Bahriyesi'nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. VIII, S. 15, (2012), s. 163 – 184.
- _____, Evren, “Sultan Reşad'ın Donanmasına İngiliz Islah Heyeti Penceresinden Bir Bakış”, *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, İstanbul 2018.
- _____, Evren, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, İstanbul 2018.
- MURRAY, Andrew, *Ship-Building in Iron and Wood*, Neill Company, Edinburg 1863.

- OĞUZ, Ahmet, *Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan*, Ankara 2010.
- ORAN, Erdoğan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012.
- ÖZBAY, Rahmi Deniz – BÜLBÜL Yaşar, “Osmanlı Devleti’nde Bir Teknoloji Transferi Yöntemi Olarak Yabancı İşgücü İstihdamı”, *Tülin Aren Armağanı*, İstanbul 2009.
- ÖZEL, Sabahattin – KOCATÜRK, Önder, “II. Meşrutiyet’ten I. Dünya Savaşı’na Osmanlı Bahriyesine Dair Notlar”, *Tarih Dergisi*, S. 46, (2007), s. 205-271.
- ÖZGÜLDÜR, Yavuz – ÖZGÜLDÜR, Serdar, “1876 Anayasasının Hazırlanmasında Mithat Paşa’nın Rolü ve Fonksiyonu”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 5, (1994), s. 311-348.
- PALMER, Michael A., *Command at Sea: naval Command and Control Since Sixteenth Century*, Boston 2007
- PAPUÇÇULAR, Hazal, *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, İstanbul 2019.
- PINAR, Hayrettin, “Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Âlî Paşa”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 18, (2008), s. 1-22.
- SAFİ, İsmail, “II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal İktidarın Toplumsal Muhalefete Bakış Açısı: Hasan Fehmi Bey Suikastı ve Muhalefetin Tasfiyesi”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III, S. 2, (2018), s. 268-286.
- SERTOĞLU, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt VI*, Ankara 2011.
- SOYDEMİR, Selman, *Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- STEWART, William, *Admirals of The World, A Biographical Dictionary, 1500 To The Present*, North Caroline 2009.
- STİTİ, Mustapha, *Tunus'un Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1878-1888)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

- SÜRGEVİL, Sabri, “1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve İzmir”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Türk Yunan İlişkileri*, Ankara 1986.
- ŞAHİN, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 143, (1999), s. 87-90.
- ŞIVGIN, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911 – 1912 Türk-İtalyan İlişkileri Trablusgarp Savaşı’nda Mustafa Kemal Atatürk’le İlgili Bazı Belgeler*, Ankara 1989.
- TEKEMEN, Eylem, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- TUKİN, Cemal, “Girit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, (1996), s. 85-83.
- TUNA, Ozan, “Balkan Savaşı’nda Yunan Donanması’nın Çanakkale Boğazı’na Saldırı Girişimleri ve Osmanlı Devleti’nin Aldığı Tedbirler”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. XLI, (Bahar 2017), s. 257-282.
- TUNCER, Uğur, *Balkan Harbinin Deniz Cephesi ve Osmanlı Donanmasının Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- WALLACH, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Alman Askeri heyetleri 1835-1919*, (çev.) Fahri Çeliker, Ankara 1985.
- WILSON, H. W., *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri Cilt 1: 1850-1914*, çev. Lütfü Çekiç, İstanbul 2007.
- YAVUZ, Celalettin, *Osmanlı-Türk Deniz Kuvvetlerinde Yabancı Misyonlar (Çeşme Faciası – I. Dünya Harbine Giriş)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1993.
- YÜKSEL, Mehmet, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Donanma Politikası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- ZORLU, Tuncay, *Osmanlı ve Modernleşme: III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2014.

EKLER

Ek 1

Osmaniye zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/26/Ottoman_Ironclad_Osmaniye.jpg/1280px-Ottoman_Ironclad_Osmaniye.jpg)

Ek 2

Mesudiye Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Ottoman_ironclad_Mesudiy_e.jpg)

Ek 3

Hamidiye Zırhlısı

https://www.peramezat.com/urun/osmanli-hamidiye-zirhlisi_2

Ek 4

Mahmudiye Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/08/Ottoman_Ironclad_Mahmudiye.jpg)

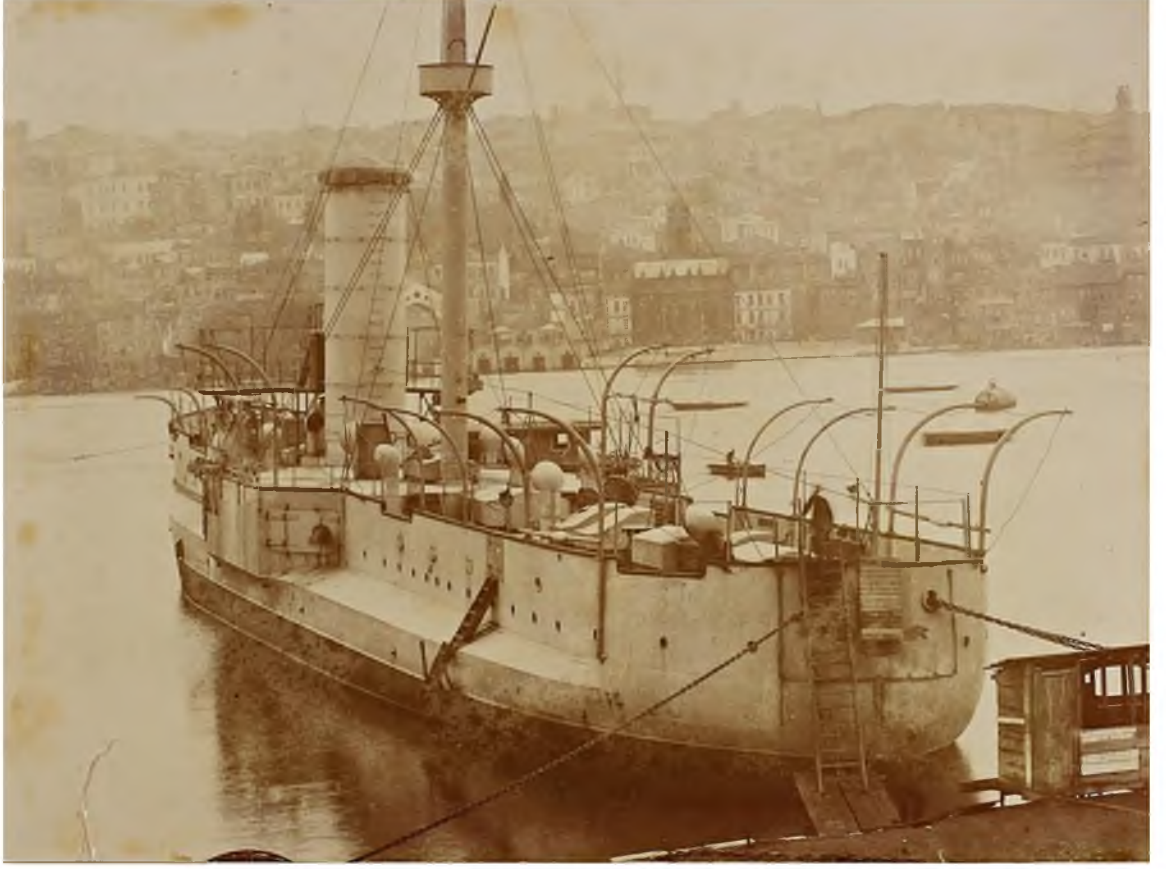
Ek 5

Asar-ı Tevfik Zırhlısı

(<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/96/Asaritevfik.jpg>)

Ek 6

Feth-i Bülend zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/Feth-i_B%C3%BClend_-_90645---0001.jpg)

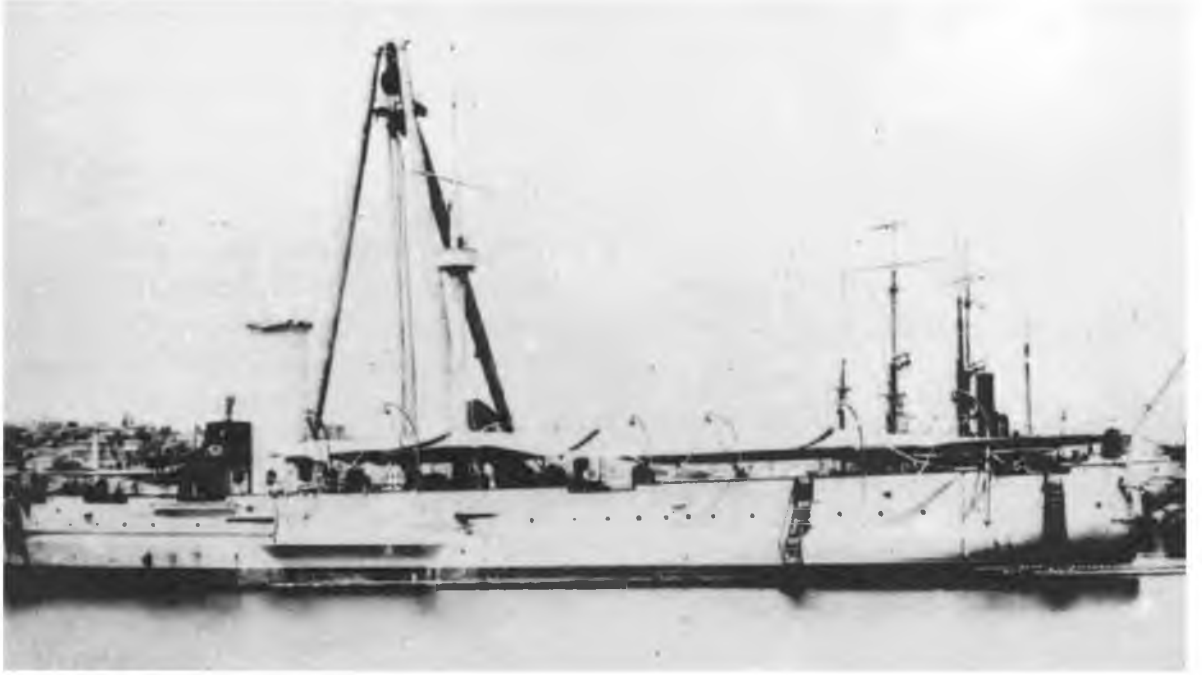
Ek 7

Avnillah Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/thumb/7/70/Ottoman_ironclad_Avnillah_NH_94225.tiff.jpg/1280px-Ottoman_ironclad_Avnillah_NH_94225.tiff.jpg)

Ek 8

Mukaddime-i Hayr Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cc/Mukaddeme-i_Hayr.png)

Ek 9

Aziziye Zırhlısı

([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Ottoman_Ironclad_Aziziye.j
pg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Ottoman_Ironclad_Aziziye.jpg))

Ek 10

Orhaniye Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Ottoman_Ironclad_Orhaniye.jpg)

Ek 11

Muin-i Zafer Zırhlısı

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Muin-i_Zafer.jpg)

Ek 12

Turgut Reis Muharebe Gemisi

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/83/SMS_Weissenburg_NH_88653.jpg)

Ek 13

Barbaros Hayreddin Muharebe Gemisi

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/SMS_Kurfuerst_Friedrich_Wilhelm_1900-2.jpg)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Kamil AKAR

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Tarih (2013-2017)

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi-Seyahat ve Turizm İşletmeciliği (2008-2010)

Selimiye Timuçin Biliktan Çok Programlı Lisesi (2004-2007)